Oleg SEREBRIAN

DESPRE GEOPOLITICĂ

CUPRINS

O REABILITARE POSTUMĂ: KARL HAUSHOFER 5

ANTARCTICA ÎN PROIECTELE GEOPOLITICE GERMANE DIN 1895 –1945: MITURI ŞI ADEVĂR 14

AVÂNTUL ŞI DECLINUL GEOPOLITICII JAPONEZE 27

Introducere..... 27

Gândirea geopolitică japoneză în anii 1895-1925 29

Geopolitica japoneză în anii 1925-1945 34

Proiectele geopolitice și geostrategice ale cercurilor militare japoneze în anii 1895-1945..... 41

Concepțiile geopolitice ale clasei politice japoneze în anii 1925-1945..... 52

Încheiere 55

BASARABIA ÎN GÂNDIREA GEOPOLITICĂ RUSĂ ȘI SOVIETICĂ DIN ANII 1905-1945 59

PERSPECTIVELE GEOSTRATEGICE ALE REPUBLICII MOLDOVA..... 70

Întroducere 70

1. Problema frontierelor în polemologia Republicii Moldova 72

2. Principalele sfidări pentru siguranța națională a Republicii Moldova 78

3. Locul conflictului transnistrean în caracteristica geopolitică a Republicii Moldova 86

4. Locul conflictului sud-basarabean în caracteristica geopolitică a Republicii Moldova 95

Încheiere 102

REPUBLICA MOLDOVA ÎN ANUL 2030: ESEU DE GEOPOLITICĂ VIITOROLOGICĂ 105

GEORGIA ȘI REPUBLICA MOLDOVA: 115

Similitudini și diferențe ale situației geopolitice la începutul secolului XXI 115

TRANSNISTRIA ȘI OSETIA DE SUD: 136

diferențe, asemănări și consecințe 136

«CAZUL KOSOVO»: RETROSPECTIVĂ ȘI PERSPECTIVĂ 145

NATO-GUAM: O perspectiva 155

GEOPOLITICA REGIUNII MĂRII NEGRE: O MIZĂ PENTRU RUSIA ŞI UNIUNEA EUROPEANĂ 160

IMPASUL PAN-EUROPEISMULUI 173

LIMITELE EUROPEI 178

O REABILITARE POSTUMĂ: KARL HAUSHOFER

În poemul „Germania: o poveste de iarnă” de Heinrich Heine există un pasaj în care se spune că Dumnezeu le-ar fi dat englezilor în stăpânire Oceanul, rușilor uscatul iar germanilor „împărăția spiritului”. Marele poet german divulga involuntar esența unui vechi complex al germanilor, cel de «*Volk ohne Raum*» (Popor fără spațiu). Până în 1945 gândirea social-politică germană a fost marcată de o veritabilă obsesie a spațiului. Germania, patria științei geografice moderne, a dat omenirii cele mai solide școli în toate științele despre Pământ, cele mai răsunatoare nume în domenii precum geofizica, geologia sau geografia. „Știință se face numai de cealaltă parte a Rinului” 11, susținea aproape în unison comunitatea academică franceză acum un secol. Tot Germania este locul de naștere a celor mai noi științe despre spațiul terestru – ecologia și geopolitica, ultima fiind până azi o disciplină asociată cu țara de origine, mai exact cu o Germanie neliniștită și neîmplinită, mânată de dorința revanșei și afirmării. Puțini știu însă, că această imagine a geopoliticii germane a apărut grație «efortului» câtorva autori americani din perioada celui de-al doilea război mondial. Hans Weigert în monumentala sa carte «Principiile geografiei

[1] Vincent Berdoulay, “La formation de l’ecole francaise de geographie”, Paris, ed. C.T.H.S., 1995, p.19

politice» recunoaște că legendele moderne legate de geopolitica germană s-au nascut în SUA în anii 194022. În opinia sa, mitul despre geopolitică, o miraculoasă doctrină despre tehnica cuceririi și reorganizarii spațiului, apare într-o Americă fascinată de succesele militare ale germanilor și de amploarea războiului care a cuprins întreaga lume veche. Învăluirea în mister a școlii germane de geopolitică conduce și la o mitizare a liderului neformal al acesteia, generalul Karl Haushofer. Chiar și azi, după ce numele său a fost reabilitat în Europa și Rusia, după ce o bună parte a lucrărilor sale au fost traduse și reeditate în franceză și rusă, opera și persoana lui Karl Haushofer rămân pe terenul echivocurilor.

În 1991, fiind student la facultatea de istorie, cumpăram din singurul magazin buchinistic care era pe atunci în Chișinău cartea lui Alexandr Galkin „Fascismul german", editată în 1967 la Moscova. De fapt singurul capitol care-mi trezise curiozitatea și m-a facut să iau acea carte era cel legat de geneza ideologiei naziste, un capitol în care se vorbea mult despre relația dintre ideologia național-socialistă și școala germană de geopolitică. Nu e cazul să reamintesc că la acea vreme în URSS geopolitica era ceva prohibit, iar singura posibilitate de a afla ceva despre gândirea geopolitică era «lectura critică» a unor lucrări de critică a geopoliticii. Firește, din cele doua pagini consacrate lui Haushofer, nu puteam să aflu decât un singur lucru cert – că acesta a existat cu adevărat. Puțin mai mult am putut afla dintr-o altă lucrare

---

[2] Hans Weigert and others, "Principles of political geography", New Yorc, 1954, p.7

«de critică» și anume «Critica geopoliticii germane» de Günter Heyden, aparută în traducere rusă la Moscova în 1960. Așa am «făcut cunoștință» cu generalul Karl Haushofer. Iar un an mai târziu, fiind deja masterand la Nisa și impresionat de lectura cărții lui Michel Korinman «Când Germania gândea lumea: grandoarea și decadența geopoliticii» (*Quand l'Allemagne pansez le monde: grandeur et décadence d'une géopolitique*), poate cea mai bună carte scrisă vreodată despre geopolitica germană interbelică, îi sugeram conducatorului meu științific, geopoliticianului francez Christian Daudel, să iau ca temă de cercetare teoria blocului continental a lui Haushofer. Profesorul Daudel nu mi-a apreciat deloc alegerea, sugerându-mi să fiu mai pragmatic, să abordez subiecte mai «vandabile», cum ar fi geopolitica Mării Negre. Într-adevăr, având o specializare într-un așa domeniu nu riști nici să mori de foame și nici să fii privit cu precauție din cauza pasiunii pentru o temă atât de «lunecoasă» cum e istoria geopoliticii clasice germane.

Karl Haushofer s-a născut în 1869 la München. În 1887 a fost admis la Şcoala Militară, după care urmează studiile la Academia Militară a Bavariei, instituție la care va activa în calitate de lector între 1903 și 1908. În 1908 ministerul german al apărarii îl trimite în Japonia unde va activa timp de trei ani în calitate de instructor în armata imperială japoneză. Sejurul său în Imperiul Japonez avea să-l influențeze mult, trezind în el nu doar interesul pentru Orientul Depărtat dar şi pasiunea pentru geografie şi geopolitică. Studiază chineza şi japoneza (la acel moment vorbea deja fluent engleza, franceza şi rusa). Haushofer va

consacra Japoniei teza sa de doctor, care se va numi «Direcțiile cardinale ale evoluției geografice a Imperiului Japonez» şi pe care o va susține la Universitatea din München în 1913.

În anii primului război mondial Haushofer a luptat pe front în calitate de ofițer al armatei germane, ajungând până la gradul de general-maior. În această perioadă citeşte lucrările lui Rudolf Kjellen, inclusiv cartea acestuia «Statul ca formă a vieții», foarte populară în Germania la acea oră. Din această perioadă geopolitica devine pentru Haushofer mai mult decât o simplă pasiune. După înfrângerea suferită de Germania în 1918 Haushofer se va angaja să slujească cu un efort dublu țării sale – va contribui la lansarea (în 1923) revistei *„Zeitschrift für Geopolitik”,* se va implica cu pasiune în activitatea societății pangermaniste „*Volkstum*”, care-şi propunea readucerea tuturor germanilor în hotarele Reichului. Din 1919 va fi profesor de geografie politică la Universitatea din München (în 1921 obține titlul de profesor emerit), bucurându-se de o autoritate deosebită în lumea academică germană şi în mediul studențesc.

În 1934 noua conducere a Reichului îl promovează pe Haushofer în funcția de preşedinte al Academiei Germane, poziție pe care o va deține până în 1937. Dar relația lui Haushofer cu regimul nazist a fost destul de ambiguă. Haushofer, care a suferit profund din cauza înjosirilor la care a fost supusă Germania prin sistemul de la Versailles, a salutat remilitarizarea regiunii renane şi crearea *Wehrmacht*ului, precum şi reîncorporarea Saarlandului (martie 1935), alipirea Austriei (martie 1938),

Sudetenlandului (septembrie 1938) şi Memellandului (martie 1939) la Reich. Până la declanşarea celui de-al doilea război mondial Haushofer vedea în Hitler un politician hotărât, capabil să readucă Germaniei prestigiul internațional pierdut după primul război mondial. În acelaşi timp, viziunile monarhiste ale lui Haushofer şi aderența la tradiția aristocratică germană se înscria prost în sistemul valorilor naziste, înclinate spre radicalism, politică de forță, antisemitism şi fanatism rasial.

În 1936 revista *„Zeitschrift für Geopolitik"* publică un articol al cunoscutului geopolitician Richard Hennig, în care acesta punea deschis la îndoială teoriile rasiste promovate de ideologii nazismului. Urmare a acestei publicații au avut loc o serie de dezbateri ce vizau necesitatea susținerii și argumentării politicii rasiale promovate de național-socialiști. În forul său interior Haushofer se va solidariza cu Hennig, care milita pentru o geopolitică științifică, ce s-ar ține la distanță de influențele ideologiilor politice. În acelați timp, însă, el va încerca să pasteze, cel puțin formal, cooperarea cu acei autori favorabili puterii care militau pentru înregimentarea deschisă a geopoliticii la interesele partidului nazist. Din aceste motive Haushofer se va opune ideii convocării unui congres al geopoliticienilor pentru care milita Hennig, congres ce urma să discute câteva probleme delicate privind relația dintre știința geopolitică și ideologia politică oficială. Și asta în pofida faptului că Haushofer înțelegea că Hennig are perfectă dreptate și că temerile sale privind deriva geopoliticii germane sunt absolut întemeiate. Această lipsă de fermitate, însă, nu va fi pe placul nici uneia dintre cele două

tabere. Hennig și adepții săi din Germania sau din alte state europene vor interpreta tăcerea lui Haushofer ca pe un act de complicatate cu puterea, în timp ce «colaboraționiștii» reuniți în așa-numitul «Grup al geopoliticienilor de la Heidelberg», vor deduce că tăcerea generalului și lipsa oricărei reacții de condamnare a «academismului» lui Hennig, înseamnă nu altceva decât o solidarizare tacită cu acesta. După acest incident, Haushofer, deși și-a păstrat oficial poziția de lider în societatea geopoliticienilor germani, este izolat de comunitatea științifică din Reich și privit cu rezervă și prudență de geografii și geopoliticienii din exterior.

Declanşarea războiului de către Germania nazistă şi modul în care era purtat nu au fost salutate de Haushofer, din care considerent din toamna lui 1939 el (având deja vârsta de 70 de ani) practic se retrage din viața publică. În mai 1941 situația lui Haushofer se va complica din cauza așa-zisei «misiuni a lui Rudolf Hess», a doua persoană în ierarhia partidului nazist şi prieten apropiat al lui Haushofer, care a încercat pe cont propriu să ajungă la o înțelegere de încheiere a războiului cu britanicii (naziştii îl vor suspecta pe Haushofer că ar fi încurajat această pornire a lui Hess). Din acest moment Haushofer se va trezi la periferia societății (un motiv suplimentar fiind originea evreiască a soției sale, dar şi suspiciunile crescânde privind apartenența bătrânului general la cunoscutul ordin masonic al iluminaților).

Deși a început să scrie foarte târziu – prima sa carte apare la 43 de ani, iar teza de doctor şi-o susține la 44 de ani, Haushofer rămâne poate cel mai cunoscut exponent al geopoliticii clasice. A scris mult și a avut preocupări foarte

variate, fapt ce transpare din chiar titlurile principalelor sale lucrări: «Geopolitica Oceanului Pacific» (1925), «Fundamentele geopoliticii» (1928), «Marile puteri înainte şi după războiul mondial» (1930), «Geopolitica pan-ideilor» (1931), «Politica internațională contemporană» (1934), «Oceanul Mondial şi puterea mondială» (1937), «Politica culturală germană în spațiul indopacific» (1939), «Japonia îşi edifică imperiul» (1941). Printre obiectivele urmărite de Haushofer în teoriile sale geopolitice se numără cel al federalizarii Europei Centrale (*Mitteleuropa*), problema frontierelor, cea a «Spațiului vital» (*Lebensraum*) şi cea a «germanitudinii» (*Deutschtum*). Mitteleuropa, în viziunea lui Haushofer, era formula ce putea asigura Germaniei spațiul vital necesar şi ar fi condus la soluționarea problemelor de frontieră apărute după primul război mondial. Evident, această Mitteleuropă urma să aibă o față germană şi să fie purtătorul de imagine al «germanitudinii». În acelaşi timp Haushofer nu opunea proiectele mitteleuropean şi cel pan-european. Deşi nu a fost un simpatizant al teoriilor pan-europene ale austriacului Kudenhove-Kalergi (probabil şi din cauza cosmopolitismului excesiv al proiectului acestuia), Haushofer nu respinge ideea unei Europe unite. El considera că lumea se îndreaptă spre o noua formă de organizare, în care statele treptat îşi vor pierde rolul în favoarea unor pan-organisme regionale. În acest sens Germania trebuia să devină un motor al Pan-Europei, care în viziunea geopolticianului german va avea câțiva temerari concurenți în persoana Rusiei, animate de ideea eurasianistă, a pan-asiatismului japonez şi a SUA ce oscilează între pan-

americanism şi Pan-Pacific. În acest sens Haushofer a fost în bună parte un vizionar. El a întrezărit concurența ce se va isca pentru dominația în Pacific între Japonia şi SUA, precum şi ulterioara ciocnire inevitabilă a SUA şi URSS. Aceste două țări, posesoare a unor spații şi resurse imense, destul de compacte sub aspect teritorial şi având o dublă deschidere oceanică (spre Atlantic şi spre Pacific), urmau să fie, conform lui Haushofer, liderii lumii viitoare, în cazul în care proiectul german al Pan-Europei ar fi eşuat. În edificarea proiectului pan-european el vedea pentru Germania un aliat natural în persoana Japoniei, iar în scopul subminării puterii Marii Britanii el propunea sprijinirea mişcărilor anticoloniale din Africa şi Asia, mai ales în India şi în țările arabe. Haushofer considera că Marea Britanie (ca şi Franța) este o putere în declin şi că abandonarea de către SUA a principiilor «doctrinei Monroe», care presupunea neimplicarea SUA în afacerile internaționale, va conduce neapărat la înlocuirea dominației britanice asupra Oceanului Mondial cu cea americană. În acest context Londra ar fi avut doar două posibilități – să devină un partener subordonat al SUA sau să găsească un limbaj comun cu Germania şi să o sprijine în efortul acesteia de a edifica o Europă Unită.

După nereuşita puciului antihitlerist al ofițerilor din 20 iulie 1944 Karl Haushofer a fost arestat și internat într-un lagăr de concentrare, fiind suspectat că ar fi simpatizat cu organizatorii acțiunii. Tot pe acest motiv a fost arestat, iar ulterior executat, şi fiul său, geopoliticianul și scriitorul Albrecht Haushofer, autorul celebrelor „Sonete din Moabit”. După capitularea Germaniei generalul Haushofer a fost pus

sub supraveghere la domiciliu de către autoritățile americane de ocupație. La 10 martie 1946 Haushofer s-a sinucis lăsând în calitate de testament ultima sa lucrare – «Apologia geopoliticii», o încercare disperată de a salva imaginea unei științe căreia s-a dedicat aproape în totalitate. Sinuciderea sa rămâne și astăzi un temei de speculații. Unii susțin că generalul Haushofer ar fi urmat un ritual mistic de sinucidere «întru onoare», fie al ordinului iluminaților, fie al samurailor. Un general al unei armate învinse trebuia sa aleagă între o moarte onorabilă și o viață în dezonoare. Alții susțin că suicidul lui Haushofer ar fi fost cauzat de o profundă depresie – pierduse tot ce a avut mai scump. Germania, singura lui „mare iubire" era ruinată și sfâșiată de puterile victorioase, unicul fiu i-a fost executat de naziști, opera sa de-o viață era declarată «pseudoștiință nazistă», iar el și soția sa erau puși sub supraveghere de către americani, după ce fuseseră internați din ordinul lui Himmler într-un lagăr nazist de concentrare. Firește, în astfel de circumstanțe puțini ar fi rezistat.

ANTARCTICA ÎN PROIECTELE GEOPOLITICE GERMANE DIN 1895 –1945: MITURI ŞI ADEVĂR

Deşi despre proiectul antarctic german de până în 1945 s-a scris şi s-a vorbit mult, subiectul rămâne, oricum, printre cele mai ciudate, controversate şi speculate dosare ale istoriei secolului XX. Presupusa bază antarctică subterană a germanilor, care ar fi servit ca loc de refugiu pentru capii celui de-al Treilea Reich şi mirajul „aurului Reichului" care ar fi fost depozitat tot acolo, ca şi proiectul „Noului Berlin" antarctic, la care s-ar fi gândit conducerea nazistă, sunt subiecte care au incendiat minţile multor autori de *science-fiction*, cum ar fi americanul Robert Meyer. Romanele sale sunt o antologie prelucrată şi înflorată a tuturor legendelor care au bântuit de-a lungul deceniilor pe marginea acestui subiect şi, deşi scrise cu un evident deficit de talent literar, s-au vândut în număr de 6 milioane de exemplare. Dar nu doar scriitorii-fantastici se interesează de vechile proiecte antarctice ale germanilor. La 7 februarie 2007 ziarul moscovit „Krasnaia Zvezda", organul de presă al ministerului rus al apărării, publică un amplu material despre interesele Germaniei naziste în Antarctica, inclusiv despre legendara bază de cercetare „211" din oaza Schirmacher. Două luni mai târziu, la 5 aprilie 2007, prestigioasa revistă germană „Spiegel" publică, cu referinţă la acelaşi subiect, articolul lui Stephan Smith „Die Mär von Hitler's Festung im ewigen Eis"

(„Năluca fortăreței lui Hitler din ghețurile veşnice”). Acest subiect, situat la limita istoriei, geopoliticii, mitologiei şi misticismului, a ajuns să fie în ultima vreme tema unor serioase lucrări ştiințifice, cum ar fi studiul lui Peter Beeching şi Collin Summerhayes «Hitler’s Antarctic base: the myth and the reality» («Baza antarctică a lui Hitler: mit şi realitate»), publicat în 2007 la Universitatea din Cambridge, dar şi a unor pretinse cercetări, cum ar fi cartea controversatului autor Hans-Ulrich von Kranz «Svastica printre ghețari. Baza secretă a naziştilor în Antarctida», apărută în 2007 în limba rusă la editura Vektor din Sankt Petersburg.

Dar de unde şi cum au ajuns nemții, inclusiv politicienii şi geopoliticienii germani, să se intereseze de Antarctica? Antarctica şi geopolitica, şi mai ales geopolitica germană de până în 1945, sunt subiecte care aparent nu se prea leagă. Ce interese geopolitice pot exista într-un continent îndepărtat de orice centre de putere, nepopulat şi lipsit de activitate economică?

Şi totuşi, mai ales după sfârşitul „războiului rece”, Antarctica devine una din cele mai sensibile teme ale geopoliticii globale. Având o suprafață de 13 975 000 km2, adică cât SUA, UE şi Japonia luate împreună, şi un vast platou continental în oceanele Pacific, Indian şi Atlantic, Antarctica are azi cele mai mari rezerve neexploatate de zăcăminte naturale. Descoperirea unor imense rezerve de gaz natural, petrol, uraniu, aur şi alte minerale, ca şi bogatele resurse piscicole ale coastelor antarctice, fac din „continentul alb” ținta interesului atent, dar discret al marilor puteri. Pe

insulele subantarctice, unde temperaturile nu coboară niciodată sub zero, au şi apărut primele implantări permanente umane şi chiar germenii unor activități agricole, cum ar fi creşterea extensivă a oilor în arhipelagul Kerguelen, bunăoară3. Marea Britanie, Franța, Brazilia, Australia, Argentina şi alte țări au avansat deja revendicări teritoriale asupra unor vaste porțiuni ale continentului antarctic. Unele din aceste pretenții teritoriale au fost chiar recunoscute pe plan internațional: insulele Georgia de Sud şi Sandwich de Sud, cu o suprafață totală de 3 903 km2, după Marea Britanie; insulele Kerguelen, Saint Paul, Amsterdam şi Croset, cu o suprafață totală de 7 633 km2 după Franța; insula Bouvet, cu suprafață de 49 km2, după Norvegia; insulele Heard şi Medonald, cu o suprafață totală de 372 km2 după Australia; arhipelagul Prince Edward, cu suprafață de 362 km2, după Africa de Sud. În acelaşi timp, Rusia, SUA, China, India, Japonia şi Germania, deşi nu au anunțat deocamdată pretenții asupra Antarcticii, întrețin aici importante baze permanente de cercetare. Mii de cetățeni ai acestor țări locuiesc în orăşele bine amenajate, înzestrate cu aeroporturi şi porturi maritime, spitale, oficii poştale, centrale electrice, biserici şi chiar muzee şi hotele, în care se opresc anual zeci de mii de turişti din cele mai diverse țări ale lumii4.

Dar dincolo de interesele geoeconomice, Antarctica are şi evidente avantaje geostrategice, cum ar fi larga deschidere

---

[3] «*David Grangette, le berger des Kerguelen*», *Le Monde*, 4 janvier 2007
[4] "*Tourism threatens Antarctica*", *Times*, June 5, 2007

spre trei oceane şi posibilitatea controlului căilor maritime ce leagă Oceanul Atlantic cu cel Pacific, Oceanul Indian cu Oceanul Atlantic şi Oceanul Pacific de cel Indian. De altfel anume aceste momente, ca şi izolarea şi „discreția" acestui îndepărtat continent, au trezit interesul unor geopoliticieni germani din perioada interbelică, inclusiv a cunoscutului geostrateg Wulf Siewert. Dar interesul germanilor pentru Antarctica datează din perioade cu mult anterioare venirii național-socialiştilor la putere.

Primul german care şi-a adus contribuția la cercetarea regiunii antarctice a fost naturalistul Johann Georg Forster (1754-1794), participant al celei de-a doua expediții a lui James Cook, care a descoperit mai multe insule sub-antarctice. E adevărat că inițial interesul pentru regiuni precum Antarctica, bazinul amazonian sau Asia Centrală, spre care erau trimise expediții germane de cercetare, era unul pur ştiințific. Chiar şi-n 1871, imediat după proclamarea Imperiului German, Berlinul privea rezervat la ideea creării unui imperiu colonial. Atunci reichscancelarul Bismarck a refuzat să preia posesiunile franceze din Indochina, pe care le propunea germanilor Parisul învins în războiul franco-german. Bismarck a preferat o contribuție monetară şi nu colonii îndepărtate. Dar doisprezece ani mai târziu germanii îşi schimbă părerea şi încep să pună pietrele de temelie a ceea ce avea să devină către 1914 cel de-al treilea ca mărime imperiu colonial din lume. Togo şi Camerun, Namibia şi Noua Guinee, Micronezia şi Tanganyka, Ruanda şi Burundi, Samoa Occidentală şi Marianele de Nord, părți importante din actualele Congo, Gabon, Nigeria, Ghana

dar şi din alte țări din Africa, Asia şi Oceania, devin către finele secolului XIX domenii coloniale germane. În mare parte constituirea acestui imperiu a fost pentru germani o chestiune de onoare şi nu de interes economic real, or către începutul primului război mondial cea mai mare parte a intereselor economice germane erau în Europa Centrală, Rusia, Turcia, China sau America Latină şi nicidecum în colonii. Din acelaşi motiv, de «onoare a drapelului», germanii lansează la finele sec. XIX costisitoare expediții ştiințifice spre ținuturile încă ne-explorate, cum era şi Antarctica. Mai exista şi o motivație emoțională pentru acest interes. Ştim cu toții că Antarctida a fost descoperită în 1820 de o expediție rusă, dar mai puțini cunosc faptul că respectiva expediție s-a desfăşurat sub conducerea unui german – baronul Fabian Gottlieb von Bellingshausen. Deci cel care a văzut prin binoclu la 28 ianuarie 1820 pentru prima data țărmul noului continent a fost un neamț (acel loc se cheamă acum ghețarul Bellingshausen).

Dar mai era şi un element absolut irațional, care a alimentat pe parcursul mai multor decenii interesul unor germani față de «continentul alb». În vechea mitologie ariană, față de care în Germania secolului XIX apăruse un interes exaltat, există un pământ legendar numit *Thule* sau *Hiperboreea*, un fel de «Marginea Lumii». Acesta era locul contopirii spațiului terestru cu cel extraterestru, locul de unde ar fi venit vechii arieni şi unde ar trebui să se reîntoarcă pentru a fonda un Imperiu Universal, ce ar fi în strânsă legătură cu forțele extraterestre. Deşi inițial se credea că Thule s-ar fi aflat undeva în Arctica, mai târziu acest

pământ legendar a început să se asocieze cumva şi cu Antarctica. În Arctica s-ar fi putut afla Hiperboreea trecutului, iar în Antarctica cea a viitorului. Ideea şi-a găsit reflectare şi în geografia reală. Astfel cea mai nordică localitate umană de pe planetă, situată în nordul extrem al posesiunii daneze Groenlanda, a fost numită Thule, iar la celălalt capăt al lumii, în Antarctica, cu numele «Thule» a fost botezată o sumbră insulă-vulcan, care este cel mai sudic teritoriu național din lume (inclus în posesiunea britanică Georgia de Sud şi Sandwich de Sud).

Cât n-ar părea de straniu, ideea acestui imaginar «Pământ arian al făgăduinței» a lăsat urme nu doar în toponimie, lucrări artistice sau în meditații istorice ori filosofice, dar şi în gândirea politică şi geopolitică, mai ales după primul război mondial, când societatea germană traversa o perioadă de evidentă instabilitate emoțională. Anume atunci în Germania a şi fost fondată societatea secretă mistică „Thule", unul din membrii activi ai căreia ar fi fost şi geopoliticianul Karl Haushofer. Dacă e să dăm crezare legendelor care bântuie în jurul societății «Thule», atunci proiectul antarctic nazist s-ar fi dezvoltat anume din imboldul acestei societăți.

Dar, aşa cum spuneam mai sus, Berlinul oficial începe să se intereseze de Antarctica cu mult înainte de cel de-al doilea război mondial. Primul pas hotărât al proiectului antarctic german a fost făcut în anul 1895, când eminentul geofizician şi geograf german Georg von Neumayer (1826-1909) fondează Comisia Germană pentru Explorarea Polului Sud. Trei ani mai târziu, sub conducerea naturalistului Karl Chun (1852-1914), începe expediția germană «Valdivia» (31 iulie 1898 – 1

mai 1899), scopul căreia era cercetarea apelor sub-antarctice. Activitatea Comisiei pentru Explorarea Polului Sud, susținută şi încurajată de împăratul Wilhelm II, a culminat cu organizarea expediției antarctice conduse de Erich von Drygalski (1865-1949). Profesorul Drygalski a fost unul din cei mai mari geografi şi geofizicieni din prima jumătate a secolului trecut, numele său fiind azi purtat de o insulă din Marea Davis, de un ghețar din Antarctica şi de un crater de pe Lună. Mai târziu el avea să se transfere de la Universitatea din Berlin la Institutul de geografie al Universității din München, unde l-a şi cunoscut pe Karl Haushofer. Ulterior, Drigalsky avea să fie conducătorul tezei de doctorat al lui Albrecht Haushofer, fiul lui Karl Haushofer5.

Prima expediție germană în Antarctica a durat mai bine de doi ani (11 august 1901 – 23 noiembrie 1903). Pregătirea pentru expediție a fost urmărită cu atenție de însuşi împăratul Wilhelm II. Nava de expediție «Gauss» a fost echipată cu cel mai modern echipament al timpului, inclusiv cu aparate de zbor care au efectuat primele fotografii aeriene ale Antarcticii. Deşi expedița a fost un veritabil succes din punct de vedere ştiințific, împăratul nu s-a arătat satisfăcut de raportul lui Drigalsky. El era nemulțumit că o expediție antarctică engleză ar fi ajuns mult mai aproape de Polul Sud decât expedița germană, precum şi de constatările că

---

[5] *David Thomas Murphy,* "The Heroic Earth: Geopolitical Thought in Weimar Germany, 1918-1933", *p. 107, Kent State University Press, Kent (Ohio), 1997*

Antarctica nu prezenta niciun interes economic. Astfel Imperiul German n-a lansat atunci niciun fel de revendicări teritoriale asupra Antarcticii. Cu toate acestea, în toiul competiției, mai curând sportive decât ştiințifice, privind atingerea Polului Sud, Berlinul trimite în 1911 o a doua expediție spre Antarctica, de astă dată sub conducerea geofizicianului Wilhelm Filchner (1877-1957). Deşi din punct de vedere ştiințific expediția lui Filchner a fost, iarăşi, una de succes, ea nu şi-a atins scopul politico-sportiv puse de autoritățile de la Berlin, nemții pornind spre Polul Sud în întârziere față de echipele «rivalilor», conduse de Robert Scott şi Rual Amundsen.

După primul război mondial, sub povara multiplelor probleme economice, sociale dar şi moral-psihologice, Berlinul oficial (nu, însă, și cel neoficial) uită pentru o vreme de Antarctica. Interesul pentru dosarul antarctic reapare abia peste un sfert de secol de la încheierea expediției lui Filchner, adică în 1937. În acel moment preşedinte al Academiei Germane era deja Karl Haushofer. Chiar dacă facem abstracție de informațiile greu de verificat privind rolul lui Haushofer în societatea «Thule», nu putem avea îndoieli în privința faptului că relația familiei Haushofer cu Erich von Drigalsky, acest mare îndrăgostit de Antarctica, n-a trecut fără urme. De aceea, atunci când Haushofer a ajuns în fruntea Academiei Germane el a avut un cuvânt greu de spus în favoarea resuscitării «proiectului antarctic», iar datorită relației personale pe care o avea cu secretarul general al Partidului național-socialist, Rudolf Hess, dânsul putea favoriza cele mai aventuroase inițiative în acest sens. Cu

toate astea nu putem spune că reînvierea interesului pentru dosarul antarctic s-ar fi datorat exclusiv unor emoții. În 1937 interesul germanilor pentru Antarctica era mult mai pragmatic, fiind generat mai ales de raționamente geostrategice, dar şi economice. Wulf Siewert, unul din cei mai competenți geostrategi germani ai vremii, sugera în lucrările sale importanța geopolitică a Antarcticii pentru controlul pasajelor interoceanice. Din perspectiva concepțiilor geopolitice ale lui Siewert, Antarctica era o piesă-cheie pentru geopolitica emisferei sudice şi pentru controlul asupra Oceanului Mondial în general. Părerile lui Siewert aveau susținători şi în cercurile de vârf ale marinei militare germane, unde se considera că Germania avea nevoie de baze pentru submarinele ei în emisfera sudică. Iar țărmurile Antarcticii ofereau posibilități excelente pentru a veghea nestingherit asupra apelor sudice ale Oceanului Mondial.

Anume în aceste condiții în 1938 a şi fost lansată cea de-a treia expediție germană în Antarctica. În mod curios, de astă dată expediția n-a fost condusă de un cercetător ci de un militar, căpitanul Alfred Ritscher. Asta demonstra cu prisosință că expediția nu-şi punea doar scopuri «cognitive», lucru care s-a şi adeverit la 19 ianuarie 1939, când misiunile diplomatice germane anunțau comunitatea internațională despre pretențiile teritoriale germane din Antarctica şi despre numele noii colonii germane – Noua Suabie (Neuschwabenland). Motivația oficială a creării acestei întinse colonii era una economică. Germania dorea să creeze în Antarctica câteva baze pentru vânătoarea balenelor, grăsimea cărora era folosită atunci pentru producerea săpunului,

margarinei şi unguentelor medicale. Pe de altă parte expediția lui Ritscher dovedise existența în Antarctica a unor importante şi bogate zăcăminte de minereuri, indispensabile proiectelor economice şi militare germane din acea vreme. Fireşte, se conştientiza faptul că subsolul vastului continent ar putea conține şi multe alte zăcăminte, chiar dacă exploatarea lor economică la acel moment punea mari probleme tehnice.

Ce s-a întâmplat, însă, mai departe? Ceea ce se ştie cu certitudine e că submarinele germane au frecventat apele antarctice în timpul războiului6. Pe insula Kerguelen se află chiar şi morminte ale unor marinari germani din perioada celui de-al doilea război mondial. Dar a existat într-adevăr o bază secretă germană pe coastele antarctice? Anumite informații confirmă indirect această ipoteză, inclusiv fraza gros-amiralului Karl Dönitz spusă în 1943: „Flota submarină germană se mândreşte cu faptul că a construit pentru führer o fortăreață de necucerit la celălalt capăt al lumii”7. Versiunea frecvent speculată e că baza respectivă ar fi fost amenajată într-o peşteră subacvatică, care înainta adânc în continent8. Ulterior această peşteră ar fi fost prelucrată şi extinsă, acolo fiind construită o imensă stație de cercetări aerospațiale, alimentată cu energie de o mare centrala geotermică. Se mai avansează ipoteza că misterioasele

---

6 *"Les Allemands aux Kerguelen durant la 2ème Guerre Mondiale*", *Revue TAAF,* n° 26, 1964

7 Игорь Самараев, «*Новая Швабия, база 211, до востребования...», Красная Звезда* (Москва), 7 февраля 2007

«discuri Bellonzo», care au dat naştere istoriilor cu farfurii zburătoare şi care şi-ar fi făcut apariția pe cer la finele celui de-al doilea război mondial, ar fi fost elaborate nu la Centrul de investigații aeronautice de la Peneemünde ci anume la baza «211» din Antarctica9.

Dar toate astea nu sunt decât supoziții sau pure invenții menite să pasioneze publicul dornic de senzații. Ceea ce ştim cu certitudine e că în 1946-1947 americanii au organizat o expediție spre locurile explorate în 1938-1939 de expediția căpitanului Ritscher, adică în Țara Reginei Maud, cum i se spune acestei regiuni antarctice. Expediția a fost condusă de contra-amiralul Richard Byrd şi a fost lansată cu o denumire codificată pentru o operațiune militară – «Highjump». Expediția era echipată foarte netradițional – 13 nave de război, inclusiv trei dintre cele mai performante nave ale marinei militare americane ale vremii – submarinul *USS Sennet*, portavionul *USS Philipne Sea* şi noul distrugător *USS Henderson*, 4 700 de militari şi 26 de aeronave. Ciudata componență a expediției contra-amiralului Byrd, faptul că ținta urmărită era anume zona presupusei baze germane precum şi aceea că în timpul expediției şi-au pierdut viața mai mulți militari şi au dispărut câteva avioane a şi dat temei multiplelor speculații pe marginea obiectivelor reale al acestei acțiuni (tema expediției lui Byrd a fost copios exploatată şi-n romanele lui Robert Meyer). Care a fost adevăratul scop al operației antarctice conduse de unul din cei mai

---

[8] Евгений Ростиков, «База 211», *Рэспублика* (Минск), 24 марта 2007
[9] Елена Радчук, «По следам «Анненэрбэ», *Реномэ* (Тверь), сентябрь 2007

experimentați ofițeri ai flotei americane e greu de spus. Se pare că cele mai relevante documente oficiale privind scopurile urmărite de această controversată expediție sunt în continuare inaccesibile. Cel mai probabil e că în zorii «războiului rece» americanii căutau pe coastele Antarcticii ceea ce căutau și nemții înainte de al doilea război mondial – posibilitatea creării unor baze pentru submarinele lor. Nu este exclus că materialele detaliate ale expediției germane din Țara Reginei Maud să fi nimerit în mâinile americanilor şi acestea să fi încercat să materializeze ideile inginerilor şi militarilor germani. Collin Summerhayes şi Peter Beeching, în studiul menționat mai sus, sunt şi ei de părere că expediția lui Byrd a fost una militară şi nu ştiințifică. În opinia lor, însă, scopul expediției ar fi fost nu confruntarea cu forțele de elită ale SS refugiate în Antarctica, ci testarea echipamentului, munițiilor şi comportamentului militarilor în condițiile climei polare.

Oricum, Țara Reginei Maud rămâne și astăzi una din cele mai puțin cercetate şi pline de mister regiuni ale planetei şi cât n-ar părea de straniu, această regiune care abundă în denumiri geografice germane, după ani şi ani de zile, a revenit în atenția cercetătorilor germani. În 1976 în oaza Schirmacher, în apropiere de locul fostei baze temporare a expediției lui Ritscher, a fost fondată o bază de cercetări antarctice a RDG, care a fost botezată cu numele lui Johann Georg Forster. Cinci ani mai târziu, tot în Țara Reginei Maud, a fost deschisă şi prima bază de cercetări antarctice a RFG, care a primit numele lui Georg von Neumayer. Faptul că noile baze germane de cercetări antarctice au fost amplasate

în Țara Reginei Maud, zonă căreia i-a acordat atâta atenție Berlinul în perioada celui de-al doilea război mondial, a fost copios speculat de amatorii de senzații. E clar, însă, că actualele baze germane de cercetare din Țara Reginei Maud nu au absolut nicio legătură cu vechile proiecte germane din Antarctica. RFG n-a avansat deocamdată pretenții asupra Antarcticii sau asupra unor părți ale «continentului alb» şi n-a reamintit despre trecutul colonial german pe acest continent. Totuşi, chiar dacă toate sursele ne spun că prezența colonială germană în Antarctica ar fi luat sfârşit la 9 mai 1945, nici până azi nu există niciun act care să confirme că «Antarctica germană» şi-ar fi încetat formal existența sau că Germania ar fi renunțat oficial la teritoriile sale antarctice. Iar în condițiile în care până şi Noua Zelandă sau Chile ajung să formuleze pretenții asupra a milioane de kilometri pătrați din continentul antarctic nu e deloc exclus că într-o zi, anumite lucruri să fie reamintite şi de «proprietarii de drept» a ceea ce a fost cândva «Noua Suabie».

AVÂNTUL ŞI DECLINUL GEOPOLITICII JAPONEZE

Introducere

Gândirea geopolitică japoneză din perioada interbelică rămâne un subiect puțin cunoscut în Europa şi în America de Nord. Până la ora actuală nu există nicio lucrare monografică consacrată şcolii japoneze de geopolitică de până în 1945 care ar fi scrisă sau tradusă într-o limbă europeană de largă circulație. În momentul în care am început să lucrez asupra unui volum de introducere în geopolitică am constatat că în limba engleză, de exemplu, despre şcoala japoneză de geopolitică poți afla câte ceva din doar câteva studii ale profesorului american Gearoid O'Tuathail şi a colegului său din Tokyo profesorul Keiichi Takeuchi. Sursele disponibile în franceză sau rusă sunt şi mai modeste, singurele «căi de acces» mai largi fiind cele de limba germană, mai exact cele trei mari lucrări ale lui Karl Haushofer despre geopolitica Japoniei şi Orientului Depărtat: «Direcțiile cardinale ale evoluției geografice a Imperiului Japonez», «Geopolitica Pacificului» şi «Japonia îşi edifică Imperiul». Dar în pofida acestui „anonimat" Japonia avea către începutul anilor 1940 poate cea mai avansată şcoală de gândire geopolitică după cea germană şi anglo-americană.

Ascensiunea economică şi politico-militară a Japoniei începe după aşa-zisa revoluție Meiji din anul 1868. Tot

atunci capătă contur şi naționalismul nipon modern, care urma cu fidelitate modelele occidentale, în special cel german. Ideea «japonității», chiar dacă era alimentată din filosofia clasică japoneză şi mai ales de tradiția şintoistă, avea, fără îndoială, principala sa sursă de inspirație în ideea germanității (*Deutschtum*), concept ce animase lupta Prusiei pentru constituirea unui stat german unificat. „Japonitatea", fără a deveni pilonul unei doctrine politice bine conturate, a fost un fel de ideologie de stat a Imperiului Japonez până la finele celui de-al doilea război mondial. Totodată, ideea «japonității» a servit drept punct de pornire pentru prospecțiunile unei şcoli geopolitice japoneze, în mare parte de inspirație germană şi ea.

De altminteri, evenimentele din 1868, ce aveau să se încheie cu lichidarea șogunatului, extinderea puterii imperiale, mutarea capitalei de la Kyoto la Tokyo, deschiderea țării pentru lumea externă și lansarea unor reforme de „occidentalizare" a societății, au schimbat dramatic optica japonezilor asupra lumii și a locului țării lor în ea, or, până în acel moment pentru cvasimajoritatea japonezilor lumea se limita doar la arhipelagul nipon. Noul rol geopolitic al Japoniei devine pe deplin conștientizat de japonezi, dar și de occidentali, după războaiele sino-nipon din 1894-95 și ruso-nipon din 1904-05, ce aveau să consacre «Imperiul Soarelui Răsare» ca o mare putere. Japonezii capătă deplina convingere că patria lor are o misiune divină în Orientul Depărtat și că această misiune ar decurge chiar din geografia țării lor.

Gândirea geopolitică japoneză în anii 1895-1925

Școala geopolitică japoneză se dezvoltă pe fundalul victoriilor militare răsunătoare ale Imperiului și transformării Japoniei într-un factor important al politicii internaționale. După anexarea Taivanului în 1895 Imperiul Japonez va fi asemuit cu un imens arc ce se întindea de la sudul Kamceatkăi până la nordul Filipinelor, gata să lovească oricând în direcția Pacificului. Alții vor compara imperiul-arhipelag cu un zid de apărare al răsăritului continentului asiatic de apetitul crescând al tânărului imperiu colonial american. În fond, ambele afirmații nu erau doar impresii poetice ce se desprindeau dintr-o analiză mai artistică a hărții lumii, ci aveau în ele și un sâmbure de adevăr politic. Fără îndoială, la începutul secolului XX Japonia, inclusiv grației noii sale configurații geografice, a temperat expansiunea americană spre Asia și a stăvilit expansiunea rusească spre Pacific.

Anume pe acest fundal de exaltare națională apare și se dezvoltă școala japoneză de geografie socială și de geopolitcă un prim reprezentant al căreia a fost Tsunesaburo Makiguchi (1871-1944). Makiguchi poate fi considerat autorul «căii japoneze» în gândirea geopolitică, pentru care mai târziu au pledat geopoliticienii din așa-numitul «grup de la Kyoto». Lucrarea sa «Geografia vieții umane» apărută în 1903 avea să joace un rol aparte în stabilirea unei noi viziuni asupra spațiului geografic în Japonia și poate fi considerată ca fiind opera de pionerat a geopoliticii japoneze.

În 1889, la virsta de 18 ani, Makiguchi este admis la

Școala Pedagogică din Hokkaido. Era perioada când mașinăria Imperiului Japonez modernizat se punea pe roate și când lua naștere naționalismul imperial nipon. În 1893, după finisarea studiilor, obține un post de învățător la o școală medie. Trei ani mai târziu, în 1896, trece cu success testul Ministerului Imperial al Educației și obține dreptul de a preda geografia, iar în 1897 este acceptat ca lector de geografie la Școala Pedagogică din Hokkaido. Probabil că în acest moment, confruntându-se cu problema lipsei unor manuale de calitate în domeniul geografiei, Makiguchi începe să lucreze asupra «Geografiei vieții umane». El pornește de la necesitatea de a analiza și explica fenomenele complexe din spațiul geografic, căutând să schimbe percepția asupra geografiei, să demonstreze că aceasta nu e o sumă de toponime ce trebuiesc memorizate, ci o disciplină academică riguros sistematizată.

În 1901, Makiguchi părăsește Școala Pedagogică din Hokkaido și se stabilește la Tokyo, consacrându-se plenar finisării „Geografiei vieții umane”10. Printre cauzele care îl determină pe Makiguchi să parasească postul de lector se număra și poziția sa critică față de linia imperialistă și ultranațională, promovată și prin intermediul cursurilor oficiale de geografie. Această tendință se accentuase după razboiul sino-japonez din 1894-95. O scurtă perioadă de timp va activa în secția publicații a Ministerului Imperial al

---

10 Keiichi Takeuchi, *The Significance of Makiguchi Tsunesaburo's "Geography of Human Life" in the intellectual History of Geography in Japan* in *The Journal of Oriental Studies*, vol. XIV, Tokyo, 2004, p. 119

Educației, apoi, va relua până în 1932 activitatea didactică, lucrând în calitate de învățător și director de gimnaziu, confruntându-se cu serioase dificultăți financiare.

În primăvara anului 1902 el îi face o vizită profesorului universitar Shigetaka Shiga, cunoscut geograf și politician japonez din acea perioadă, prezentindu-i cele două mii de pagini ale variantei inițiale ale manuscrisului „Geografiei vieții umane”11. Shiga apreciază înalt conținutul lucrării și cade de acord să o prefațeze și să o recomande unei cunoscute edituri, dar îl sfătuie pe Makiguchi să condenseze textul. La acel moment în Japonia erau doar câteva lucrări consistente în domeniul geografiei sociale, printre ele numărânu-se cartea lui Uchimura Kanzo «Despre relația dintre om și mare» și volumul lui Shigetaka Shiga «Prelegeri de geografie». Și lucrarea lui Kanzo, și cea a lui Shiga, erau scrise în spiritul geografiei sociale europene și bazate pe surse europene, ceea ce le făcea ceva mai dificile pentru înțelesul și mai ales, gustul japonezilor. În același timp felul de a raționa asupra spațiului geografic al lui Makiguchi era alimentat în mare parte de tradiția filosofică și culturală niponă.

Valoarea cărții lui Makiguchi a fost repede apreciată în Japonia. În 1904, imediat după apariția volumului, Takuji Ogawa, un cunoscut geograf japonez al vremii, profesor la Universitatea din Kyoto, scria în «Revista de geografie» (Nr 181), editată de Societatea Geografică din Tokyo, în termini elogioși despre «Geografia vieții umane». El remarca nu doar

---

11 *Idem*

volumul lucrării (peste o mie de pagini), dar și originalitatea ideilor expuse de Makiguchi, precum și forța sa argumentativă.

„Geografia vieții umane" a fost un adevărat bestseller în Japonia, fiind tipărită în câteva ediții, fiecare cu tiraje destul de mari. La acel moment geografia era deja obiect de studiu în universitățile nipone, dar spre deosebire de Makiguchi, majoritatea geografilor japonezi consacrați erau formați în universități europene sau americane. Anume din acest motiv comunitatea academică niponă n-a întâmpinat lucrarea lui cu mult entuziasm. Cei cu doctorate în geografie obținute pe la universități occidentale considerau că ar fi mai prejos de demnitatea lor să discute despre cartea licențiatului unei modeste școli pedagogice. În plus, lucrarea lui Makiguchi nu aplica metodele și șabloanele geografiei occidentale, fiind calificată de adepții academismului ca fiind o lucrare de popularizare a științei și nu un studiu academic.

Cum remarcă cunoscutul geopolitician japonez Keiichi Takeuchi, o parte însemnată a «Geografiei vieții umane» este consacrată unor probleme de natură politico-geografică, unele reflecții din lucrare putând fi categorisite ca și geopolitice12. Astfel, Makiguchi dedică o parte considerabilă din cartea sa unor subiecte precum relația dintre barierele naturale și frontierele politice, temă frecventă și în geografia politică occidentală a vremii. În capitolul XXX al „Geografiei umane", întitulat „Despre pământ și competiția pentru

[12] *Ibidem*, p. 125

supraveţuire", Makiguchi se apropie în raţionările sale de tezele geografilor europeni Friedrich Ratzel şi Halford Mackinder, deşi dânsul ajunge la concluzia că motorul evoluţiei în societatea umană este nu competiţia, aşa după cum susţineau colegii săi germani şi anglo-americani, ci cooperarea13. El pleda pentru o „competiţie umanistă", susţinând că chiar dacă până la acel moment aceasta nu era aplicabilă în relaţiile internaţionale, omenirea va ajunge la o etapă a dezvoltării spirituale când va realiza că învingătorii în confruntarea pentru putere şi supraveţuire nu devin în mod neapărat o rasă învingatoare şi în sens economic14.

Ideile lui Makgiguchi n-au fost însuşite şi nici apreciate de partizanii naţionalismului militant japonez, dar justeţea afirmaţiilor sale s-a confirmat după cel de-al doilea război mondial. Victoria URSS în războiul contra Germaniei şi Japoniei nu a transformat Uniunea Sovietică într-o supraputere economică. În acelaşi timp cele două mari învinse erau în anii 1950 şi 1960 cele mai strălucite exemple de „miracol economic".

Printre primii emitenţi ai ideilor geopolitice în Japonia s-a numarat şi culturologul Okakura Kakuzo (1863-1913), considerat a fi şi unul din părinţii ideologici ai pan-asiatismului. Viziunile sale geopolitice sunt expuse în cartea „Idealurile Răsăritului", care a văzut lumina tiparului în anul 1904, chiar în ajunul războiului ruso-japonez. În această carte Kakuzo lansează şi lozinca „Asia este unică", devenită

---

13 *Idem*
14 *Idem*

ulterior deviza pan-asiatismului. „Asia e unică. Falia himalaică doar accentuează cele două mari civilizații, cea sinică, bazată pe comunitarismul confucian și cea indiană, bazată pe individualismul vedic. Dar nici chiar aceste bariere înzăpezite nu pot întrerupe pentru nicio clipă expansiunea dragostei pentru Absolut și Universal, care e o moștenire de gândire comună pentru totalitatea raselor asiatice, moștenire ce a făcut posibilă nașterea tuturor marilor religii ale lumii15."

Geopolitica japoneză în anii 1925-1945

Chiar dacă elemente de gândire geopolitică se întâlnesc în lucrările geografilor sau sociologilor japonezi și în anii de dinaintea primului război mondial, adevărata școală japoneză de geopolitică se constituie doar în perioada interbelică, într-un moment de cotitură în istoria Japoniei. Imperiul Soarelui Rasare ieșea învingător dar și nemulțumit de bilanțul războiului purtat contra Germaniei în prima conflagrație mondială. Aliații săi occidentali au recompensat prea modest participarea japonezilor de partea lor în război, singurile achiziții fiind arhipelagurile Caroline, Mariane și Marshall din Oceanul Pacific. Contrar așteptărilor japonezilor, fostele posesiuni germane din China au fost retrocedate Beijingului, iar cele mai mari colonii germane din Pacific, și în primul rând Papua, erau atribuite Imperiului Britanic. Pe fundalul

---

[15] Kakuzo Okakura, *The Ideals of the East*, E.P.Dutton & Co., New York, 1904, p.1

acestei situații se acreditează părerea că dacă Japonia ar fi participat în război de partea Germaniei și ar fi lovit Rusia din spate, soarta omenirii, dar și a Imerpiului Japonez, ar fi fost alta. Șansa ca Rusia să fi ținut în 1914 piept austro-germanilor în vest, turcilor în sud-vest și japonezilor în est, era minimală, iar posibilitățile anglo-francezilor de a câștiga primul război mondial după ce Rusia ar fi fost scoasă din joc erau și mai mici. De aici și sentimentul japonezilor că au ratat în primul război mondial o partidă câștigătoare, mizând greșit pe puterile occidentale, care aveau să le înșele așteptările și să-și uite promisiunile imediat după încheierea războiului. «Învinși în tabăra învingătorilor», așa se considerau japonezii și italienii după capitularea celor două imperii germane în noiembrie 1918. Nemulțumirea generată de modul în care aliații occidentali ai Japoniei recroiau harta la conferințele de pace din anii 1919-1923 i-a împins pe japonezi la «meditații» mai profunde asupra arenei politice mondiale, încercând să tragă concluziile de rigoare din experiența primului război mondial. Anume atunci se și constituie şcoala japoneză de geopolitică, formată din două centre concurente – cel de la Universitatea din Kyoto, vechea capitală imperială, în frunte cu profesorul Saneshige Komaki, şi cel de la Universitatea din Tokyo, în frunte cu Nobuyuki Iimoto și Masamichi Royama.

Nobuyuki Iimoto poate fi considerat părintele de-jure al şcolii japoneze de geopolitică, el fiind cel care în 1925 introduce termenul de geopolitică în limba japoneză

(c*hiseigaku)16*. Profesorul Iimoto a fost un simpatizant al tradițiilor şi metodelor geopoliticii germane, fiind foarte apropiat de cercurile politice de vârf ale Japoniei în perioada celui de-al doilea război mondial. Urmând tradiția şi modul de argumentare al geopoliticienilor germani, care căutau să fundamenteze ştiințific dreptul Germaniei de a fi liantul Mitteleuropei, sau cel al geopoliticienilor italieni, care demonstrau existența unor premize de natură istorică şi geografică pentru ca spațiul mediteranian să fie unit în jurul Italiei, Nobuyuki Iimoto va lansa ideea unei „*Mediterane australo-asiatice*", regiune ce ar include Indochina şi arhipelagul indonezian. În opinia sa această regiune forma împreună cu Japonia un ansamblu economic, rasial, climateric şi chiar pedologic comun, fapt ce trebuia să servească drept fundament pentru edificarea unui spațiu politic unic17. La începutul anilor 1940 el avea să fie unul din ideologii de seamă ai doctrinei „Marii sfere a coprosperității asiatice". Tot atunci fondează revista japoneză de geopolitică *«Chiseigaku»* («Geopolitica»), o replică a cunoscutei reviste germane *«Zeitschrift für Geopolitik».* Colegiul redacție al revistei cuprinde nume notorii din ştiința japoneză – economişti, jurişti, istorici, geografi, politicieni, miliari şi geopoliticieni, printre care atât partizani ai geopoliticii germane, cum ar fi Joji Ezawa, traducătorul lucrărilor lui Haushofer în japoneză, cât şi contestatari ai

---

[16] Kyoichi Tachikawa, *La politique de la sphère de coprospérité de la grande Asie orientale au Japon (www.stratisc.org).*
[17] *Idem.*

acesteea cum era profesorul Hiroshi Sato18. În noiembrie 1941 Iimoto fondează Asociația Japoneză de Geopolitică, pe care o conduce până la sfârşitul războiului. Revista «Chiseigaku» şi Asociația Japoneză de Geopolitică aveau să fie în anii 1941-1945 principalele centre ale gândirii geopolitice japoneze.

La rândul său Masamichi Royama, unul din cei mai importanți geopoliticieni japonezi ai vremii, a fost și el profesor de științe politice la Universitatea Imperială din Tokyo. După declanșarea războiului sino-japonez, în 1937, Royama dezvoltă o concepție geopolitică proprie, numită «teoria asocierii Asiei de Est», care prevedea edificarea unei «noi ordini în Asia de Est». Dar demersul său este încă vag și incoerent. Abia după declanșarea celui de-al doilea război mondial, imaginea proiectului său devine mai clară. În cadrul unei conferințe din noiembrie 1940 Royama își lansează proiectul revăzut și-și expune viziunile sale asupra geopoliticii ca știință. De astă dată «Marea sferă de coprosperitate asiatică» e vazută de el ca un «mare spațiu de cooperare economică», oarecum identic cu ceea ce colegul său german Karl Haushofer numea o pan-regiune, având Imperiul Japonez ca nucelu. Într-un articol publicat în primăvara anului 1941 el dezvoltă reflecțiile sale geopolitice asupra «Marii sfere de coprosperitate asiatică», care urma să fie formată din trei componente – răsăritul continentului eurasiatic, peninsula continentală și insulele din sud-vestul

---

[18] Dodds, Klaus and Atkinson, David (Eds.), *Geopolitical Traditions: A Century of Geopolitical Tought,* p.82, Routledge, 2000

Pacificului19. Totuși, din concluzia la care ajunge Royama putem deduce că el nu se arăta prea optimist în legătură cu acest ambițios proiect geopolitic, exprimându-și cu precauție temerea că zona este mult prea extinsă și neuniformă pentru a putea fi tratată ca un ansamblu istoric, geografic sau cultural.

Royama identifică trei «mișcari istorice» pe fundalul cărora decurge procesul de edificare al «Marii sfere de coprosperitate asiatică»:

1) mișcarea de refacere a vechilor entități statale din regiune;

2) mișcarea de menținere a sistemului creat de puterile coloniale occidentale maritime sau continentale;

3) mişcarea popoarelor cucerite în vederea eliberării lor de sub tutela colonizatorilor occidentali20.

Royama spune că aceste trei „mișcari istorice" complică peisajul regiunii în care Japonia tinde să edifice „Marea sferă de coprosperitate asiatică", lipsind proiectul de armonie și coerență. El conchide că «nu vom putea finaliza edificarea Marii sfere de coprosperitate asiatică atâta timp cât aceste mișcări nu se vor intâlni și nu vor forma un torent puternic, adică, avem nevoie de o a patra mișcare istorică, cea de formare a unei mari asociații regionale». Royama credea că sarcina geopoliticii japoneze din acel moment era anume

---

[19] Masamichi Royama, *Toa to sekai*, Tokyo, Kaizosha, 1941, p. 370. Citat după Kyoichi Tachikawa, *La politique de la sphère de coprospérité de la grande Asie orientale au Japon (www.stratisc.org).*

[20] *Ibidem*, p.373

furnizarea materialelor de construcție, stiințifice sau teoretice, pentru această mișcare.

În consecință, Royama ajunge la concluzia următoare: „După considerarea celor două aspecte ale Marii sfere de coprosperitate asiatică, fundamentele sale statice și mișcările istorice legate din punct de vedere geopolitic, trebuie să spun că stabilirea acestei sfere de coprosperitate nu e o sarcină ușoară. Oamenii politici și popoarele din regiune o doresc, dar, oricum este o acțiune extrem de dificilă. Până în prezent condițiile geopolitice n-au permis stabilirea Marii sfere de coprosperitate asiatică”21. El mai sublinia faptul că succesul proiectului, dincolo de toate, mai depindea și de sentimentele popoarelor vizate, de acceptarea sau respingerea psihologică a Japoniei ca piesă-cheie a imensului edificiu geopolitic, ca națiunea care poate asigura supraveţuirea și progresul fiecăreia dintre națiunile partenere.

Așadar, Royama a lansat un punct de vedere mai curând pesimist referitor la fezabilitatea și viabilitatatea conceptului «Marii sfere de corposperitate asiatică», lansată de ministrul imperial de externe Mațuoka. Istoria a dovedit faptul că aserțiunile sale s-au deovedit a fi corecte. Popoarele Asiei de Est și de Sud-Est, care inițial, în 1940-1941, salutase venirea trupelor japoneze, ajunse repede la concluzia că modelul furnizat de japonezi nu se deosebea cu numic de cel impus de foștii stăpâni occidentali.

Spre deosebire de colegii săi din Tokyo, profesorul

---

21 *Ibidem*, p. 380.

Saneshige Komaki (1898-1990) a avut o influență incomparabil mai mică asupra politicii reale japoneze din anii 1940-1945. Komaki pleda pentru o geopolitică cu specific japonez și considera că această disciplină ar trebui să fie o bază pentru politicile de stat ale Imperiului. El vorbea despre o geopolitică autentică, ce n-ar urma nici tradiția germană, nici maniera agresivă a geopoliticii anglo-saxone și nici practicile geopolitice al Chinei vecine, viziunile sale geopolitice fiind alimentate de filosofia naționalistă japoneză22. Promotor al ideii unei «Mari Japonii» şi a «individualității japoneze», o expresie a căreia o vedea în șintoism şi în puterea imperială, Komaki a fost mai puțin influențat de geopolitica germană decât colegii săi din noua capitală a Imperiului. În anul 1940 el scrie un eseu intitulat «Manifestului geopoliticii japoneze» în care se arăta de acord cu afirmația că geopolitca este o ştiință distinctă, dar totodată insista și asupra faptului că geopolitica japoneză ar trebui să aibă o cale proprie de evoluție, evitând imitarea stilului și metodelor geopoliticii germane sau anglo-americane. Aceste idei se vor regăsi într-o expunere mai largă în „Geopolitica japoneză“, lucrare ce vedea lumina tiparului în anul 1942.

Gândirea geopolitică a lui Saneshige Komaki nu poate fi tratată univoc. Opiniile sale legate de importanța poziționării geografice pentru cercetare, despre relevanța socială a geografiei, ca și critica dură a sistemului colonial occidental,

---

[22] Dodds, Klaus and Atkinson, David (Eds.), *Op.cit.,* p. 80

nu pot fi apreciate decât pozitiv, dar în același timp opera sa e marcată de un evident caracter istorico-geografic irațională și de un conservatorism cultural exagerat. Spre exemplu, el se arăta preocupat de problema migrației și de amestecul raselor, fenomen în care vedea un mare pericol pentru individualitatea civilizațiilor. La asta se adaugă lipsa unei atitudini tranșante vizavi de politica imperială a Japoniei în Orientul Depărtat, precum și sentimentul național exagerat. Oricum, nu e chiar atât de ușor să separi albul de negru în lucrările sale, care, din lipsa unor traduceri în limbile occidentale sunt interpretate și răstălmăcite prin prea mulți intermediari, care fără îndoială distorsionează și modifică mult din ceea ce este cu adevărat gândirea originală a lui Komaki. Cert e că și Komaki, ca și colegii săi de la Kyoto sau Tokyo, a fost printre animatorii unei dezbateri intelectuale despre rezultatele interacțiunii geografiei, istoriei și politicii, fără precedent în Japonia, după cum este evident și faptul că aceste dezbateri, dincolo de aportul lor incontestabil la dezvoltarea gândirii politice, sociale și geografice din Japonia și Orientul Depărtat, au alimentat și argumentat proiectele ambițioase ale militarismului japonez din anii 1925-1945.

Proiectele geopolitice și geostrategice ale cercurilor militare japoneze în anii 1895-1945

Gândirea geopolitică a fost din chiar momentul apariției sale strâns legată de teoria militară, și de cercurile militare în general. Școlile geopolitice occidentale, mai ales cea germană,

americană, britanică și italiană, ne oferă numeroase exemple de interpătrundere a gândirii militare și a celei geopolitice, amiralii A.Mahan, J.Corbett sau V.Spigai sau generalii K.Haushofer, O. Von Niedermayer ori G.Douhet, fiind exemple elocvente ale concreșterii geopoliticii și științelor strategice. Japonia n-a fost nici ea o excepție în acest sens, armata și marina militară fiind o pepenieră importantă de idei ce au marcat gândirea geopolitică japoneză în perioada dintre cele două războie mondiale.

Printre cei mai cunoscuți gânditori geopolitici japonezi proveniți din sfera militară se numără Kanji Ishwara (1889-1949). Dânsul a fost un eminent ofițer al armatei japoneze. După ce a studiat la o școala militară în Japonia, a urmat studiile în Germania, cei trei ani petrecuți aici influențându-i puternic gândirea și concepțiile. Întors în 1925 din Germania, Ishiwara ajunge la concluzia că lumea se apropie de un nou conflict mondial. Din punctul său de vedere scena viitoarei confruntări globale nu mai era Atlanticul, ci Pacificul iar principalii oponenți – SUA și Japonia. În această confruntare el considera că Japonia ar trebui să caute sprijin în sentimentul de solidaritate asiatică, mai ales în China, posesoare a unor imense resurse umane și naturale. El vedea viitoarea confruntare globala și ca pe una rasială – cea a rasei mongoloide, în frunte cu națiunea japoneza, contra rasei europeoide, în frunte cu națiunea americană23. Ishiwara considera că misiunea Japoniei era întâi de toate

---

[23] Mark Peattie, *Ishiwara Kanji and Japan's Confrontation with the West* (Princeton, N.J.), Princeton University Press, 1975

stabilizarea Chinei, care cunoștea după revoluția din 1911 o perioadă de instabilitate continuă. Vederile sale căpătase o anumită popularitate la școala militară unde fusese angajat ca lector. Un interes aparte stârnise viziunile sale apocaliptice referitor la confruntarea rasială.

Între timp conjunctura internațională se schimba cu repeziciune. Profitând de haosul din China, la 18 septembrie 1931 japonezii pun stăpânire pe nord-estul acestei țări, regiune cunoscută sub denumirea de Manciuria. Ishiwara a jucat un rol crucial în procesul de cucerire a Manciuriei. Dânsul considera că Japonia poate să constituie un stat ideal în Manciuria, stat în care chinezii și manciurienii, precum și grupurile minoritare ale japonezilor, coreenilor și mongolilor, ar trăi în deplină armonie. În opinia sa acest stat ar fi putut servi ca model de inspirație chiar și pentru viitorul Imperiu Japonez24. Totodată, această Manciurie ideală ar fi trebuit să demonstreze chinezilor și japonezilor că cele două mari națiuni asiatice pot găsi limbaj comun și că strânsa lor cooperare ar putea conduce spre un viitor glorios întreaga Asie. Acest mare viitor presupunea nu altceva decât victoria militară asupra puterilor occidentale și instaurarea supremației Japoniei la nivel mondial.

În 1935 Ishivara este numit într-o poziție importantă, cea de responsabil de operațiuni în cadrul Cartierului General al Armatei Imperiale, asta într-un moment în care popularitatea sa în rândurile ofițerilor tineri ajunge să fie destul de ridicată.

---

[24] *Idem*

Tot în această perioadă demersul pan-asiatic al lui Ishiwara capătă nuanțe noi, mai ales în ceea ce ține de modalitățile de atingere a obiectivelor propuse. Astfel Ishiwara sugera necesitatea antamării unei Ligi Est-Asiatice, ce ar fi inclus Japonia, Manciuria și China25. Această asociație de state trebuia să devină o entitate economică capibală să răspundă cerințelor materiale și economice ale celor trei națiuni. Japonia trebuia să se pregatească de o confruntare cu URSS în vederea recuceririi pentru rasa mongoloidă a imenselor întinderi ale Siberiei. După victoria asupra sovieticilor, japonezii urmau să-și îndrepte atenția spre sud și să «elibereze» de sub jugul puterilor coloniale occidentale Asia de Sud-Est, apoi să anexeze Australia, continent pe care Ishiwara îl aprecia ca pe un imens rezervor de spațiu vital pentru națunea japoneză.

Punctul de vedere al lui Ishiwara, susținut de ofițerimea din armata imperială, nu era apreciat și în marina militară, care avea o agendă proprie. În opinia strategilor de la FMM imperiale locul armatei terestre, căreia în proiectul lui Ishiwara îi revenea rolul-cheie, s-ar fi redus la cel de instrument de neutralizare a Rusiei, acțiune necesară pentru a dezlega mânile marinei, care urma să declanșeze operațiuni-fulger în apele Pacificului contra puterilor occidentale. Divergențele dintre susținătorii „direcției nordice" de expansiune, care mizau pe o puternică armată terestră și apologeții „direcției sudice", care presupunea o confruntare

---

[25] *Idem*

maritimă cu marile puteri anglo-saxone, au persistat pe tot parcursul războiului. Dezbaterile au continuat chiar și după război, când partizanii «direcției nordice» căutau să demonstreze că Japonia ar fi comis o greșală de neiertat în decembrie 1941, când în loc să atace URSS, care se afla atunci în cel mai critic moment al confruntării cu Germania, a atacat SUA. Implicit, sovieticii au putut face față presiunii militare germane, iar Japonia, în loc să-și respecte angajamentele de aliat în cadrul Axei, a preferat să antreneze alianța într-un război inutil cu americanii.

Firește, de una singură Japonia nu era în stare să înfrunte nici Uniunea Sovietică, țară care avea atunci cea mai mare armată terestră din lume, și nici SUA ori Marea Britanie, care erau cele mai mari puteri maritime. Conștinet de acest lucru, Ishiwara pleda pentru atacul la timp asupra adversarului. În opinia sa Japonia trebuia întâi să-și consolideze potențialul economic și tehnologic, care ar fi favorizat întărirea și modernizarea capacităților militare. În plus, pentru a asigura victoria într-o luptă cu niște adversari atât de puternici, el credea că e necesară și o mibilizare gernaralâ morală a națiunii. Pentru a asta, însă, trebuiau desființate partidele politice și îndepărtat de la putere marele business[26]. Națiunea trebuia să se concentreze într-un efort unic, să se organizeze în jurul unei idei naționale și a unui singur partid politic, după modelul Germaniei naziste și Italiei fasciste. Pentru Ishiwara aceste două țări, care înregistrau în a doua

[26] *Idem*

jumătate a anilor 1930 progrese economice fascinante, erau exemplul pe care trebuia să-l urmeze noul Imperiu Japonez.

Japonia lui Ishiwara trebuia să devină un gigant sigur pe sine, autosuficient din punct de vedere economic, un stat capabil să conducă «lumea asiatică» spre o eră a înfloririi și armoniei. Firește, această «nouă Asie», eliberată de sub povara colonizatorilor europeni, nu putea fi lăsată nesupravegheată. Imperiul Japonez urma să fie garantul acestui «paradis», dar pentru asta, dincolo de efortul militar și economic, Japonia trebuia să desfășoare și o ofensivă propagandistică în vederea captării simpatiei popoarelor asiatice și înrolării lor într-o acțiune concertată împotriva adversarilor comuni.

Idealismul pan-asiatic al lui Ishiwara genera o simpatie crescândă în rândurile corpului ofițeresc, dar în același timp producea iritare în eșaloanele de vârf ale puterii de la Tokyo. Totuși, popularitatea sa ascendentă nu putea fi neglijată și-n 1937 e numit șef-adjunct al statului major al armatei din Kwantung, «pumnul de oțel» al armatei imperiale. În noua sa poziție Ishiwara descoperă realitățile din Manciuria și înțelege faptul că autoritățile de la Tokyo nu intenționau nicidecum să edifice «paradisul pan-asiatic» la care visa el, fiind gata să se mulțumească și cu rolul de substituenți ai colonialiștilor occidentali. Dezamăgit de comportamentul japonezilor în așa-zisul stat independent al Manciuriei și mai ales, de comportamentul autorităților japoneze de ocupație din China, Ishiwara ajunge la o confruntare deschisă cu însuși feldmareșalul Todzio, atotputernicul premier al Imperiului. Devenind un element supărător pentru superiorii săi de la

Tokyo el e retras din Manciuria și numit comandant al unui neînsemnat bastion de coastă din apropierea vechii capitale imperiale, Kyoto.

După terminarea războiului Ishiwara nu a fost condamnat de către autoritățile americane de ocupație ca și criminal de război (a murit în libertate în anul 1949). Biografii săi sugerează că la asta ar fi contribuit relațiile sale complicate cu premierul Todzio, dar și afirmațiile sale publice privind necesitatea retragerii trupelor japoneze din China și poziția sa critică vizavi de războiul cu SUA. Cu toate acestea, Ishiwara nu i-a menajat nici pe americani. În momentul desfășurării Procesului de la Tokyo contra foștilor capi ai Imperiului Japonez, el a avut curajul să spună că la răspundere pentru crime de război ar trebui tras și președintele american Harry Truman, care se făcea vinovat pentru sutele de mii de victime ale bombardamentelor atomice de la Hiroshima şi Nagasaki27.

Un alt reprezentant de frunte al branșei militare a geopoliticii japoneze din prima jumătate a secolului XX a fost Sato Tatsutaro (1866-1942), figura principală a curentului „maritim”28

, adică a celora care pledau pentru direcția sudică de expansiune a Imperiului.

Absolvent al Academiei navale în 1887, el avea reputația unui om cu capacități intelectuale deosebite. În timpul

---

27 *Idem*

28 Hervé Coutau-Bégarie, La pensée géopolitique et géostrategique navale (www.stratisc.org)

războiului sino-japonez din 1894-1895 el demonstrează, în timpul unei bătalii din largul Mării Galbene, că era nu doar un teoretician strălucit dar și un excelent practician. Zece ani mai târziu, în perioada războiului ruso-japonez, îl găsim în rândurile ofițerilor superiori ale celei de-a doua flote militare japoneze.

Sato a fost nu doar un strateg abil dar și un fin cunoscător al istoriei militare și geografiei. Înainte de războiul sino-japonez el a publicat o mică lucrare întitulată „Opinii personale asupra politicii apărării naționale" *(Kokubô shisetsu)*, în care trăgea o serie de concluzii referitoare la doctrina maritimă japoneză în baza operațiunilor flotei militare japoneze împotriva Coreii pe parcursul secolului XVI29. În acest studiu Sato argumenta părerea precum că securitatea națională a Japoniei se poate baza exclusiv pe o defensivă navală bine pusă la punct, capabilă să țină adversarul la distanță. În 1899, după ce activase timp de câțiva ani în Biroul operațiunilor navale, el pleacă în Maria Britanie pentru a studia experiența marinei britanice. Japonezii erau convinși că pot trage multe învățăminte din experiența acestora, situația geografică a Marii Britanii având multe lucruri comune cu Japonia, cum ar fi, bunăoară, amplasarea pe un arhipelag situat la periferia Eurasiei și în vecinătatea unor importante puteri continentale. El petrece 18 luni la Londra, studiind cu atenție opera clasicilor gândirii strategice navale engleze, apoi, în 1901 efectuează o stagiere

---

[29] Mark Peattie et David Evans, *Sato Tatsutaro et les contradictions de la strategie navale du Japon* (www.stratisc.org)

în SUA. Revine în patrie către finele anului 1901, fiind deja un bun cunoscător al culturii occidentale și limbii engleze dar și un specialist versat în cele mai moderne teorii din gândirea strategică navală britanică și americană. Imediat după reîntoarcerea în Japonia, Sato, la rugămnintea conducerii flotei militare imperiale, redactează un tratat care trebuia să servească drept bază teoretică pentru doctrina maritimă japoneză. În toamna anului 1902 Sato finisează respectiva lucrare, numită *Apararea imperială (Teikok kokubô ron)*, care a fost publicată de Asociația ofițerilor de marină și distribuită de Ministerul Imperial al Marinei cu aprobarea personală a împaratului30. În această carte Sato afirmă că apărarea Japoniei era bazată pe controlul mărilor frontaliere. În opinia sa, pentru asigurarea securității Imperiului, japonezii trebuiau să fie capabili ca în caz de necessitate să distrugă flotele inamice cât mai departe de țărmurile japoneze. Pentru a atinge acest obiectiv el sugera fortificarea și modernizarea flotei militare, care trebuia să devină pivotul doctrinei militare japoneze. Părerile lui Sato scoteau în evidența contradicția dintre gândirea geostrategică a exponenților armatei și a celor din marina imperială.

După câțiva ani de activitate ca ofițer în flota militară, el revine, în 1907, în calitate de lector la Școala de marină militară. Aici a prezentat o suită de prelegeri, reunite sub genericul «Din istoria apărării navale» *(Kaibô shi ron)*, textul cărora a fost ulterior redactat și completat, devenind o

---

[30] *Idem*

lucrare de proporții întitulată «Despre istoria apărării imperiale» *(Teiko-ku kokubô shi ron)*. Noul tratat al lui Sato poartă urmele profunde ale influențelor istoricului german Leopold von Ranke și ale geostrategului american Alfred Mahan31. Deși mai târziu multe din ideile lui Sato aveau să se dovedească a fi total eronate, autorul a fost declarat un Clausewitz al Japoniei iar lucrarea etichetată ca cel mai bun produs al gândirii geostrategice japoneze. La acea vreme tratatul lui Sato reprezenta, într-adevăr, un pas serios înainte, atât din punct de vedere al teoriilor militare navale cât și al concepțiilor geopolitice, or fără îndoială, lucrarea era cel mai elaborat și argumentat studiu privind relația dintre situația geografică a Japoniei și puterea ei maritimă, capacitatea de apărare sau cea de expansiune teritorială și economică. Totuși, cartea n-a fost întâmpinată univoc, lucrarea fiind criticată atât pentru unele aserțiuni ale autorului, cât și pentru modul greoi de exprimare a acestuia. De exemplu, era pusă la îndoială afirmația că politica de apărare a Japoniei putea fi doar oceanică. Până în 1905, când Japonia era un imperiu strictamente insular, această logică de argumentare părea inatacabilă, dar nu și cinci ani mai târziu, după ce Japonia își instaurase dominația în Corea și peninsula Liaonin, controlul cărora necesita o armată terestră puternică. În replică, Sato atacă afirmațiile exponenților punctului de vedere al armatei, punând la îndoială faptul că Manciuria și Corea ar fi fost niște accesorii

---

31 *Idem*

vitale și indispensabile pentru securitatea și interesele Japoniei. Astfel, Sato ajunge să avanseze și unele teze de-a dreptul eretice pentru logica imperială japoneze, sugerând că Imperiul ar trebui să abandoneze aceste achiziții teritoriale inutile. Bazându-se pe exemplul Angliei din perioada războiului de o sută de ani, care a făcut eforturi inutile pentru a-și extinde dominația pe continent, Sato afirmă că politicile de expansiune continentală nu aduc puterilor maritime decât avantaje mici, dar comportă riscuri grave. El se pronunța împotriva apetitului pentru noi teritorii din contul continentului, argumentând că acestea pot implica Imperiul în aventuri costisitoare, care ar putea duce doar la epuizarea resurselor națiunii și la distragerea atenției de la problemele și interesele vitale. Japonia trebuia să crească nu din contul teritoriilor de pe continent ci al imenselor spații insulare din Indopacific, cucerirea și menținerea cărora presupunea o marină militară puternică. Pentru el era preferabil ca Japonia, urmând exemplul Angliei din perioada modernă, să caute un aliat pe continent, formând un tandem putere maritimă – putere continentală, aidoma alianței dintre Londra și Paris. În opinia sa acest rol l-ar fi putut avea China, care trebuia să joace rolul de stat-tamponi între Imperiul Japonez și Rusia, țară care din punctul său de vedere punea în pericol interesele continentale ale japonezilor.

Totuși, propunerile, aparent logice și bine argumentate ale lui Sato, erau departe de realitățile geopolitice ale deceniului dintre războiul ruso-japonez și primul război mondial. Japonia nu putea să urmeze calea de expansiune sudică fără

a intra în coliziune cu englezii, francezii, germanii sau americanii, care stăpâneau apele și insulele Austroneziei, iar confruntarea cu marile puteri occidentale era un exercițiu dificil pentru Imperiu. Nici în direcția peninsulei indochineze japonezilor nu le surâdea nimic, or singura țară independentă de acolo era Siamul, care însă avea acorduri politice și militare cu Anglia și Franța. Unica zonă care oferea un «spațiu liber» pentru expansiunea japoneză, așa cum arătau și adepții direcției nordice, se afla pe continent, adică Corea, China și Siberia. În pofida dimensiunilor și potențialului demografic, cele două imperii continentale vecine japonezilor – Rusia și China – erau niste ținte mult mai vulnerabile decât marile puteri occidentale. China din cauza slăbiciunii economice și militare, iar Rusia din cauza dificultăților pe care le avea în controlul Siberiei, un teritoriu slab populat, prost apărat, cu legături precare cu partea centrală a țării.

Concepţiile geopolitice ale clasei politice japoneze în anii 1925-1945

Un specific al școlii geopolitice japoneze de până în 1945 a fost conexiunea foarte strânsă cu politica reală. De fapt, în Japonia gândirea geopolitică a fost mult mai legată de putere și de actul politic decât în Italia ori chiar Germania acelor vremuri. Ba mai mult chiar, forjeriile concepțiilor geopolitice japoneze au fost nu atât mediile academice sau militare, ca în cazul Italiei și Germaniei, ci mai ales cele politice, printre cei mai mari geopoliticieni japonezi numărându-se doi

neîmpăcați rivali – ducele Fumimaro Konoe și ministrul imperial de externe Yosuke Mațuoka.

Fumimaro Konoe (1891-1945) provenea din una din cele mai influente familii aristocratice japoneze. În 1920 se implică în viața politică, având o carieră strălucită. În 1937 devine prim-ministru al Imperiului Japonez şi declanşează în acelaşi an războiul împotriva Chinei. În noiembrie 1937 Konoe lansează principiile unei noi doctrine geopolitice japoneze – „Noua ordine în Asia de Est" – o etapă de tranziție de la principiile doctrinei Amau la cele ale doctrinei „Sferei marii coprosperități asiatice". Deşi a fost un partizan al apropierii de Germania şi Italia, Konoe s-a opus unui război cu SUA şi a căutat să ajungă la un compromis cu americanii în vederea evitării unui război pe două fronturi. El considera utilă încheirea operațiunilor militare împotriva Chinei, fapt ce l-a determinat în iunie 1941 să nu urmeze exemplul italieinilor și să declare, din solidaritate cu Germania, război URSS. Dar, eşecul dialogului său cu americanii ca şi presiunea crescândă a forțelor interne favorabile unui război cu SUA l-au determinat, în octombrie 1941, să demisioneze.

Fiind unul din animatorii spirituali ai pan-asiatismului, Konoe considera că Japonia e datoare să sprijine mişcările de eliberare națională din Asia și Pacific, în vederea creării unui spațiu asiatic de cooperare economică şi politică. O altă preocupare a sa a fost bazinul Pacificului, o regiune pe care el o credea predestinată unei dominații japoneze. Această dominație, însă, aşa după cum scria chiar el în 1919 în eseul său geopolitic «Împotriva unui Pan-Pacific dominat de SUA şi Marea Britanie», ar fi întârziat din cauza celor două mari

puteri anglo-saxone.

Yosuke Mațuoka (1880-1946), celălat «grand» al geopoliticii din guvernul imperial din acea vreme, a făcut studii în SUA, la Universitatea din Oregon. Reîntors în Japonia s-a angajat în serviciul diplomatic, ajungând în 1940 ministru al afacerilor externe. Mațuoka a fost unul din ideologii doctrinei «Sferei marii coprosperități asiatice» (fiind şi autorul termenului), rădăcinile intelectuale ale căreia se regăsesc deja în eseurile sale «Importanța susținerii Asiei» (1933) și «Noua ordine în Asia de Est» (1938).

Noțiunea de sferă a marii coprosperități asiatice a fost pentru prima dată utilizată de Mațuoka într-un discurs public ținut la MAE-ul japonez la 1 august 1940. Conform lui Mațuoka «Sfera marii coprosperități asiatice» cuprindea Japonia, Corea, China, Indochina și Asia de Sud-Est. Inițial acest proiect apărea ca un spațiu de cooperare economică unde, în conformitatate cu conceptul *Kodoshugi* – calea bunăvoinței imperiale nipone, Japonia urma să joace rolul de lider. De altminteri, «Sfera marii coprosperități asiatice» e o noțiune destul de abstractă, arbitrară chiar și e foarte probabil că în momentul lansării acestei pretențioase sintagme Mațuoka să se fi gândit mai curând la o figură de stil decât la elaborarea unei concept geopolitic bine definit. Mațuoka a avut inspirația de a lansa mai mulți termeni care s-au bucurat de o largă popularitate. Astfel, în 1931, pe când încă era membru al Parlamentului nipon, în timpul unei interpelări a declarat că Manciuria și Mongolia Interioară reprezintă o frontiera vitală pentru Japonia. Noțiunea de «frontieră vitală», care amintește, bineînțeles, de conceptul de

«spațiu vital» cu care s-a operat în geopolitica germană, a intrat repede în limbajul curent al politicii japoneze, devenind și el un concept nedefinit și ambiguu al geopoliticii nipone.

Mațuoka a fost partizanul unei alianțe cvadripartite ce ar fi reunit Japonia, Germania, Italia și URSS, idee ce reamintește de faimosul concept al «blocului continental» lansat în 1940 de Karl Haushofer (deși se pare că Mațuoka ajunge la această concluzie independent de colegul său german). În vara anului 1940, înainte de negocierile privind crearea alianței tripartite italo-germano-japoneze, Mațuoka spunea deja că această alianță ar putea conduce și la o îmbunătățire a relațiilor sovieto-japoneze. Dar pentru el această cvadriplă alianță dintre Japonia, Germania, Italia și URSS era mai curând un raționament de ordin diplomatic. Mațuoka spera să negocieze cu autoritățile americane pentru a tempera tensiunile dintre SUA și Imperiul Japonez în bazinul Pacificului. Altfel spus, el dorea să fortifice pozițiile Japoniei la masa tratativelor diplomatice cu Washingtonul, încercând să utilizeze factorul italo-german și pe cel sovietic ca pe instrumente de presiune în cadrul negocierilor privind Pacificul. Crearea axei Berlin-Roma-Tokyo în septembrie 1940 și semnarea acordului de neagresiune sovieto-japonez din aprilie 1941 sunt acțiuni ce se înscriu în acest proiect, deși atacul german asupra URSS, care s-a produs două luni mai târziu, îi demonstrează netemeinicia.

Încheiere

Ideile geopoliticienilor de la Tokyo și Kyoto s-au regăsit

repede în doctrinele militare și de politică externă nipone. În 1931 Japonia relansează cu un efort sporit procesul de edificare a Imperiului, anexând Manciuria. Un an mai târziu Manciuria avea să fie declarată «monarhie aliată a Imperiului», japonezii urcându-l pe tronul de la Mukden pe fostul împărat chinez Puyu. În primăvara anului 1934 se pun bazele unei noi doctrine geopolitice japoneze, așa-numita „doctrină Amau", care indica o orientare cu precădere nordică (China, Mongolia, URSS) a intereselor politice și economice, implicit a direcției de expansiune a Japoniei. Japonia îşi asuma responsabilitatea pentru „menținerea păcii" în Asia, dar în acelaşi timp susținea că lupta împotriva URSS şi Chinei devenea o „misiune istorică a Imperiului". Urmând logica doctrinei Amau în 1937 Japonia începe războiul împotriva Chinei, iar în 1938 şi 1939 provoacă conflictele militare de la Hasan şi Halhin Gol, la frontiera cu URSS şi Mongolia (în 1937, imediat după declanşarea războiului sino-japonez, premierul F. Konoe dezvoltă doctrina Amau în aşa numita «Noua Ordine din Asia de Est»). În condițiile colapsului militar al Franței şi Olandei din mai 1940 şi implicit al vulnerabilității posesiunilor franceze (Vietnam, Laos, Campucia) şi olandeze (Indonezia) din sud-estul Asiei, Japonia începe să-şi revadă direcțiile prioritare de expansiune. În 1940 în geopolitica japoneză se intensifică discuțiile despre alegerea ce urma să fie făcută între „direcția nordică", ce implica confruntarea cu URSS şi „direcția sudică" (Asia de Sud şi Sud-Est şi bazinul Pacificului), ce implica o confruntare militară cu Marea Britanie şi SUA. În toamna anului 1940 principiile doctrinei Amau sunt înlocuite

cu cele ale doctrinei «Sferei marii coprosperități asiatice», ceea ce însemna o victorie a partizanilor „direcției sudice”.

Așa cum spuneam mai sus, denumirea şi principiile de bază ale doctrinei «Marii sfere a coprosperității asiatice» au fost formulate de ministrul imperial de externe Y. Mațuoka la 1 august 1940. Lozinca acestei doctrine pan-asiatice era «Asia pentru asiatici», iar scopul declarat era eliberarea națiunilor asiatice de sub orice influență a puterilor occidentale și edificarea unui spațiu de cooperare economică (inclusiv crearea «zonei yenului») şi politică centrat pe Imperiul Japonez. Limitele acestui ambițios proiect geopolitic nu corespundeau întocmai cu cele ale Asiei geografice. Caucazul, precum și țările din Orientul Apropiat şi Mijlociu erau considerate ca fiind în sfera intereselor vitale germane și italiene. În «zona japoneza» intra, în schimb, Australia şi Oceania. Siberia şi Extremul Orient rus urmau să fie anexate la Imperiul Japonez şi să fie treptat colonizate cu japonezi («niponizate»). Aceste imense întinderi slab populate erau percepute de geopoliticienii japonezi ca un nesecat rezervor de «spațiu vital» și resurse naturale predestinat națiunii japoneze. Australia, Noua Zelandă, Noua Guinee, Micronezia, Polinezia (inclusiv insulele Hawaii) şi Melanezia urmau să fie transformate în colonii ale Imperiului Japonez, iar în Asia Centrală, de Sud şi de Sud-Est precum și în China se proiecta crearea unui şir de «state independente», în realitate state-marionete, care ar fi «colaborat» cu Japonia în cadrul acestei «sfere de coprosperitate». E de menționat că într-o primă etapă, mânați de ura față de colonialiștii europeni, liderii naționaliști din mai multe țări din Orientul Depărtat

au salutat concepția «Sferei marii coprosperități asiatice», printre ei numărându-se A. Sukarno în Indonezia, Ba Maw în Birmania, R. B. Bose în India, Wang Ching Wei în China ş.a.

Strânsa legatură dintre școala japoneză de geopolitică și autoritățile naționaliste de la Tokyo din perioada celui de-al doilea război mondial a avut drept consecință prohibiția geopoliticii imediat după ocuparea țării de către trupele americane în toamna anului 1945. Revista *«Chiseigaku»* a fost închisă, ca și Asociația Japoneză de Geopolitică. Fumimaro Konoe avea să se sinucidă în decembrie 1945, pentru a evita rușinea interogatoriilor la care urma să fie supus de americani. Yosuke Mațuoka a murit în detenție în 1946, înainte ca Tribunalul internațional de la Tokyo să-și fi pronunțat sentința în cazul său. Nici geopoliticienii veniți din sfera academică nu au avut parte de prea multă îngăduință din partea americanilor. Principalii teoreticieni ai Pan-Asiei și Pan-Pacificului au trecut prin ani lungi de interdicție de predare sau publicare. Și dacă Masamichi Royama sau Saneshige Komaki, aveau să se reabiliteze câteva decenii mai târziu, colegul lor Nobuyuki Iimoto poartă până astăzi pecetea stigmatului.

BASARABIA ÎN GÂNDIREA GEOPOLITICĂ RUSĂ ȘI SOVIETICĂ DIN ANII 1905-1945

Înfringerea suferită de Rusia în războiul ruso-japonez din anii 1904-1905 a condus la o reevaluare de ansamblu a politicii sale externe și a priorităților geopolitice ale Petersburgului. În cele patru decenii cuprinse între Războiul Crimeii (1853-1856) și Războiul ruso-japonez, Imperiul Rus a manifestat un interes aparte pentru ținuturile sale asiatice (Caucaz, Asia Centrală, Siberia). Dacă din 1812 frontiera vestică a Imperiului a rămas practic intactă, atunci frontiera sa sudică și răsăriteană a fost în continuă și rapidă schimbare și expansiune. Anume în această perioadă rușii pun stăpânire pe Asia Centrală, ajungând la un prelungit conflict cu Marea Britanie, care aspira și ea la controlul asupra acestor regiuni; își stabilește hotarul definitive cu China și Japonia; își extinde la maximum posesiunile din Caucaz. La începutul sec. XX țintele preocupărilor speciale ale Petersburgului erau Persia, Uiguria, Tibetul, Mongolia, Manciuria și Corea, și, într-o măsura mai mică, Balcanii și zona Mării Negre. Lucrurile aveau să se schimbe după pierderea războiului cu Japonia, când Rusia a fost practic înlăturată din Manciuria și Corea, iar accesul spre Pacific i-a fost barat de posesiunile sporite ale Imperiului Japonez. În aceste condiții se produce «noua occidentalizare» a priorităților geopolitice ale Rusiei, care își amplifică mesajul panslavist și pan-ortodox. În mediile politice și academice din

Petersburg și Moscova se vorbește tot mai des despre Galiția și alte «teritorii istorice rusești» aflate în acel moment în componența Imperiului Austriac, despre valoarea istorico-morală a Constantinopulului pentru creștinătatea orientală și despre importanța strategică a strâmtorilor Bosfor și Dardanele pentru Rusia. Firește, acest discurs și aceste noi preocupări au impus și o revizuire a sistemului de alianțe. Dacă în marșul lor spre răsărit rușii îi aveau ca principali adversari pe britanici, căutând să obțină dacă nu prietenia, atunci cel puțin neutralitatea pozitivă a Berlinului și Vienei, atunci în efortul de a se impune în Europa Centrală și de Sud-Est, Rusia se ciocnea anume de interesele celor două imperii germane. Semnarea, imediat după războiul ruso-japonez, a acordului de alianță militară cu Marea Britanie, document ce avea să finalizeze procesul de constituire al Antantei, și răcirea bruscă a relațiilor cu Viena și Berlinul, au fost primele rezultate ale acestei reorientări geopolitice a Rusiei.

Bineînțeles, Rusia n-a abandonat niciodată, cel puțin pe parcursul secolului XIX, filiera balcanică. Chiar dacă au fost perioade de «dezinteresare forțată», cum a fost cea din perioada anilor 1856-1877, Balcanii au fost în permanență o zonă urmărită cu atenție de Petersburg. După 1905, însă, acest interes atinge cote maxime, filiera sud-est europeană devenind, poate pentru prima dată în istoria modernă, una de interes vital pentru Rusia. Anume pe fundalul acestor preocupări accentuate pentru bazinul Mării Negre și Europa de Sud-Est și se produce o reevaluare a locului și rolului Basarabiei în geopolitica rusească.

De cele mai dese ori interesul Rusiei pentru Basarabia e argumentat prin prisma accesului pe care-l oferea această regiune la gurile Dunării, precum și vecinatatea regiunii cu Balcanii, dar la începutul secolului XX cauza reevaluării locului interfluviului pruto-nistrean s-a datorat și frontierei comune cu două state aliate ale Germaniei – Austro-Ungaria și România. Interesul politic și militar crescând al autorităților ruse pentru Basrabia nu putea să nu aibă ecou și în sfera academică. Dacă până la începutul secolului XX Basarabiei aveau să-i fie consacrate doar câteva lucrări cu caracter istoric și geografic, scrise de niște autori aproape anonimi, atunci după 1905 ținutul devine obiectul unor cercetări mai atente și a unor studii speciale scrise de autori de referință în știința rusă și chiar universală.

Primul cercetător notoriu care a redactat un studiu politico-geografic al Basarabiei a fost geograful rus Lev Berg (1876-1950), care publica în anul 1918 la Moscova monografia «Basarabia: țara, oamenii, economia». Lev Berg, care mai târziu devenea membru al Academiei de Științe a URSS (1946) și președinte al Societății Geografice a URSS (1945-1950), s-a născut în Basarabia, la Bender, de unde și interesul său pentru această regiune. Deși s-a preocupat în mod special de geografia fizică, Berg, ca orice geograf rus de la începutul secolului trecut, n-a putut evita nici subiectele ci țineau de geografia socială, o demonstrație în acest sens fiind și cartea amintită mai sus. Prin intermediul lucrării sale Berg încearcă să atragă atenția societății ruse asupra Basarabiei, un ținut puțin cunoscut la acea oră publicului larg din Rusia, mai ales în plan geoistoric și politico-geografic. Cercetător

deja afirmat în sferele academice rusești, Berg a dorit să scoată în evidență și valențele geopolitice ale acestei regiuni, precum și importanța ei pentru coroana rusă în contextul primului război mondial. În acest context el scria următoarele: «Nu trebuie, de asemenea, să uităm și despre valoarea politică a Basarabiei ca și zonă frontalieră, regiunea fiind, în plus, și destul de înzestrată cu resurse naturale. Ea întotdeauna a atras atenția vecinilor. Nu trebue să ignorăm aceste lucruri, mai ales în vremurile astea vitrege» 132.

De altminteri, trebuie să menționăm că Rusia n-a avut în prima jumătate a secolului XX o școală de gândire geopolitică veritabilă, derivată din geografia socială, așa cum au avut-o germanii, britanicii, francezii sau americanii. Și asta în pofida faptului că rușii dispuneau de o școală geografică foarte puternică, formată sub influența celei germane. Lucrările lui Ratzel, inclusiv «Geografia politică», au fost traduse în rusă, fără însă a avea un ecou tot atât de puternic ca în SUA, de exemplu. Primele studii cu caracter geopolitic apar în Rusia doar după războiul ruso-japonez, având ca punct de pornire științele istorice și nu geografia. Printre principalii exponenți ai școlii ruse de geopolitică, numită frecvent și «școala eurasianistă», se numărau N.Trubețkoi, P.Savițki, V.Vernadski și N.Florovski. Teza principală a acestor autori era cea a «specificului rusesc», ei căutând să demonstreze că datorită istoriei specifice și poziției și amvergurii sale geografice deosebite Rusia e o lume în sine, un areal de

---

[1] Л.Берг, “Бессарабия”, Кишинев, Universitas, 1993, стр. 9-10

tranziție de la Europa la Asia, un spațiu de interpătrundere a civilizațiilor orientală și occidentală. O situație similară, din punctul lor de vedere, o avuse și Imperiul Bizantin, a cărui continuatoare morală, politică și istorică ar fi fost Rusia. De aici și ideea de bază a geopoliticienilor eurasianiști – Rusia este împinsă de factori istorico-culturali și de mediul geografic aparte, să edifice un imperiu eurasiatic, care ar reuni «spațiile intermediare» dintre Europa și Asia, printre care se numărau Balcanii și Caucazul.

Fără a face obiectul unor preocupări aparte, Basarabia este, totuși, prezentă în toate lucrările importante ale geopoliticienilor eurasianiști, unul din reprezentanții de bază ai cărora a fost principele Nikolai Trubețkoi (1890-1938). Născut în una din cele mai cunoscute familii aristocratice rusești, Trubețkoi a absolvit Universitatea din Moscova (1913), fiind până în 1918 asistent universitar la această instituție, apoi, până în 1920 la Universitatea din Rostov pe Don. În 1920, după intrarea trupelor sovietice în Novorusia, se stabilește în Bulgaria, obținând un post la Universitatea din Sofia, iar din 1922 și până la finele vieții sale a predat la Universitatea din Viena. Cunoscut mai ales pentru cercetările sale din domeniul lingvisticii, Trubețkoi a lăsat o moștenire scrisă destul de bogată și în domenii precum filosofia și istoria, fiind considerat, pe bună dreptate, și ca unul din fondatorii școlii ruse de geopolitică. În cunoscutul lui eseu „Privire asupra istoriei ruse nu dinspre Vest ci dinspre Est” el aduce o argumentare în spiritul determinismului geografic al procesului expansiunii teritoriale ruse spre vest. În această lucrare el spune următoarele: „Chiar și o privire fugitivă

asupra hărții istorice e suficientă pentru a ne convinge că aproape întreg teritoriul de azi al URSS a fost cândva parte a monarhiei mongole, fondată de marele Cinghishan. Unele părți ale fostei Rusii imperiale, alipite în epoca ce a urmat după Petru cel Mare, și anume Finlanda, Polonia, ținuturile baltice, nu făcuse parte din monarhia lui Cinghishan, dar ele au și fost pierdute de Rusia, deoarece nu se aflau într-o legătură statală istorică, firească, cu Rusia. Alte regiuni, care din întâmplare nu făcuse parte din monarhia mongolă, dar care din punct de vedere natural, în virtutea geografiei și etnografiei lor, fusese în legătură cu această monarhie și care au fost alăturate mai târziu fostei Rusii, sunt menținute de URSS, și chiar dacă unele din ele, cum e de exemplu Basarabia sau răsăritul polon, acuma sunt înstrăinate, aceasta nu e decât o situație pasageră, și mai devreme sau mai târziu natura își va impune regulile." 233 Cu ajutorul acestor argumente de natură istorico-fatalistă autorul caută să justifice proiectele de revanșă teritorială ale Moscovei în direcția Basarabiei, Bucovinei și jumătății răsăritene a Poloniei, zone, care după cum se știe au și fost anexate de URSS în 1939-1940.

Un alt cunoscut adept al eurasianismului, care s-a referit în lucrările sale și la Basarabia a fost cunoscutul istoric rus G.Vernadski. Principala sa lucrare cu caracter geopolitic este „Schițe ale istoriei ruse", edtată în 1927 la Praga, unde se stabilește, ca și un alt cunoscut geopolitician rus din acea

---

[2] Н. Трубецкой, "Взгляд на русскую историю не с Запада, а с Востока" // "Наследие Чингисхана", Москва, 1999

vreme Piotr Savițki, după instaurarea regimului bolșevic în Rusia. În cel de-al doilea capitol al cărții amintite, întitulat «Eurasia ca bază geografică pentru dezvoltarea poporului rus», Vernadski vorbește despre influența factorului geografic asupra politicii și istoriei statului rus. El privea Eurasia nu ca pe o sumă a Europei și Asiei, ci ca pe un spațiu intermediar, ca pe o lume aparte în plan istoric și geografic. Din punct de vedere geografic acest spațiu ar coincide cu marile câmpii și platouri ale continentului eurasiatic – Marea Câmpie Rusă, Câmpia Siberiei Occidentale și Platoul Turkestanului. Dar Vernadski nu se limitează la argumente de natură geografică pentru a demonstra faptul că Basarabia trebuie să aparțină Rusiei, invocând și motive istorice. În acest studiu el susține că Voievodatul Moldovei a fost la origini un knezat rusesc și că și-ar fi păstrat aceste caracteristici vreme îndelungată. În opinia sa, Moldova ar fi fost, alături de Rusia Neagră (vestul Bielorusie actuale), Rusia Albă (partea de bază a Bielorusiei), Rusia Roșie (Galiția), Rusia Carpatină, Rusia Mică (Ucraina) sau Rusia Mare (partea originară a Rusiei) o… „Rusie Moldavă” 3, de34ci o parte a nucelului teritorial istoric al vechii Rusii.

De fapt și Vernadski, și Savițki, și Trubețkoi văd Basarabia sau chiar toate provinciile românești de la est de Carpați ca fiind un «bun predestinat» Rusiei de geografie, istorie și desigur, de unitatea credinței ortodoxe, la care fac frecvent apel geopoliticienii eurasianiști. Cea mai mare parte a

---

[3] Г. Вернадский , “Начертание русской истории», Санкт Петербург, 2000, стр. 146.

lucrărilor lor avea să fie publicată deja în emigrație, la Viena sau Praga, acolo unde s-au stabilit majoritatea dintre ei. În sfertul de secol ce a urmat victoriei bolșevicilor în partea europeană a Rusiei, geopolitica și în general studiile ce purtau un caracter geodeterminist, aveau să fie interzise. În ideologia marxistă rolul de motor al istoriei revenea luptei de clasă. De aici încolo nu determinismul geografic ci determinismul economic aveau să marcheze științele sociale și gândirea politică rusă. Asta, firește, nu însemna deloc că autoritățile sovietice renunțase și la aplicarea în practică a unor procedee geopolitice. Schimbarea de regim nu însemnase și schimbarea «moravurilor». Rusia Sovietică, ca și Rusia imperială, era decisă să realizeze un *Heartland* eurasiatic dominat de ea. Atâta doar, că acest hiperstat trebuia să aibă ca și liant spiritual nu ortodoxia, ca în cazul proiectelor geopoliticienilor eurasianiști, ci comunismul.

După cum se cunoaște Rusia Sovietică n-a recunoscut niciodată alipirea Basarabiei la România, considerând în toată perioada anilor 1918-1940 spațiul dintre Prut și Nistru ca parte integrantă a teritoriului său. În octombrie 1924 sovieticii crează așa-numita Republică Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească, care oficial cuprindea nu doar raioanele cu populație majoritar românească din Transnistria, dar și Basarabia. De fapt, prin crearea acestei autonomii se urmărea edificarea unui cap de pod pentru o expansiune ulterioară spre vest, ținta fiind nu doar Basarabia, ci, așa după cum se putea deduce din chiar denumirea noii republici autonome, Moldova istorică în întregime. În 1940, în urma înțelegerilor dintre Molotov și

Ribbentrop, sovieticii pun stăpânire de facto pe Basarabia și nordul Bucovinei, regiunea devenind „bastionul sud-vestic" al imperiului sovietic. Din raționamente, iarăși, de natură geopolitică, harta republicii sovietice moldovenești avea să fie serios ciopârțită în august 1940. Încă la începutul secolului XX mai mulți cercetători ruși atrăgeau atenția asupra faptului că anexarea Basarabiei în 1812 s-a făcut printr-o abatere de la normele legale internaționale al vremii, or, în realitate, Poarta Otomană nu avea drept de decizie decât asupra Bugeacului și Ținutului Hotinului435. Acest fapt era remarcat și de Lev Berg în cartea sa „Basarabia", în care menționa că cele două ținuturi sus-amintite erau și cele mai neromânești din punct de vedre etnic. La 2 august 1940 sovieticii cedează Ucrainei acele părți din Basarabia care în anul 1812 nu mai făceau parte din Voievodatul Moldovei. Această acțiune s-a făcut și din cauza că autoritățile de la Moscova nu aveau certitudinea că dominația lor în Basarabia va fi de lungă durată, precum și a temerilor că în anumite circumstanțe România, sau o altă putere, ar putea specula lacunele juridice ale Păcii de la București din 1812 și implicit, bazele legale ale încorporării Basarabiei în URSS. Pentru a asigura în orice condiții accesul Uniunii Sovietice la gurile Dunării și a avea un punct prielnic de observație asupra Balcanilor, arhitecții hărții politice a URSS aveau să atribuie Ucrainei întreg Bugeacul, chiar dacă populația ucraineană nu reprezenta decât 1/5 din totalul populației

[4] Л.Берг, *op cit*, стр. 12-13.

regiunii de la acea vreme.

Despre locul Basarabiei în proiectele geopolitice sovietice din perioada celui de-al doilea război mondial nu s-a scris nimic și se cunoaște foarte puțin. Majoritatea afirmațiilor care se fac uneori în articole publicistice sau chiar academice din Republica Moldova sunt bazate mai curând pe intuiție decât pe documente reale. Deși se afirmă deseori că URSS ar fi intenționat în 1944 să realizeze proiectul de anexare a întregii Moldove istorice, nu există vre-o evidență documentară în acest sens. Nu există nici dovezi care ar confirma ipoteza că Kremlinul ar fi dorit să recurgă la expulzarea întregii populații românești din Transnistria, Basarabia și nordul Bucovinei în Siberia pentru «complicitate cu ocupanții», așa cum au facut-o cu tătarii din Crimeea, cecenii, ingușii și cu alte popoare din Caucaz, ori că ar fi intenționat să expatrieze populația românească din aceste regiuni în Transilvania și Banat în locul populației germane și maghiare, care la rândul lor urmau să fie expatriate în Germania/Austria și respectiv, Ungaria. Deși, trebuie să recunoaștem, astfel de proiecte erau conforme cu spirtul care domnea politica europeană a ultimilor ani ai celui de-al doilea război mondial și corespundea întru totul cu viziunea geopolitică sovietică, și oricum, în bună parte sovieticii au realizat acest proiect prin deportările masive ale populației românești din anii 1944-1950, prin colonizarea centrelor urbane și prin decapitarea intelectuală a Basarabiei. În aceste condiții nici nu mai era cazul să recurgi la organizarea unui exod general, mai ales că, spre deosebire de Caucaz și chiar de Crimeea, în 1944 Basarabia nu mai era într-o zonă vulnerabilă din punct de

vedere militar-geografic sau politico-geografic. Ocuparea României în august 1944, apoi a altor țări din centrul și sud-estul Europei, de către trupele sovietice au împins frontiera de facto a imperiului sovietic cu mult mai la vest. Basarabia avuse o importanță geopolitică atâta timp cât reprezenta un «avanpost al Imperiului», dar odată nimerită în interiorul *Heartland*ului sovietic avea să-și piardă pentru o bună perioadă de vreme rolul pe care l-a avut timp de câteva decenii în proiectele și strategiile geopolitice rusești. Situația va reveni la «normalitate» abia după 1991, odată cu destrămarea Uniunii Sovietice, când Basarabia și Transnistria își recâștigă rolul de *limes* al sferei de influență a Rusiei.

PERSPECTIVELE GEOSTRATEGICE ALE REPUBLICII MOLDOVA

Introducere

Republica Moldova este situată la confluența a trei regiuni politico-geografice: Europa Centrală, Europa de Sud-Est şi Europa de Est. Din punct de vedere geografic, Republica Moldova e plasată practic în centrul Europei, ceea ce nu împiedică includerea ei tradițională în spațiul geografic al Europei de Est alături de Ucraina, Belarus şi Rusia, chiar dacă în ultima vreme tot mai mulți geografi o plasează în Europa de Sud-Est.

Principala caracteristică geostrategică a Republicii Moldova constă în poziția-tampon a acesteia între două grupări politico-militare – NATO şi Alianța militară a CSI. Chiar dacă rivalitatea dintre aceste două blocuri militare nu este una declarată, este evident că ele se află într-o stare de antagonism latent, cele două valuri de extindere a NATO spre Est demonstrând cu prisosință acest lucru. O altă caracteristică importantă este interesul strategic şi politic pentru Republica Moldova al unei mari puteri – Rusia, care continuă să-şi mențină aici şi o prezență militară. În plus, Rusia întreține politic şi spiritual conflictul din estul Republicii Moldova, care rămâne unul din cele mai importante focare de instabilitate regională în zona Mării Negre. Acest lucru trezeşte potențialilor inamici ai Rusiei (SUA, UE, Turcia) un interes pentru Chişinău. Dar în afara

celor două motive menționate deja mai există altele două ce decurg din amplasarea geografică, şi anume vecinătatea directă cu o putere regională – Ucraina, precum şi cu o zonă de înaltă seismicitate politica – Balcanii. Fireşte, aceste două momente nu pot fi trecute cu vederea de geografii militari şi geostrategii occidentali atunci când analizează importanța strategică a țării noastre.

Totodată, printre marile dezavantaje geostrategice ale Republicii Moldova s-ar număra depărtarea de la orice punct important militar-geografic (cele mai importante obiective din acest punct de vedere sunt gurile Dunării şi portul Odesa, dar nici ele nu pot fi considerate ca obiective strategice prioritare), precum şi depărtarea de orice zonă de interes geoeconomic sau lipsa unui interes geoeconomic direct în Republica Moldova. În condițiile „economizării" tot mai accentuate a politicii internaționale acest moment nu poate să nu se răsfrângă asupra conduitei principalelor centre de putere în raport cu Republica Moldova. Absența unor „motive pozitive" de interes în țara noastră ne fac foarte vulnerabili şi ne obligă să procedăm la o valorificare mai plenară a „motivelor negative" – prezența unui regim separatist ostil Occidentului, antrenarea teritoriului nostru național în traficul internațional de arme, vecinătatea cu unele zone de turbulență capabile să pericliteze stabilitatea Occidentului. Spre regretul nostru, dintr-un „exces" de modestie Chişinăul nu a reuşit să valorifice nici măcar acest capital geostrategic, de teamă să nu asocieze Republica Moldova cu o imaginea unui stat instabil şi vulnerabil. În consecință, țara noastră nu s-a debarasat de problemele cu care se confruntă, iar

lipsa de mediatizare a acestor probleme i-a adus doar deservicii, inclusiv pe plan intern. În prezentul studiu vom încerca să analizăm câteva dintre problemele-cheie cu care se confruntă în plan geostrategic Republica Moldova, şi anume problema frontierelor, a conflictului transnistrean şi a problemelor ce persistă în sudul Basarabiei, precum şi să facem o trecere în revistă a principalelor pericole de natură spațială ce planează asupra siguranței naționale a țării noastre.

1. Problema frontierelor în polemologia Republicii Moldova

Ca mai toate țările din sud-estul Europei, Republica Moldova are o horogeneza dificilă şi complexă, cu multiple implicații în plan geopolitic şi geostrategic. De altfel, însăşi Republica Moldova este o frontieră, mai exact un *limes* între romanitatea orientală şi slavitatea orientală, între Europa de Sud-Est, Europa Centrală şi Europa de Est, între spațiul de integrare europeană şi cel de „dezintegrare eurasiatică", între spațiul de securitate euroatlantic şi zona de interese militare directe ruse.

De-a lungul secolelor frontierele Moldovei au fost foarte mobile. Juridic vorbind între Republica Moldova de astăzi şi Voievodatul Moldovei, întemeiat în 1359, nu există o legătură de succesiune. Actuala Republica Moldova cuprinde partea de bază a unei provincii istorice ce a făcut parte din Voievodatul Moldovei – Basarabia, care însă a fost pierdută de acesta în 1812 în favoarea Imperiului Rus. Dar pierderea

Basarabiei nu a împiedicat existența Voievodatului Moldovei în continuare, acesta încetându-şi existența abia în ianuarie 1862, când s-a unit cu Voievodatul Munteniei, dând naştere României. Dar cele mai dramatice schimbări ale frontierelor politice pe teritoriul de astăzi al Republicii Moldova intervin în prima jumătate a secolului XX. Astfel, la 15 decembrie 1917, în timpul războiului civil din Rusia, Basarabia se proclama republică separată. Independența Basarabiei a fost recunoscută doar de România care, în ianuarie 1918, la cererea legislativului basarabean, îşi introduce trupele pe teritoriul Basarabiei. La 9 aprilie 1918, parlamentul basarabean decide alipirea Basarabiei la Regatul României. Conform Tratatului de Pace de la Bucureşti din mai 1918, Austria şi Germania au recunoscut actul alipirii Basarabiei. La 28 noiembrie 1920 şi puterile Antantei recunosc legalitatea actului de la 9 aprilie 1918 prin aşa-numita Convenție de la Paris.

Din punct de vedere juridic Republica Moldova este succesor de drept al Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldoveneşti, fondate de sovietici în octombrie 1924 în partea de vest a regiunii istorico-geografice Transnistria, care la acea vreme făcea parte din Ucraina Sovietică. Inițial, RASS Moldovenească cuprindea 10 raioane administrative şi avea o suprafață de 8,5 mii km2. Întrucât URSS nu a recunoscut actul unirii Basarabiei cu România, Constituția autonomiei sovietice moldoveneşti stipula că Basarabia e parte a RASS Moldoveneşti, implicit a Ucrainei Sovietice şi a URSS. Când la 28 iunie 1940 trupele sovietice au anexat Basarabia, ea a fost automat inclusă în componența RASS Moldoveneşti.

Luând în considerare teritoriul (53 mii km2) şi mai ales populația noii republici, Moscova a decis să transforme RASS Moldovenească într-o republică unională, deci într-un subiect al federației sovietice. Autoritățile de la Kiev, în subordinea cărora se afla şi autonomia sovietică moldovenească, au insistat ca în momentul ridicării „în rang" a noii republici unionale frontiera acesteia să fie revăzută. Ucraina Sovietica nu era de acord ca teritoriile cu populație ucraineană importantă din partea de nord a Basarabiei şi din unele raioane transnistrene, să fie atribuite noii republici unionale moldoveneşti. Din aceste considerente la 2 august 1940, în ziua proclamării Republicii Sovietice Socialiste Moldoveneşti, aproape 2/5 din suprafața fostei RASS Moldoveneşti rămânea în componența RSS Ucrainene.

Actuala Republică Moldova este succesor direct al RSS Moldoveneşti, moştenind şi frontierele oficiale ale acesteia, stabilite în 1940 de autoritățile sovietice. Urmare a acestor frontiere avem astăzi o suită de probleme, care n-au contenit să apară imediat după proclamarea independenței Republicii Moldova. Cele mai grave dintre ele sunt cele legate de minoritățile etnice apărute în urma schimbării frontierelor. Circa o jumătate de milion de români locuiesc astăzi în Ucraina, în special pe teritoriile pierdute de România în vara anului 1940. În acelaşi timp, un sfert de milion de ucraineni locuiesc în raioanele transnistrene ale Republicii Moldova, teritoriu care până la experiențele sovieticilor a aparținut Ucrainei. Între Kiev, Chişinău şi Bucureşti s-a format un triunghi de suspiciune care nu poate fi ascuns de niciun fel de „delicatețe diplomatică". În 2001, după zece ani de

negocieri încordate, legislativele de la Kiev şi Chişinău au ratificat un acord de frontieră. Kievul a reuşit să oblige Chişinăul să accepte starea *de facto* survenită după 1940. La aceasta au contribuit mai mulți factori, inclusiv presiunile Occidentului, care este extrem de sensibil la orice revendicări teritoriale, situația complicată din Transnistria, care fără sprijinul Kievului nu ar putea fi soluționata, şi nu în ultimă instanță pasivitatea populației româneşti din Ucraina, care din cauza performanțelor economice foarte proaste ale Republici Moldova nu e foarte entuziasmată de ideile revizioniste emanate de unele cercuri politice de la Chişinău.

O altă problemă ce se răsfrânge indirect asupra stabilității interne a Republicii Moldova este cea a frontierelor etnice sau mai bine zis, lingvistice. Republica Moldova are o geografie etnică foarte complicată, lucru specific pentru sud-estul Europei, dar şi pentru un *limes* între macroregiuni cum este țara noastră. Un moment specific zonei sud-est europene, ce se regăseşte în structura frontierelor etnice ale Republicii Moldova, este fenomenul „enclavării" şi discontinuității. Arealele etnice nu sunt deloc compacte şi continue, ci împrăştiate şi interpătrunse. Cel mai elocvent exemplu îl reprezintă populația ruso-ucraineană. Cele doua comunități, foarte greu de delimitat între ele, alcătuiesc împreună un sfert din populația țării. Ucrainenii din Republica Moldova vorbesc de regulă rusa și sunt şcolarizați în limba rusă. De fapt, prin tradiție în Basarabia ucrainenii sunt considerați ca ruşi, sau ca un subetnos al ruşilor. Cu toate că comunitatea ruso-ucraineană este de circa 1,1 min persoane, nu putem indica o regiune în care ea ar fi majoritară. O concentrare

mai mare se remarcă în zona transnistreana a Republicii Moldova şi în municipiile Chişinău şi Bălți. Ceva mai „organizate” sunt minoritățile bulgară şi turcă găgăuză, care sunt situate în partea de sud-vest a țării. Bulgarii formează majoritatea populației în raionul Taraclia, iar turcii găgăuzi dispun din 1994 de o regiune autonomă proprie, în care formează peste ¾ din populație.

Nici majoritatea românească nu are o frontieră etnică simplă, ea fiind perforată pe tot cuprinsul Republicii Moldova de micile enclave ruso-ucrainene în timp ce „peninsule” şi „insule” de populație românească radiază de-a lungul întregii frontiere moldo-ucrainene. Mari complicații de natura etnolingvistică apar şi din cauza problemelor de conştiință națională a populației majoritare, ceea ce reprezintă un fenomen unic în plan european. Este foarte greu să apreciem ce parte din populația de limba română din Republica Moldova se consideră români şi ce parte se consideră moldoveni, or nu încape nicio îndoială că datele recensământului general al populației din anul 2004 nu au nicio relevanță la acest subiect. Dacă e să ne orientăm după numărul celor ce votează partidele ce pledează discret pentru realipirea Basarabiei la România, atunci am putea estima că cea. 1/3 din populația românofonă se consideră români şi 2/3 moldoveni. Evident, frontierele ce separă cele două „identități” diferite nu sunt de natură geografică, ci doar social-psihologică. De regulă, intelectualitatea, studenții şi generația tânără în general se percepe ca români. De aici putem deduce că cota-parte a „moldovenilor” ar putea fi în continuă scădere. Tot tinerii sunt, de regulă, cei care solicită

redobândirea cetățeniei României, motivele fiind însă nu atât de natură sentimentală cât materială şi anume posibilitatea de a profita de paşaportul unei țări-membre a UE.

Şi o ultimă categorie de frontiere sunt cele geopolitice şi geostrategice. Abordând problema acestor frontiere, nu putem ocoli întrebarea: Ce viitor şi ce frontiere pentru Republica Moldova, o țară ce găzduieşte pe un teritoriu restrâns toate frământările tipice lumii postcomuniste? Situată exact între cei doi poli majori de atracție geopolitică din Europa contemporană – CSI şi Uniunea Europeană –, Republica Moldova n-a rezistat şi s-a „rupt" în două. Vecinul nostru ucrainean, mai mare şi mai consolidat, a evitat această dureroasă sciziune, însă şi în Ucraina şi în Belarus, ca şi în Republica Moldova, vedem aceleaşi tendințe: prooccidentale şi naționale în regiunile vestice, proruse (mai exact pro-sovietice) în regiunile răsăritene.

Deşi în viitorul previzibil e greu de prezis careva modificări ale frontierei externe a Republicii Moldova, frontierele interne rămân a fi încă extrem de mobile, expresie a unei certe şi evidente instabilități politice. În iunie 2005 Parlamentul Republicii Moldova a adoptat principiile pe care urmează să fie edificată autonomia teritorială din zona de est a Republicii Moldova. În mare parte aceste principii sunt identice cu cele care au stat la baza creării autonomiei găgăuze. De altminteri, în ultima vreme se aud şi voci care pledează pentru comasarea acestei autonomii şi a raionului Taraclia, populat preponderent de bulgari, într-un district autonom Bugeac. În toamna anului 2003, când se discuta „proiectul Kozak" privind federalizarea Republicii Moldova, apăruse şi

varianta ca regiunea nistreană să fie alături de Bugeac (adică autonomia găgăuza plus raionul Taraclia) şi partea de bază a Republicii Moldova, subiecți egali ai unui stat federal. Chiar dacă până acum Chişinăul s-a opus vehement proiectelor de federalizare (venite adeseori şi prin filiera Moscovei), există tot mai multe temeri privind fermitatea poziției preşedintelui Voronin în această privință, mai ales acum, spre finele celui de-al doilea său mandat prezidențial. Persistă temerea, că deşi Republica Moldova ar putea rămâne de-jure un stat unitar, de-facto am putea asista fie la un proces de federalizare nedeclarată, fie la o „transnistrizare" a părții de bază a Republicii Moldova (prin acceptarea limbii ruse ca limbă oficială şi a prezenței militare ruse sau chiar prin aderarea la o eventuală federație a unor foste republici sovietice), astfel încât la Tiraspol sau Comrat să nu mai existe niciun fel de motive pentru a nu accepta „statul moldovenesc unitar şi indivizibil".

2. Principalele sfidări pentru siguranţa naţională a Republicii Moldova

Resursele naturale limitate şi încetineala reformelor social-economice, amplasarea într-o zonă geografică turbulentă şi calitatea de „zonă-tampon" între UE şi zona de interese economice, militare şi politice nemijlocite ale Rusiei, fac din Republica Moldova o țară foarte problematică. Siguranța națională a acestei țari este sfidată de o serie de factori de natură *internă* (conflictele teritoriale interne, slaba coeziune internă a națiunii, criminalizarea elitelor politice şi

economice, degradarea fizică şi spirituală a naţiunii), *externă* (poziţia rezervată sau chiar ostilă a Rusiei şi Ucrainei, dependenţa excesivă de resursele energetice importate), precum şi *extrateritorială* (transformarea teritoriului Republicii Moldova într-un loc de trafic şi tranzacţii privind comercializarea drogurilor, armamentului sau oamenilor).

Teritoriul destul de restrâns al Republicii Moldova găzduieşte cel puţin trei conflicte teritoriale – cel transnistrean, nodul conflictual sud-basarabean şi problema frontierei moldo-ucrainene. Trebuie să recunosc că această clasificare este destul de arbitrară şi că conflictele respective se intersectează, se întrepătrund şi se influenţează reciproc. Nu putem nega faptul că conflictul sud-basarabean este destul de strâns conectat atât cu cel transnistrean, cât şi cu cel ce decurge din frontiera moldo-ucraineană.

Conflictul transnistrean este un conflict geopolitic clasic. E cert că nu avem de-a face cu un conflict interetnic şi cu atât mai mult cu unul interconfesional. Deseori pentru a demonstra acest fapt se recurge la statistică. Se spune că românii moldoveni reprezintă circa 40% din populaţia zonei transnistrene, în timp ce ucrainenilor şi ruşilor le-ar reveni câte 25-30%. De fapt, aceste statistici nu demonstrează nimic, pentru că un conflict poate fi interetnic indiferent de configuraţia structurii etnice dintr-o regiune. În definirea unui conflict ca fiind interetnic, interconfesional, politic etc. Este important mobilul conflictogen şi apoi factorii care menţin conflictul în stare activă sau pasivă. În cazul conflictului transnistrean mobilul a fost de la bun început unul nonetnic, or, românii moldoveni de acolo, ne place sau

nu, s-au solidarizat cu acțiunile regimului de la Tiraspol ori, în cel mai bun caz, au asistat pasiv la confruntarea dintre cele două maluri. Fireşte, cu excepțiile de rigoare. Unii ar putea spune că moldovenii transnistreni au fost constrânşi de regimul de la Tiraspol să accepte o atare conduită, dar asta nu e o scuză. În realitate, populația românească din Transnistria, în mare parte, nu a fost solidară cu Chişinăul nici în timpul conflictului din 1992 şi nu simpatizează demersul acestuia nici acum. De fapt, anume acest aspect şi demonstrează cu prisosință aceea că conflictul respectiv nu are la origini un imbold etnic.

Este clar că conflictul transnistrean nu e niciunul de natură politică, după cum se afirmă frecvent în mediile politice basarabene sau în mass-media de la Chişinău. Un conflict politic presupune o confruntare de idei şi doctrine politice. Conflictul transnistrean e unul pur geopolitic. Rusia speculează nostalgiile şi regretele „materialiste" în cazul moldovenilor transnistreni şi cele idealiste în cazul comunităților slave din zonă pentru a menține pseudostatalitatea transnistreană. Din cauza acestui conflict pasiv Moscova are la dispoziție nu doar un cap de pod sigur pentru interesele sale în zonă, ci chiar Republica Moldova a devenit un stat-prizonier, la cheremul Kremlinului. Este evident că atâta timp cât conflictul transnistrean nu e soluționat, Republica Moldova nu va fi altceva decât o marionetă a ruşilor. A vorbi, în această situație, de o politică externă independentă, de o apropiere de România sau de Occident nu este banal. De aici putem conchide că mesajul Chişinăului va rămâne unul duplicitar şi ambiguu atâta timp

cât dosarul transnistrean va fi deschis. Conflictul transnistrean este cel mai mare inamic al Republicii Moldova şi atâta timp cât acest conflict va fi prezent pe harta geopolitică a regiunii, viitorul statului moldovenesc va rămâne sub semnul întrebării.

Cel de-al doilea conflict teritorial, asupra căruia aş vrea să mă opresc, este de fapt un nod conflictual ce reuneşte mai mulți actori interni şi externi. E vorba de nodul conflictual sud-basarabean, unde avem trei protagonişti locali – Republica Moldova, comunitățile turco-găgăuză şi bulgară şi trei protagonişti externi – Bulgaria, Ucraina şi Turcia. Conflictul sud-basarabean îşi are originile istorice la începutul secolului al XIX-lea, când autoritățile imperiale ruse au decis popularea sudului Basarabiei cu turci-găgăuzi şi bulgari. Geografic, acest conflict rezultă din linia de frontieră trasată în vara anului 1940, iar politic în mişcarea de emancipare a românilor basarabeni şi în proclamarea independenței Republicii Moldova. Nodul conflictual sud-basarabean este unul complex şi comporta multe pericole.

Chiar dacă aparent atât problema găgăuză, cât şi cea a minorității bulgare a fost aplanată, temei pentru prea mult optimism vizavi de durabilitatea stabilității sudului Basarabiei nu există. Cele două comunități sunt unicele minorități etnice din Republica Moldova ce locuiesc mai mult sau mai puțin compact. Din perspectiva geopoliticii prezența unei minorități etnice este deja un moment nedorit pentru un stat național. Cu atât mai periculoasă este prezența unei minorități etnice care locuieşte într-un spațiu compact, este plasată la periferia statului respectiv şi are un stat-protector

în exterior. Din păcate, minoritățile generatoare de conflict din sudul Basarabiei întrunesc toate aceste criterii.

În fine, cel de-al treilea conflict, cel moldo-ucrainean, este unul care se suprapune parțial pe conflictele transnistrean şi cel sud-basarabean. Oficialii de la Chişinău preferă să nu recunoască existența unui astfel de conflict chiar dacă uneori prezența sa e greu de contestat. Conflictul moldo-ucrainean îşi are originea şi el în schimbările de hotar din 1940, când un teritoriu de 20,9 mii km2 (nordul şi sudul Basarabiei, precum şi zona Balta din Transnistria), au fost trecute arbitrar din componența Moldovei Sovietice la Ucraina. Pe aceste teritorii, conform recensământului general al populației din 1989, mai locuiau peste 200 mii români. Acest lucru nu a putut să nu-şi lase amprenta asupra relațiilor dintre Chişinău și Kiev. În anii 1991-1992, pentru a distrage interesul Chişinăului față de problema frontierei moldo-ucrainene şi „teritoriile pierdute" în 1940, Kievul a sprijinit tacit mişcarea secesionistă din Transnistria, Ucraina fiind un adevărat spate de front pentru „Republica Moldovenească Nistreană".

Un alt moment cu care se confruntă Republica Moldova la ora actuală îl reprezintă opțiunile „unioniste" – fie curentul care pledează pentru unirea cu România, fie cel care militează pentru refacerea unității eurasiatice, pierdute în decembrie 1991. Deşi ideea realipirii Republicii Moldova la România este una firească, ea este frecvent invocată de mulți experți apropiați puterii de la Chişinău, dar şi de unii observatori occidentali, ca un potențial pericol pentru stabilitatea regională. De regulă ei invocă trei argumente –

lipsa popularității acestei idei în rândurile majorității populației, ceea ce ar putea conduce, în cazul realizării scenariului unirii, la un conflict intern în cadrul României extinse; ideea realipirii Basarabiei la România e respinsă de minoritățile alolingve din sud-vestul şi estul Republicii Moldova, ceea ce ar implica într-un potențial conflict Rusia, Ucraina, Turcia şi Bulgaria, țări care „protejează" importante comunități etnice din actuala Republică Moldova; UE şi SUA privesc cu multă circumspecție orice tentativă de revizuire a actualelor frontiere în sud-estul Europei. De fapt, însă, aceste argumente n-au nicio valoare atâta timp cât România nu pare să aibă nici cel mai mic interes pentru alipirea Republicii Moldova. În aceste condiții dezbaterile pe tema pericolului „revizionismului românesc" sunt pură speculație. În scopul distragerii atenției populației de la problemele grave sociale şi economice, puterea de la Chişinău vine cu acest neinspirat paratrăsnet de opinie care se cheamă „pericolul românesc".

De fapt adevărata problema a Republicii Moldova e în pericolul eurasiatic și nu cel românesc. E îngrijorător și faptul că forțele politice ce pledează pentru această opțiune sunt destul de bine creditate printre moldovenii din interfluviu, „opțiunea euro-asiatica" fiind şi unul din elementele-cheie ale platforme politice a Partidului Comuniştilor din Republica Moldova. Dacă analizăm atent „opțiunile geopolitice" ale clasei politice de la Chişinău, vom constata o situație ieşită din comun şi anume faptul că majoritatea forțelor politice moldoveneşti (implicit şi a populației) optează direct sau indirect pentru o variantă de

suprimare a statalității moldoveneşti – fie prin realipirea Republicii Moldova la România, fie prin readucerea ei la o federație eurasiatică. Probabil în aceste tendințe, ce relevă şi de subconştientul colectiv al basarabenilor, rezidă şi o parte din neîmplinirile noastre ca stat, or, actul de la 27 august 1991 se pare că nu a fost luat în serios nici de forțele politice național-democrate, nici de cele nostalgice de stânga. Până la urmă, independența Republicii Moldova ca stat nu este altceva decât un compromis între aceste doua tendințe antagoniste, ambele tabere aşteptând un deznodământ „catastrofal" favorabil opțiunii lor.

Printre marile sfidări ale siguranței noastre naționale se numără, aşa precum spuneam mai sus, şi dependența energetică a țarii noastre de importurile de gaze naturale, petrol, cărbune şi curent electric din Rusia şi Ucraina. În acest secol al comunicațiilor şi vitezei independența energetică este una din condițiile de bază pentru asigurarea a ceea ce în geopolitică numim „suveranitate reală". Din păcate, Republica Moldova este foarte departe de a face față acestor sfidări, fiind poate țara cea mai vulnerabilă din punctul de vedere al independenței energetice din întreg sud-estul Europei.

Situația energetică a Republicii Moldova s-a agravat în mod deosebit după anul 1991, când devine stat independent şi când lipsa resurselor energetice şi conflictul transnistrean devin pârghii eficiente de control din partea vechii metropole. Începând cu conflictul militar din 1992, Republica Moldova a devenit obiectul unui permanent şantaj energetic aplicat în diferite perioade de Moscova, de separatiştii transnistreni sau

şi de unii şi de alții.

În ciuda acestei situații, guvernul neocomunist instaurat la Chişinău în primăvara anului 1994 nu s-a grăbit să caute o ieşire din situație. Mai mult decât atât, au fost şterse până şi modestele încercări ale guvernărilor precedente de a spori importul agenților energetici din România şi de a diversifica astfel sursele de import. În aceeaşi perioadă au fost ferm respinse şi propunerile Bucureştiului de a finisa împreună cu partea moldovenească construcția centralei nucleare electrice de la Cernavodă. Fireşte, această propunere cerea un efort din partea bugetului moldovenesc, însă prețul acestui efort ar fi fost absolut îndreptățit. În consecință, Republica Moldova a făcut în anii 1994-1996 o cotitură sigură spre Est şi în sens politic şi în sens economic. Rusia şi Ucraina livrau agenți energetici la un preț destul de ridicat, dar fără să ceară Chişinăului achitarea imediată a facturilor. Guvernarea neocomunistă, strunită de Moscova, îşi făcea imagine bună printre cetățenii moldoveni, inconştienți de faptul că până la urmă aceste facturi vor apăsa greu de tot economia țării, reducând la zero suveranitatea națională. Prin urmare, guvernele de centru-dreapta venite la putere în primăvara anului 1998 au preluau o datorie externă ce egala produsul intern brut al țarii şi depăşea substanțial un buget anual. Evident, o parte covârşitoare din datoria externă de peste 1 miliard euro a Republicii Moldova se datorează importului agenților energetici din Est.

Pentru moment, situația economică a Republicii Moldova rămâne a fi dramatică. Pentru a-şi satisface necesitățile energetice, țara noastră este cvasidependentă de Rusia.

Combustibilul, inclusiv petrolul, gazele naturale şi cărbunele reprezintă mai bine de jumătate din costul importurilor Republicii Moldova şi acest indicator este în continuă creştere. Aşadar, chiar şi după 17 ani de independență oficială, independența economică (altfel spus, independența reală) a Republicii Moldova rămâne doar o aspirație platonică. Piatra de temelie a acestei suveranități economice e, bineînțeles, asigurarea independenței energetice, un moment care, pe lângă problema transnistreană, este crucial pentru existența sau durata agoniei acestei țări.

3. Locul conflictului transnistrean în caracteristica geopolitică a Republicii Moldova

Conflictul transnistrean reprezintă, fără îndoială, principalul pericol pentru statalitatea moldovenească şi este piedica principală în calea stabilizării situației social-politice din Republica Moldova. Pe parcursul ultimilor 17 ani existența Republicii Moldova ca stat independent a fost în permanență amenințată de situația din estul țării. Problema transnistreană a stat la baza unor regretabile decizii cu caracter politic cum ar fi aderarea țării noastre la CSI, ridicarea tacită a limbii ruse la rang de limbă oficială, etalarea unui moldovenism primitiv, promovarea ideii de neutralitate permanentă, o idee de la care sunt pe cale de a renunța până şi statele cu regim de neutralitate permanentă recunoscută internațional. Dar probabil cea mai serioasă lovitură dată de acest conflict Republicii Moldova a fost cea dată imaginii noastre în exterior.

Cu parere de rău despre Republica Moldova în lume se ştiu doar câteva lucruri – că aici la alegeri câştigă comuniştii, că trăim din exportul oamenilor şi că ne confruntăm cu un conflict în partea de est a țării. Pentru UE, în mod special, faptul că nu controlăm frontiera noastră de est, că oferim o fereastră largă de 200 km pentru existența nestingherită a celei mai mari zone off-shore de la ora actuală, reprezintă unul din argumentele de bază ale Brusselului împotriva îmblânzirii regimului de trecere a frontierei sau liberalizării condițiilor pentru schimburile comerciale.

Noțiune mai mult geografică decât geoistorică, Transnistria ar desemna teritoriul dintre cursul inferior al Nistrului şi al Bugului Meridional. Ea cuprinde teritorii din două regiuni istorice – extremul vest al Novorusiei şi extremul sud al Podoliei. Cea mai mare parte a Transnistriei se află astăzi în componența Ucrainei (raioanele din stânga Nistrului a regiunii Odesa, partea regiunii Nikolaev din dreapta Bugului Meridional precum şi o mică porțiune a regiunii Kirovograd, situată la vest de Bugul Meridional). Doar 3,7 mii km2 se află în componența Republicii Moldova (Unitatea Teritorială din Stânga Nistrului şi, parțial, raionul Dubăsari), ceea ce reprezintă cam 1/8 din suprafața totală a Transnistriei. Moldovenii reprezintă cam 1/10 din populația întregii Transnistrii şi sunt concentrați esențialmente în partea moldovenească, unde reprezintă circa 2/5 din totalul populației. Există, însă, o importantă comunitate moldovenească şi în Transnistria ucraineană, mai cu seamă în raioanele Balta, Kotovsk (Bârzula) şi Ananiev (Anani), care au făcut parte până în august 1940 din RASS

Moldovenească. Începând cu anul 1792, când Rusia a anexat Novorusia Occidentală, populația moldovenească a fost în continuă diminuare, parțial din cauza imigrației ruse şi ucrainene, parțial din cauza slavizării masive a etnicilor români din regiune. Procesul s-a accelerat în perioada sovietică. Astfel, conform datelor recensământului general al populației URSS din 1926 în RASS Moldovenască erau 572,1 mii locuitori, dintre care ucraineni – 277,5 mii (48,5 %), moldoveni (români) – 172,4 mii (30,1 %), ruşi – 48,9 mii (8,5 %), evrei – 48,6 mii (8,5 %), germani – 10,7 mii (1,9 %), alții (bulgari, polonezi, țigani, etc.) – 14 mii (2,5 %). Dacă facem o comparație a componenței etnice de azi a populației raioanelor de est ale Republicii Moldova şi a raioanelor Balta, Kodâma, Bârzula, Ocnele Roşii şi Anani din regiunea ucraineană Odesa, adică a ceea ce era RASS Moldovenească acum 80 de ani, am constata că românii au un procent de aproape două ori mai mic, că evreii şi germanii practic au dispărut şi că procentul ruşilor s-a triplat.

Nu putem totuşi afirma că moldovenii au avut o prezență permanentă în ținut. Colonizarea moldovenească a pământurilor din stânga Nistrului a început cu precădere din sec. Al XVI-lea, cu toate că valuri migraționiste au existat şi anterior, dar în virtutea faptului că ruşii şi ucrainenii şi-au făcut masiv prezența în regiune doar după 1792, se poate afirma că moldovenii pot invoca mai curând dreptul istoric asupra acestor ținuturi decât ucrainenii. Chiar dacă Transnistria nu a fost un teritoriu politic moldovenesc decât după 1924, ea a făcut incontestabil parte din spațiul etnocultural românesc timp de mai multe secole. Moldovenii

transnistreni sunt autohtoni care au suportat după 1792 un regim de ocupație şi opresiune națională din partea Imperiului Rus.

Iminența unui conflict în partea transnistreană a Republicii Moldova devenise deja clară în vara anului 1988, o dată cu redeşteptarea mişcării naționale din Basarabia. În 1989, odată cu primele mari victorii ale partidei național-democrate de la Chişinău, scindarea Republicii Moldova de-a lungul Nistrului devenise absolut evidentă. Un an mai târziu, în 1990, conflictul transnistrean îşi pierdea caracterul de conflict politico-cultural, pe care l-a avut inițial, în favoarea unuia pur geopolitic. Acest caracter avea să se accentueze şi mai mult după obținerea independenței Republicii Moldova, în 1991. Vorbind despre valoarea geopolitică şi geostrategică a conflictului, unii analişti politici de la Chişinău îi atribuie totuşi o dimensiune exagerată, atât în cazul când se spune că Transnistria ar fi un „cuțit rusesc înfipt în spatele Ucrainei", cât şi atunci când se spune că Transnistria ar fi „poarta" Rusiei în Balcani. Dacă e să vorbim de Balcani şi de „porțile" sale, să nu uităm că vechiul şi metaforicul calificativ al Basarabiei de „poartă a Balcanilor" era valabil pentru Rusia în configurația sa geografică de până la primul război mondial. Dacă vom compara harta Rusiei şi Basarabiei în 1812 şi respectiv în 2008, vom vedea că ceva s-a modificat. Astăzi Rusia intră în Balcani fie pe mare, fie prin Ucraina, or sudul Basarabiei cu gurile Dunării nu mai aparține Republicii Moldova.

Ideea cu „Transnistria – un cuțit rusesc în spatele Ucrainei" e şi mai inconsistentă. Transnistria ar putea avea o

valoare geostrategică pentru ruşi în cazul unor disensiuni cu Ucraina doar dacă Republica Moldova şi România ar fi de partea Rusiei. Altfel cum ar putea accede ruşii spre Transnistria, care este o enclava continentală, aşezată între Ucraina şi Republica Moldova, având şi configuraţia unei benzi late de circa 20 km? Transnistria nu poate fi comparată cu regiunea Königsbergului, care deşi e situată la mare distanţă de restul Rusiei, are o largă deschidere maritimă. În plan geostrategic exclavele au valoare doar dacă comunicarea cu ele poate fi păstrată şi în caz de criză militară.

Transnistria are fără îndoială o valoare geopolitică, însa valoarea geopolitică a Transnistriei este una ce prevede nu controlul Balcanilor şi nici ameninţarea Ucrainei, ci controlul Republicii Moldova. În mod paradoxal Republica Moldova îşi datorează existenţa în mare parte problemei transnistrene şi asta nu doar din cauză că legal statalitatea moldovenească contemporană îşi are originea în Transnistria anului 1924, ci din cauza că dacă acest conflict nu ar fi existat, atunci independenţa Republicii Moldova, cu starea de spirit ce domina elita politică chişinăuiană în decembrie 1991, s-ar fi terminat odată cu coborârea drapelului sovietic de pe Kremlin prin realipirea Basarabiei la România.

În pofida faptului că Transnistria este un factor geopolitic dominant pentru viitorul Republicii Moldova, se poate afirma că şi după 16 ani de independenţă Chişinăul nu a reuşit să-şi structureze un plan de acţiuni în această problemă. Şi astăzi, prin tradiţie, considerăm că cheile soluţionării acestui conflict ar fi la Moscova. Alţii spun că ele ar fi în egală măsură la Moscova şi Chişinău. În ultimii ani a fost

reconsiderat şi rolul Ucrainei, în care s-au investit multe speranţe. Cred, însă, că a venit timpul să schimbăm puţin accentele şi metodele de abordare a acestui conflict. În condiţiile în care autorităţile de la Tiraspol nu manifestă nici cea mai mică disponibilitate de a discuta cu Chişinăul, de a căuta împreună cu noi şi cu partenerii noştri occidentali careva soluţii acestei probleme, se cere imperios o schimbare a modului nostru de a acţiona.

De-a lungul anilor s-au avansat diverse soluţii – modele federale, autonomiste, regionaliste, concepţii elaborate în interior sau în exterior, discuţii în format biletaral, pentalateral, septalateral. Fără rezultat. Recentele evoluţii din zona de est demonstrează că şi formatul cinci plus doi se dovedeşte tot atât de puţin eficient, ca să folosim un eufemism, ca şi cele anterioare. Miza pe care am pus-o pe Ucraina, în special după victoria forţelor pro-occidentale la alegerile prezidenţiale din decembrie 2004, s-a dovedit şi ea falsă. Kievul se pare că urmăreşte scopuri ce diferă de cele ale Chişinăului.

Sigur că putem merge în continuare pe calea cedărilor, cale specifică Chisinăului în perioada 1992-2003. Dar există anumite limite. Aceste cedări nu pot fi acceptate la nesfârşit. De moment ce separatiştii au pus vame şi posturi de grăniceri de-a lungul liniei de demarcare ce separă zona controlată de ei de restul teritoriului Republicii Moldova ne punem întrebarea ce ne împiedică pe noi să facem acelaşi lucru? De ce să aşteptăm ca Ucraina să accepte posturi mixte vamale sau de grăniceri de-a lungul segmentului transnistrean al frontierei moldo-ucrainene dacă de fapt

acest control îl putem institui chiar noi.

Uniunea Europeană ne cere să stăvilim traficul illicit şi să ne controlăm frontierele. În situația dată credem că singura soluție plauzibilă este stabilirea unei frontiere de-facto pentru izolarea zonei separatiste de restul teritoriului țării, fără însă a recunoaşte independența acesteia. Vor independență, n-au decât să suporte această povară. Efectiv nu înțelegem de ce până în momentul de față Chişinăul a menținut aceste condiții paradiziace pentru existența separatismului transnistrean. Cine poate explica faptul de ce atunci când cetățenii moldoveni trec în zona controlată de separatişti, ei sunt efectiv terorizați de tot felul de aşa-zise posturi vamale şi de grăniceri, impuşi să plătească tot felul de taxe, în timp ce noi oferim separatiştilor, cu exces de generozitate, un acces absolut nestingherit pe teritoriul controlat de autoritățile moldovene?! Credem că Chișinăul trebuie să aplice Tiraspolului un tratament similar. Vor vamă, vor control de frontieră, vor taxe de trecere – nu avem decât să le oferim aceste lucruri! Nu înțelegem de ce lăsăm să ne scape zeci de milioane de lei care ar putea proveni din taxele vamele în cazul când acestea ar fi aplicate separatiştilor.

Aceste propuneri nu presupun o blocadă a zonei transnistrene. Trecerea peste Nistru poate fi în continuare posibilă, dar nu şi necontrolată. În acelaşi timp, e cazul ca pentru o vreme, puterea de la Chişinău să pună accentul pe asanarea situației economice şi sociale din țară. Succesul rezolvării problemei transnistrene rezidă în îmbunătățirea situației de pe malul drept al Nistrului. Regimul

transnistrean rezistă atâta vreme, stimați colegi, nu doar din cauza că la Tiraspol există un autocrat pe nume Igor Smirnov care uzurpează puterea într-o parte a teritoriului Republicii Moldova cu sprijinul baionetelor ruseşti. Regimul transnistrean există, de ce să n-o spunem pe şleau, şi din cauza insuccesului Republicii Moldova în plan economic, social şi politic.

Dacă Republica Moldova ar fi o țară atractivă, stabilă, cu o economie performantă, dacă paşaportul moldovenesc n-ar fi unul care-ți crează mai curând probleme la punctele de trecere a frontierelor, ci ar fi un act ce ți-ar oferi dreptul la libera circulație în mai multe țări, atunci şansele regimului separatist de a se menține la putere ar fi considerabil reduse. Ce putem noi oferi la momentul de față celor 700 mii de cetățeni ai regiunii transnistrene – mesaje patriotice, să-i convingem că suntem moldoveni şi că nu vrem unire cu România, că la noi ruşii nu sunt persecutați, că nu vrem în NATO, ci în marea familie ceseistă?! Chişinăul a încercat să-i seducă pe cei din stânga Nistrului cu asta, dar nu a mers şi nu a mers nu pentru că acestor mesaje nu li s-ar fi dat crezare.

Din păcate autoritățile moldovene încearcă cu disperare să convingă cetățenii din stânga Nistrului să-şi dorească reunificarea țării în timp ce o bună parte a populației de pe malul drept nu ştiu cum să scape de ea. Sute de mii de moldoveni sunt pleacați peste hotare. Sondajele de opinie indică cote îngrijorătoare ale lipsei de încredere a cetățeanului nostru în viitorul acestei țări. Pe acest fundal nu ştiu dacă putem vorbi despre o motivare pozitivă a celor din

Transnistria, fie ei români moldoveni, sau ruşi ori ucraineni. Problema transnistreană va fi rezolvată atunci când se va rezolva problema Republicii Moldova. Şi se va rezolva în bună parte de la sine – fără mediatori, fără garanți, fără proiecte de federalizare.

Din aceste motive cred că a venit momentul ca problema transnistreană să fie privită dântr-o altă perspectivă. Pentru Chişinăul oficial reunificarea țării a devenit o obsesie, problema transnistreană fiind şi un fel de paratrăsnet ce distrage atenția de la situația cu care ne confruntăm noi aici, pe malul drept. Anume din aceste motive poate că este cazul să schimbăm modul de a acționa în cazul acestui conflict.

„Înghețarea" lui deliberată, coroborată cu acțiuni economice menite să descurajeze regimul separatist, elaborarea unei strategii privind informarea în masă a cetățenilor din stânga Nistrului şi concentrarea eforturilor puterii de la Chişinău în direcția asanării situației economice şi sociale de pe malul drept ar fi acele acțiuni ce ar permite deblocarea procesului de reunificare. Or, la ora actuală principala noastră problemă nu e cea a zonei de est, în mod particular, ci a Republicii Moldova în general. De felul cum vom şti să rezolvăm această problemă depinde atât succesul reintegrării țării cât şi cel al integrării statului reîntregit în Uniunea Europeană.

Rămâne, însă, să mai examinăm o variantă de soluționare a conflictului, discutată în surdină la Chişinău şi adorată de unii lideri politici basarabeni – e vorba despre varianta care se bazează pe dialogul cu Rusia. Acest riscant scenariu ar consta în câştigarea susținerii Moscovei, pentru a obține

acordul Tiraspolului pentru un statut autonom în cadrul Republicii Moldova, identic celui obținut de Gagauz Yeri. În schimbul acestui „serviciu" Chişinăul ar oferi Rusiei dreptul de a dispune de baze militare în raioanele transnistrene. Drept despăgubire pentru staționarea acestor trupe, Chişinăul ar putea cere anularea datoriei sale financiare față de Moscova.

Această variantă pare ademenitoare prin simplitatea ei, dar comportă şi unele riscuri. Primul e generat de caracterul imprevizibil al comportamentului Rusiei, viitorul căreia în lumina ultimelor evoluții ale regimului Putin, rămâne obscur. Un alt risc constă în faptul că prin acest act s-ar confirma ataşamentul Republicii Moldova față de Rusia, ceea ce contravine pledoariei proeuropene a Chişinăului. Este greu de presupus că ruşii, chiar dacă Chişinăul va accepta staționarea trupelor lor în Republica Moldova, s-ar grăbi să aplice asupra regimului de la Tiraspol presiunile scontate de Chişinău. Opțiunea tot mai nuanțată a Chişinăului este cea proeuropeană, iar Europa aşteaptă o Moldovă responsabilă de propriul destin şi de propriul teritoriu.

4. Locul conflictului sud-basarabean în caracteristica geopolitică a Republicii Moldova

Acordul de frontieră moldo-ucrainean semnat în 2000 şi reforma administrativ-teritorială din Republica Moldova, din 1999, au readus în atenție „dosarul" conflictelor din sudul Basarabiei. Alături de conflictul transnistrean, nodul conflictual din sudul Basarabiei are un enorm potențial

destabilizator, dimensiunea căruia este încă prea puțin analizată. Chiar dacă „soluționarea" problemei găgăuze în 1994 părea să detensioneze situația, la frontiera de sud a Republicii Moldova mai rămâneau încă două focare de conflict potențial – cel legat de prezența minorității bulgare şi cel generat de frontiera moldo-ucraineană. În fond, anume această ultimă problemă şi se afla la originea nodului conflictual sud-basarabean. Cu toate acestea, îndelungatul proces de negociere a frontierei moldo-ucrainene a trecut aproape neobservat de opinia publică şi de mass-media din Republica Moldova, ceea ce denotă o periculoasă tendință de apolitizare a populației şi un spectaculos declin al spirituiui civic în Basarabia. Chiar şi în atenția clasei politice de la Chişinău problema sudului Basarabiei a revenit doar în urma recentelor incidente de frontieră din comuna Palanca şi a problemei generate la finele anului 1999 de minoritatea bulgară din sudul Basarabiei. Referindu-ne la problema bulgară sau la „cazul Taraclia", putem afirma că această istorie a fost pentru Chişinău, dar şi pentru alte capitale, o lecție cu genericul „rolul minorităților în strategia de politică externă". În 1999 bulgarii au reuşit să facă în Republica Moldova cu doar 80 mii de oameni ceea ce nu a reuşit Chişinăul şi Bucureştiul să facă în Ucraina nici cu 500 mii de români – au obținut o autonomie teritoriala nedeclarată.

E de notat că din punctul de vedere al perspectivelor geostrategice pentru Republica Moldova, această zonă este una de mare importanță, ea meritând mai multă atenție, atât politică, cât şi „academică". Aici, la gurile Dunării, îşi dau întâlnire nu doar aspirațiile şi pretențiile unor țări din zonă,

aici se intersectează şi interesele unor mari puteri alogene. Însă înainte de a vorbi despre nodul conflictual sud-basarabean, voi încerca să fac o scurtă schiță geoistorică a regiunii şi implicit a conflictelor din zonă.

Sudul Basarabiei, sau altfel zis Bugeacul, nu a fost niciodată o regiune foarte stabilă, iar Voievodatul Moldovei, în pofida a ceea ce credem noi, a controlat doar efemer aceste ținuturi. Cu toate că teritoriul respectiv a fost încorporat în componența Moldovei în ultimul deceniu al secolului al XIV-lea, stăpânirea moldovenească a durat aici mai puțin de un secol. Teritoriul Bugeacului a fost anexat la finele secolului ai XV-lea de către turci şi a redevenit, parțial, un teritoriu românesc abia în 1856, după Pacea de la Paris. În 1812 Imperiul Rus anexa aceste pământuri direct de la Imperiul Turc şi nu de la Principatul Moldovei, aşa cum se întâmplă cu centrul şi nordul viitoarei Basarabii. După anexarea sudului Basarabiei de către ruşi, Petersburgul a declanşat o politică de valorificare şi colonizare a regiunii, identică cu cea din alte ținuturi ale Novorusiei. Majoritatea coloniştilor erau de origine germană, turcă-găgăuză, bulgară şi ucraineană. Către momentul anexării regiunii de către ruşi în zonă locuiau evident români, dar şi ruşi-lipoveni, tătari, greci şi armeni (ultimele două etnii locuiau cu preponderență în oraşe). Pe la mijlocul secolului XIX Bugeacul se transformă într-un fel de Daghestan balcanic. Aici locuiau cinci etnii de bază – români, ucraineni, germani, ruşi, bulgari şi turci-găgăuzi, însă la peisajul etnic se mai adăugau tătarii, evreii, grecii, armenii şi țiganii. Cele două județe meridionale ale Basarabiei – Ismail şi Akkerman – erau cele mai neromâneşti

după „conținut” din întreaga gubernie.

La 2 august 1940 Ucraina primea un teritoriu de 12,4 mii km2 în sudul Basarabiei, teritoriu ce avea să constituie ulterior regiunea Ismail. Motivația acestui act a constat în componența etnică a regiunii. Evident, acesta a fost doar un pretext şi nu o cauză, deoarece ucrainenii nu reprezentau în zona respectivă o comunitate mai numeroasă decât românii. O relativă majoritate a fost obținută abia după „repatrierea” celor 100 mii de germani basarabeni, care populau cu preponderență actualele raioane Tarutino, Sărata şi Arciz. Bineînțeles, în localitățile părăsite de aceştia au fost aduşi ruşi şi mai ales ucraineni din Malorusia Orientală. Cât priveşte celelalte două minorități etnice importante din zonă – bulgarii şi turcii-găgăuzi –, „repartizarea” lor a fost făcută în următoarea manieră: majoritatea turcilor-găgăuzi rămâneau în componența RSS Moldoveneşti, iar majoritatea bulgarilor treceau la RSS Ucraineană. Astfel, conform recensământului general al populației din 1989, din cei 175 mii de turci-găgăuzi din sudul Basarabiei 150 mii erau în Republica Moldova şi 25 mii în zona Ismail a regiunii Odesa. La rândul lor, bulgarii numărau în zonă 320 mii persoane, inclusiv 240 mii în zona Ismail a regiunii Odesa şi 80 mii în sud-vestul Republicii Moldova.

Odată cu declinul Uniunii Sovietice şi cu începutul procesului de renaştere națională în Republica Moldova, „problema basarabeană” soluționată „paşnic” în 1940 a revenit pe agendă. Evident, în virtutea deciziilor Tratatului de Pace de la Paris din februarie 1947 România nu mai putea revendica aceste teritorii. Cei ce au redeschis dosarul

basarabean au fost exponenții ideii naționale din Basarabia, care în 1988-1989 nu cereau doar limbă, alfabet sau identitate națională, ci şi unitate de neam. Chiar dacă de la acele evenimente a trecut doar un deceniu, mulți au uitat că inițial ideea „unității de neam" avea o altă geografie decât astăzi. În 1988 mulți basarabeni spuneau cu jumătate de gură că sunt români, dar mulți dintre ei îndrăzneau sa spună cu voce tare că ruperea nordului şi sudului Basarabiei de la trupul Republicii Moldoveneşti în august 1940 a fost un act de samovolnicie colonială.

Aceste „amintiri geografice" ale românilor basarabeni nu puteau sa treacă neobservate dincolo de Nistru, la vecinii noştri ucraineni care, indiferent de culoarea politică, au luat o poziție extrem de ostilă față de Republica Moldova. Desigur, Moscova nu etala o poziție mai prietenoasă față de noi, dar nu trebuie să uităm că „profitorii" direcți de la afacerea „28 iunie – 2 august 1940" au fost vecinii noştri nemijlociți de la Est. De aceea Kievul a sprijinit şi sprijină mişcările separatiste din Republica Moldova – atât în est, cât şi în sud. Chiar dacă în ochii noştri principalul inculpat în dosarele „transnistrean" şi „găgăuz" este Moscova, e absolut cert că Kievul a avut de jucat un rol nu mai puțin negativ în ambele cazuri. Or, anume conflictele din estul şi sudul Republicii Moldova au „flexibilizat" poziția Chişinăului în dialogul său cu Ucraina şi ne-a făcut să credem în aberanta idee că Ucraina ar fi „aliatul nostru natural" împotriva Rusiei.

Evident, cu un astfel de prolog istoric nu putem avea încredere în afirmații optimiste, ce încearcă să ne convingă că prin crearea autonomiei Gagauz Yeri, a raionului Taraclia

pentru minoritatea bulgară şi semnarea unui discutabil acord de frontieră cu Ucraina, nodul conflictual din sudul Basarabiei ar fi ca şi închis. În realitate am amânat, a câta oară, o problemă, dar nu am înlăturat-o. Este, de altfel, foarte greu de prevăzut care va fi viitorul acestei zone. Vom reuşi oare să „naturalizăm" politic cele două comunități etnice, să menținem acest teritoriu, foarte neromânesc, ca şi componență etnică, în cadrul Republicii Moldova? După mine, statutul de autonomie oferit districtului autonom Gagauz Yeri nu e deloc capabil să ne dea nişte răspunsuri liniştitoare în acest sens – prea mari şi periculoase au fost drepturile oferite de Chişinău pentru ca la un moment dat „rebela" autonomie să nu cadă ispitei de a le valorifica. Analizând situația de pat creată în sud-vestul Basarabiei, ajungem la concluzia că pentru viitor ar putea fi doar o singură posibilitate de soluționare definitivă a acestui conflict, or, aşa cum spuneam, starea actuală nu poate nicidecum fi numită soluționare de conflict. Chiar mai mult, pe alocuri mi se pare generatoare de instabilitate.

Această unică variantă ar fi comasarea raionului Taraclia şi autonomiei găgăuze într-un singur district autonom – Bugeac, autonomie ce ar avea trei limbi oficiale regionale – turca, bulgara şi română. Chiar şi sub aspect economico-geografic, dar şi politico-geografic regiunea ar fi mult mai coerentă, debarasându-se de actualul complex de „arhipelag continental". Pentru cele două comunități, aşadar, proiectul unei autonomii comune ar fi doar benefic. Care ar fi însă beneficiile Chişinăului? Cred că doar două, dar suficient de importante pentru a lua în considerare această variantă. În

primul rând, s-ar produce crearea unui district autonom bazat pe criterii istorico-geografice (Bugeac) şi nu etnice, cum e cazul Gagauz Yeri. Suprafaţa noii autonomii ar fi de 2 666 km2 iar populaţia de 200 mii locuitori. Dacă ne conducem de datele recensământului din 2004 atunci găgăuzii ar constitui 61,8 % (131,4 mii pers.) din populaţia noii autonimii, bulgarii – 18,2 % (36,3 mii pers.), românii moldoveni – 6,3 % (13,5 mii pers.), restul fiind ruşi, ucraineni, ţigani ş.a. S-ar crea astfel a o autonomie bi-etnică. Un atare procedeu e raţional din punct de vedere geopolitic, la el recurgându-se în diverse situaţii dificile. Sovieticii, spre exemplu, au recurs în anii 1920 şi 1930 la un astfel de procedeu în Caucazul de Nord, comasând „dificilele" autonomii ale cerkeşilor şi karaciailor, kabardinilor şi balkarilor, cecenilor şi inguşilor. Şi Italia democratică a comasat într-o singură regiune autonomă „rebela" autonomie germană a Tirolului de Sud cu provincia Trentino, populată preponderent de italieni, pentru a diminua ponderea elementului german în cadrul autonomiei nou apărute – Trentino şi Tirolul de Sud. Dacă la astfel de procedee au recurs ţări atât de puternice precum Uniunea Sovietică şi Italia, nu văd de ce nu am analiza şi noi posibilitatea creării unei autonomii ce ar purta numele unei provincii istorice (şi nu al unui grup etnic) şi în care ar exista două componente etnice de bază ce s-ar neutraliza reciproc.

Un alt element pozitiv pentru Republica Moldova ce ar decurge din această fuziune ar fi posibilitatea (chiar necesitatea) renegocierii statutului acestei autonomii. Este singura cale legală de a retrage autonomiei găgăuze unele privilegii ce i s-au oferit prin statutul din 1994. Aşadar,

prețul plătit pentru extinderea geografică a autonomiei ar fi diminuarea calitativă a acesteia şi apropierea ei de un statut politic similar cu cel al Crimeii în componența Ucrainei, de exemplu. Pentru moment însă, beneficiar al unui statut de largă autonomie şi ocrotit de ochiul vigilent al organismelor europene, extrem de sensibile la problema minorităților etnice şi lingvistice, Comratul rămâne una din eventualele surprize neplăcute pentru Chişinău.

Încheiere

Republica Moldova a intrat în mileniul trei cu stângul, la situația geopolitică complicată a țării adăugându-se şi probleme noi, generate de „culoarea politică" a guvernării comuniste instalate la putere la 25 februarie 2001. Cei şapte ani de guvernare comunistă au spulberat ultimele iluzii privind posibilitatea unei apropieri reale a Republicii Moldova de Uniunea Europeană. Între timp, România a devenit membru al Alianței Nord-Atlantice, iar de la 1 ianuarie 2007 este şi membru al UE, ceea ce a schimbat radical ambianța geopolitică a regiunii noastre.

Succesele României ne dau speranțe că şi situația Basarabiei ar putea să se schimbe spre bine. Pentru moment, însă, situația Republicii Moldova, în pofida afirmațiilor nefondat de optimiste ale puterii, e mai mult decât proastă. Mai evidentă ca oricând este lipsa progreselor în procesul de soluționare a conflictului din zona de est a țării, asistăm la o nouă tensionare a situației în zona de sud, la răcirea relațiilor cu vecinii din est şi din vest, la o prelungită

stagnare în economie, la stoparea procesului de democratizare a societății, proces care părea să fie relansat în aprilie 2005.

Aceste lucruri pun sub semnul întrebării viitorul Republicii Moldova ca entitate suverană şi independentă. Sute de mii de cetățeni ai Republicii Moldova au părăsit țara în ultimii şapte ani în căutarea unui loc de muncă. Alte câteva sute de mii au profitat de oportunitatea de a obține paşapoartele altor țări – România, Rusia, Ucraina. Mii de tineri plecați peste hotarele țării prin intermediul diferitor programe internaționale nu mai revin la baştină. Cei mai buni specialişti în domeniul ştiințelor exacte şi naturale, dar şi oameni de creație s-au stabilit peste hotare sau sunt tentați să procedeze astfel în viitorul apropiat. Asistăm la o scădere dramatică a nivelului de trai, a speranței de viață, la o sporire fără precedent a şomajului. În aceste condiții e firesc să ne întrebăm încotro se îndreaptă Republica Moldova? Vom fi capabili să ieşim de unii singuri din această situație dezesperantă? Majoritatea covârşitoare a cetățenilor Republicii Moldova ar da un răspuns negativ la această întrebare, fapt ce deconspiră o stare moral-psihologică de eşec şi faliment. Bucureştiul s-a arătat dispus să sprijine necondiționat apropierea noastră de Europa, dar din păcate gestul n-a fost nici înțeles, nici acceptat. Ba chiar dimpotrivă, deschiderea manifestată de România a servit drept pretext neîntemeiat pentru redeclanşarea atacurilor anti-româneşti de către autoritățile de la Chişinău. Toate acestea ne dau temeiul să credem că în viitorul apropiat lucrurile nu vor evolua în direcția cea bună, că Republica Moldova riscă să rămână o „pată albă” pe harta

bătrânului continent, o zonă-tampon între spațiul vest-european în plin proces de integrare politică şi economică şi cel eurasiatic, dominat de conduita imprevizibilă a unei mari națiuni frustrate şi neîmpăcate cu condiția geopolitică la care a fost redusă acum 16 ani.

REPUBLICA MOLDOVA ÎN ANUL 2030: ESEU DE GEOPOLITICĂ VIITOROLOGICĂ

Geopolitica e o disciplină cu certe tentații de prognoză și modelare a viitorului, dar atunci când la începutul anului 2002 revista germană *Südosteuropa Mitteilungen* mi-a propus să scriu studiul de față, am obiectat că sarcina nu e deloc simplă. Deși prognozele pe termen mediu și lung se fac cu mai multă ușurință decât cele pe termen scurt, cazul Republicii Moldova, o țară despre care se spune frecvent că ar fi lipsită de viitor, este atât de specific încât orice pronostic pentru perioade atât de îndepărtate sunt ca și invalidate din start. Și chiar dacă în decursul celor șapte ani care s-au scurs din momentul redactării versiunii originale a acestui eseu multe lucruri s-au schimbat – NATO și UE au ajuns la hotarele statului moldovenesc, Rusia și-a înăsprit mesajul în raport cu fostele țări ex-sovietice, etalând un comportament arogant-isteric, iar Ucraina bate insistent la ușa Alianței Nord-Atlantice – esența problemei nu s-a modificat radical, iar imaginea posibilă a Republicii Moldova către anul 2030 nu apare deloc mai clară.

Deși este amplasată la confluența Europei Centrale, Europei de Sud-Est și Europei de Est, Republica Moldova nu are în momentul de față o poziționare geopolitică demnă de invidie, fiind nu un loc de „întâlnire" ci de „despărțire" pentru cele trei macroregiuni ale Europei. Printre dezavantajale poziționării geopolitice a Republicii Moldova se numără

depărtarea de punctele de interes strategic sau economic major, vecinătatea unor regiuni turbulente, predispuse la conflicte, precum și influența politică și economică copleșitoare a Rusiei. La aceasta se adaugă o situație internă dificilă, atât în sens economic și social, cât și politic și chiar psihologic, din momentul în care cea mai mare parte a populației privește cu lipsă de încredere perspectivele acestui stat. Resursele naturale limitate, mersul lent și sinuos al reformelor politice și economice, prezența unor conflicte teritoriale complexe, slaba coeziune internă a populației, criminalizarea elitelor politice și economice și degradarea accelerată, atât fizică cât și spirituală, a cetățenilor sunt detalii indispensabile ale portretului la zi al Republicii Moldova, detalii ce au surpat convingerea observatorilor externi și analiștilor politici interni în capacitatea ei de supravețuire.

Vorbind despre o geopolitică viitorologică a Republicii Moldova, nu putem să nu ne întrebăm dacă conflictele teritoriale și gravele probleme interne cu care se confruntă aceasta sunt sfidări temporare sau o amenințări de lungă durată. Va ieși oare Republica Moldova din această prelungită convalescență în viitoarele doua decenii sau istoria îi va da sentința de „incurabil”? Ținând cont de complexitatea problemelor ce apasă Basarabia dar și de multitudinea variantelor și scenariilor pe care le putem imagina e neîndoelnic dificil, dacă nu chiar imposibil, să găsim răspuns la astfel de întrebări.

Deși are un teritoriu mai mic decât cel al unor landuri germane, Republica Moldova e confruntată cu trei conflicte

de ordin teritorial – cel din zona de est a țării, cel din sud-vestul țării, care are o componentă bulgară și una găgăuză și cel legat de frontiera moldo-ucraineană. Trebuie să recunosc că această clasificare e oarecum arbitrară, conflictele respective intersectându-se și influențându-se reciproc. Spre exemplu, dosarul sud-basarabean, mai exact găgăuz, este destul de strâns conectat atât cu cel al conflictului transnistrean cât și cu problemele ce persistă între Chișinău și Kiev. La rândul său dosarul transnistrean poate fi apreciat și ca o parte a complexului de probleme ce persistă între Chișinău și Kiev.

Conflictul transnistrean este, indiscutabil, „cheia dificultăților" Republicii Moldova, locul unde se întâlnesc sau din care decurg toate celelalte probleme. Respectiv, dacă e să vorbim de viitorul statului moldovenesc, nu putem evita căutarea unui răspuns la întrebarea: cum ar putea evolua dosarul transnistrean? Deși despre conflictul din estul Republicii Moldova se spune deseori că ar avea o geneză și structură mai simplă în raport cu alte conflicte din regiunea Mării Negre, realitatea combate cu hotărâre optimismul acestor aserțiuni. Spre exemplu, pentru a demonstra „simplitatea" formulei conflictului transnistrean, se face apel la lipsa divergențelor de ordin confesional și chiar interetnic. Pentru a întări aceste păreri se aduc argumente de natură statistică, se arată că românii moldoveni, rușii și ucrainenii reprezintă, respectiv câte o treime din populație, ceea ce face ca să lipsească o majoritate, fie și relativă, capabilă să pretindă la dominație politică în regiune. Alții stăruie asupra faptului că în Transnistria, spre deosebire de Abhazia,

Karabah, Kosovo sau Bosnia, nu s-a recurs la acțiuni de epurare etnică, pretinzând că ar exista chiar o anumită armonie intercomunitară, ce ar favoriza soluționarea apropiată a diferendului. De fapt aceste statistici nu demonstrează practic nimic, or un conflict poate fi interetnic indiferent de proporțiile structurii etnice dintr-o regiune. În definirea unui conflict ca fiind interetnic, interconfesional sau politic este important mobilul conflictului precum și factorii care-l mențin în stare activă sau pasivă. În cazul conflictului transnistrean mobilul inițial a fost oarecum non-etnic, or o parte importantă a românilor moldoveni de acolo, chiar dacă nu s-au solidarizat cu acțiunile regimului de la Tiraspol, au asistat pasivi la confruntarea dintre cele două maluri.

Astăzi putem afirma că avem două state moldovenești – Republica Moldova, stat recunoscut pe plan internațional, care controlează 89 % din teritoriul său oficial și „Republica moldovenească nistreană", nerecunoscută de nimeni, care ocupă restul de 11 % din teritoriul moldovenesc. Cu părere de rău, trebuie să constat că la momentul de față, după șaptesprezece ani de la destrămarea Uniunii Sovietice, separarea dintre cele două „republici moldovenești" devine tot mai clară și tot mai puțini sunt cei care consideră că ar exista vre-o posibilitate de soluționare a conflictului respectiv. Anume în legatură cu problema transnistreană aș dori să dezvolt un prim scenariu de geopolitică viitorologică, încercând să deduc care ar putea fi variantele sale de soluționare.

În pofida pesimismului general, teoretic cel puțin, există

câteva scenarii posibile de soluționare a conflictului transnistrean, majoritatea dintre ele având ca protagonist nu Rusia ci Ucraina. O variantă ar fi cedarea regiunii transnistrene Ucrainei, revenindu-se la vechiul hotar pe Nistru. În schimbul acestei achiziții Ucraina ar restabili autonomia românilor transnistreni, care ar include raioanele de est ale Republicii Moldova și cele 5 raioane transnistrene, pierdute de Republica Moldova în favoarea Ucrainei în august 1940 (Kodâma, Balta, Kotovsk, Ocnele Roșii și Anani), în care mai există și azi o importantă comunitate românească. S-ar putea ca un astfel de proiect să fie aspru criticat de partizanii integrității teritoriale și independenței Republicii Moldova, ei considerând inadmisibilă cedarea a 11 % din teritoriul național Ucrainei în schimbul unui statut de autonomie pentru această regiune. Cred, însă, că în termeni reali nu cedăm mai nimic, or în realitate Chișinăul oricum nu mai controlează regiunea transnistreană. Ba mai mult, în acest caz, din punct de vedere al siguranței naționale am avea numai de profitat, or am avea la răsărit un vecin internațional recunoscut, care nu pune în pericol viitorul Republicii Moldova. Pe lângă aceasta Republica Moldova ar asigura prin acest gest un statut decent pentru cei peste un sfert de milion de români transnistreni, astăzi supuși slavizării fie de regimul de la Tiraspol, fie de autoritățile de la Kiev. În condițiile în care oricum nici Chișinăul și nici Bucureștiul nu-și fac iluzii referitor la posibilitatea revenirii acestor teritorii în componența Republicii Moldova sau României, „autonomizarea” acestei regiuni pare să fie singurul lucru pe care-l putem face pentru conaționalii noștri

de peste Nistru.

Aici e cazul să ne întrebăm ce ar câștiga și ce ar pierde Republica Moldova în cazul acestei amputări teritoriale. Dacă e să vorbim în cifre, pierderile Republicii Moldova n-ar fi chiar semnificative. Țara ar rămâne cu o suprafață de 30,0 mii km² și 3,6 milioane, adică ar fi atât ca teritoriu, cât și ca populație mai mare decât Armenia sau Albania, spre exemplu. Și totuși, e puțin probabil ca în urma modificării de frontieră la est, să nu urmeze și o schimbare de frontieră în vest. În condițiile în care Republica Moldova ar avea (în noile sale hotare) cea 78 % români și ar fi scutită de povara conflictului din estul țării, ideea realipirii la România ar avea șanse mult mai mari de izbândă. La asta ar contribui și succesele economice ale României, și prezența ei în UE și NATO, care fac ideea unionistă mai atractivă nu doar pentru reprezentanții comunității românești din Basarabia, dar chiar și pentru o bună parte din vorbitorii de limbă rusă (o probă elocventă în acest sens fiind miile de ruși, ucraineni și găgăuzi basarabeni care au obținut sau au solicitat în ultimii ani redobândirea cetățeniei românești dar și rezultatele surprinzătoare ale alegerilor locale din 2007, când 60 % din alegătorii Chișinăului, inclusiv un număr important de rusolingvi, au votat pentru candidatul liberal la funcția de primar general, care nu-și ascundea opțiunile pro-românești). Să nu uităm nici faptul că percepția psihologică a României în rândul populației Republicii Moldova a suferit în ultimii câțiva ani schimbări de-a dreptul spectaculare, care se datorează atât unor factori obiectivi (succesele politice și economice ale României versus insuccesele copleștoare ale

Republicii Moldova), dar și subiectivi și aici aș menționa diminuarea cantitativă a vechii generații „filosovietice” și ascensiunea, inclusiv pe scena politică și decizională, a unei alte generații.

Există încă o formulă posibilă de rezolvare a problemei transnistrene către anul 2030, formulă în care Kievului i-ar putea reveni, de asemenea, un rol important. Şi-n acest caz ar fi vorba de stabilirea frontierei de vest a Republicii Moldova pe Nistru, dar de astă dată prin recunoașterea independentei «Republicii Transnistria». Aceasta din urmă ar deveni o țară demilitarizată și neutră, ce ar avea doua limbi de stat – română și ucraineană. La prima vedere respectiva variantă ar fi mai logică decât cedarea acestui teritoriu Ucrainei, cred însă că asta e doar iluzie optică, or nu văd ce am câștiga realmente dacă am „investi” Transnistria cu independență statală. Este foarte clar, că în acest caz în câștig ar fi doar Moscova. Dacă cedăm raioanele transnistrene Ucrainei obținem un statut decent pentru românii de peste Nistru și scăpăm de prezența militară și politică a Rusiei la hotarele noastre. În cel de-al doilea caz, putem fi siguri că Transnistria va deveni repede un „portavion” al intereselor Moscovei în sud-estul Europei, un difuzor de instabilitate și tensiune.

Un alt dosar conflictual cu implicații serioase asupra viitorului Republicii Moldova este cel din sud-vestul țării, legat de problema minorităților găgăuză și bulgară. Chiar dacă, conform părerilor împărtășite de mulți experți și politicieni moldoveni, în momentul de față n-ar mai exista temei pentru tensiuni în sudul țării, recentul conflict ruso-

georgian a scos în evidență posibilitatea reanimării animozităților dintre Chișinău și Comrat. Poziția diferită a oficialităților moldovene și a administrației de la Comrat față de recunoașterea independenței Abhaziei și Osetiei de Sud de către Rusia, denotă cu claritate faptul că autonomia găgăuză poate fi una din armele Moscovei împotriva Chișinăului.

Un „detonator" latent al siguranței naționale a Republicii Moldova îl reprezintă, așa cum spuneam chiar la începutul acestui studiu, starea de spirit a populației. Societatea moldovenească e cuprinsă de o periculoasă depresie colectivă. Ideea ce-i domină aproape obsesiv pe cetățenii Republicii Moldova e cea a falimentului. Deși încă nu am falimentat economic, suntem un rar exemplu de faliment psihologic al unui stat. În condițiile în care Republica Moldova riscă să devină o țară-fantomă, depopulată, săracă, cu o populație bolnavă şi tot mai prost instruită, cu o economie criminalizată, multă lume din stânga Prutului îşi îndreaptă aşteptările spre România, sperând că succesul Bucureştiului ar putea influența benefic şi asupra Republica Moldova, deşi înțelegem bine, succesul nu e întotdeauna contagios. Ideea unirii Basarabiei cu România, mai ales în condițiile separării definitive a Transnistriei de Republica Moldova, pare a fi nu doar ademenitoare dar și singura soluție reală pentru ieșirea din impasul în care se află vreme de două decenii societatea moldovenească. Totuși, în calea acestui scenariu apar trei impedimente serioase. Întâi de toate e vorba de faptul că opțiunea «unionistă» nu e acceptată încă de o bună parte a societății moldovenești. În al doilea rând, chiar dacă zona transnistreană nu ar mai putea

pereclita procesul unificării celor două state românești, regiunea autonomă Gagauz Yeri, dar și raionul vecin Taraclia, cu populație preponderent bulgară, s-ar putea opune cu înverșunare acestui proiect. Gagauz Yeri are dreptul de a ieși din componența Republicii Moldova în caz că aceasta decide să se unească cu un alt stat. Evident, Comratul nu va întârzia să utilizeze acest drept. Ținând cont de geografia complexă a acestei regiuni, care prezintă un areal discontinuu, intercalat cu raionul Taraclia, putem fi siguri de faptul că separarea autonomiei găgăuze va antrena după sine și secesiunea acestui raion sau cel puțin a exclavei Tvardița-Valea Perjei, amplasate între Gagauz Yeri și Ucraina. O a treia piedică în calea unirii Basarabiei la România ar consta în poziția UE și SUA, care privesc cu multă circumspecție orice tentativă de revizuire a actualelor frontiere în Sud-Estul Europei. În plus, să nu uităm de faptul că Rusia, dar și Ucraina și Ungaria, ar privi chiar cu ostilitate acest pas și vor utiliza toate pârghiile de care dispun (suficiente de altminteri) pentru a zădărnici procesul sau chiar pentru a destabiliza situația internă a României.

Viitorul Republicii Moldova ca stat e pus sub semnul întrebării și de opțiunea eurasiatică, care rămâne unul din elementele cheie ale discursului multor forțe politice din țară, inclusiv al comuniștilor. De altminteri, dacă vom analiza mesajul principalelor formațiuni politice (inclusiv cel care se citește printre rânduri) vom constata o situație neordinară – majoritatea acestora (implicit și a electoratului, care involuntar e comanditarul acestor poziții) optează direct sau indirect pentru o variantă de suprimare a statalității

moldovenești. Unii văd realizat acest scenariu prin revenirea Basarabiei la România, în timp ce alții consideră oportună readucerea Republicii Moldova într-o federație eurasiatică. Probabil că în aceste tendințe, care relevă și de subconștientul colectiv al cetățenilor moldoveni, și rezidă o bună parte din neîmplinirile noastre ca stat. Proclamarea independenței Republicii Moldova la 27 august 1991 se pare că nu a fost luata în serios nici de forțele politice național-democrate și nici, cu atât mai mult, de nostalgicii pro-sovietici. Într-un fel, independența Republicii Moldova pare să fie nu altceva decât o stare de compromis între cele două curente antagoniste, ambele tabere așteptând un deznodamânt favorabil opțiunii lor.

Dar chiar dacă geopolitica este o știință «fatalistă», viitorologia în schimb, poate fi uneori chiar excesiv de optimistă. Nu pot deci, să nu sugerez în finalul acestui mic studiu un viitor mai puțin pesimist pentru Republica Moldova. Care ar fi acest scenariu? O Europa federală. Eu sper să văd în anul 2030 o Europă unită, în care s-ar redeștepta identitățile regionale, o Europă a Bavariei și Transilvaniei, a Castiliei și Tesaliei, a Scoției și Galiției. O Europă în care ungurii și românii n-ar mai discuta despre identitatea Transilvaniei, or ea este și românească, și maghiară, este o regiune a Europei. O Europă în care ucraineni și români nu s-ar opune în Bucovina, or Bucovina are și ea atât o dimensiune ucraineană, cât și una românească și este nefiresc să încercăm a separa cele doua Bucovine. Eu sper să văd în 2030 o Europă în care naționalismul a murit și în care diversitatea nu face opoziție,

ci ansamblu. Este singura cale de a face ca albanezii din Kosovo, Macedonia și Albania să se regăsească în mod firesc împreună. Este singura posibilitate pentru cei care vorbesc germana la Bozen sau Strasbourg, Opole sau Zuerich, să fie într-o singură țară. Este singura cale pentru ca poporul meu de la Tisa la Vest și până la Bug la Est, să trăiască în unitate și pace alături de alte națiuni.

GEORGIA ȘI REPUBLICA MOLDOVA:

Similitudini și diferențe ale situației geopolitice la începutul secolului XXI

În geopolitică nu exista situații identice, mai mult chiar, situația geopolitică a aceleeași țări se poate schimba de la un deceniu la altul, odată cu schimbarea realităților politico-geografice. Există însă paralele care pot fi nu doar interesante ci și utile pentru a fi studiate.

Din punct de vedere geopolitic între Georgia și Republica Moldova exista o serie de asemănări. În primul rând dimensiunile. Georgia și Republica Moldova sunt cele mai mici țări din zona Mării Negre (dacă nu considerăm Armenia ca făcând parte din regiunea pontică). În al doilea rând, cele două țări au cam același numar de locuitori – 4-5 milioane de persoane în hotarele internațional recunoscute. Un element comun al geografiei populației celor două țări îl constituie și prezența masivă a minorităților etnice – armenii, azerii,

osetinii și abhazii în Georgia și ucrainenii, rușii, găgăuzii și bulgarii în Republica Moldova. Printre elementele comune se numară și aderența majorității populației celor două țări la creștinatatea ortodoxă. Georgia și Republica Moldova sunt interesante și prin faptul că reprezintă un fel de semifederații. Georgia a moștenit încă din perioada sovietică trei regiuni autonome – Abhazia, Adjaria și Osetia de Sud. Republica Moldova a recunoscut autonomia teritorial-politică a Gagauz Yeri în 1994. Dar atât în Georgia cât și în Republica Moldova procesul de descentraleizare nu e nici pe departe finisat. Ambele țări se află, practic, într-un proces de federalizare mai mult sau mai puțin mascată. Un element comun în geopolitica celor doua țări îl reprezintă autonomiile ascunse cum ar fi regiunile Kvemo Kartli, cu populație majoritar azeră și Djavahetia, cu populație preponderent armeana în Georgia și raionul Taraclia în Republica Moldova.

Există, într-o anumită măsura, și similitudini de ordin geoistoric. Astfel, atât principatele occidentale georgiene cât și Principatul Moldovei au fost, din secolul XVI și până în secolul XIX, vasali ai Imperiului Otoman. La finele secolului XVIII – începutul secolului XIX principatele georgiene, ca și Transnistria și Basarabia, au fost anexate la Imperiul Rus. Un element important comun este și trecutul sovietic al celor două țări, precum și prezența lor în ultimii 17 ani în Comunitatea Statelor Independente, organizație regională creată pe ruinele fostei URSS. În același timp, atât Georgia cât și Republica Moldova au relații cât se poate de complexe și complicate cu Federația Rusă. În fine, ambele țări nu-și contreolează cam 1/8 – 1/9 din teritoriul lor național.

Chiar dacă sunt multe elemente comune în geopolitica și geoistoria Georgiei și cea a Republicii Moldova, există, totuși, și o serie de deosebiri destul de importante. Astfel, Georgia este o țară și o națiune antică, cu vechi tradiții statale, în timp ce Republicii Moldova îi lipsește cu desăvârșire o astfel de experiență. Republica Moldova nu a fost decât o periferie a ceea ce era cândva Principatul Moldovei, stat ce a pus în 1862 bazele României actuale prin fuziunea sa cu Principatul Valahiei. Aceasta face ca Republica Moldova să fie un caz endemic în întreg spațiul post-sovietic. După anul 1991 Republica Moldova stătea în fața unei alegeri – să încerce să se consolideze ca și stat independent sau să se unească cu România. Georgiei îi lipsea o astfel de alternativă. Din punct de vedere strict geografic Georgia aparține Asiei de Vest, relativ departe de centrul Europei, în timp ce Republica Moldova are un hotar comun cu Uniunea Europeană. De la Tbilisi până la Teheran e aproximativ aceeași distanță ca și de la Chișinău la Viena. Și chiar dacă în ambele țări, așa după cum s-a spus, majoritatea o reprezintă creștinii ortodocși, în Georgia există importante comunități musulmane (agearii, abhazii, azerii). În același timp în Republica Moldova biserica ortodoxă e divizată între Patriarhia Rusă și cea Română.

Printre elementele comune ale peisajului geopolitic al celor două state se numară conflictele teritoriale *active* (cel transnistrean în cazul Republicii Moldova și dosarele abhaz și sud-osetin în cazul Georgiei), *pasive* (problema Javahetiei în Georgia și cea a autonomiei găgăuze din Republica Moldova) și *eventuale* (problema azerilor din Kvemo Kartli, respectiv cea a bulgarilor din sudul Basarabiei). Dar spre deosebire de

Georgia, dincolo de conflicte teritoriale, Republica Moldova e confruntată și cu un conflict identitar, care are o geneză extrem de complexă.

După cum se știe, cea mai mare parte a teritoriului actual al Republicii Moldova a fost cunoscut în 1812-1944 sub numele de Basarabia. Pentru a o distinge de regiunea istorică Moldova, care ocupă partea României la est de Carpați, Republica Moldova e și azi numită frecvent (neoficial, bineînțeles) Basarabia. Populația însă a rămas cu identitatea moldovenească. Acelaşi lucra se întâmplă şi cu limba. Ca şi multe alte limbi europene, limba română literară s-a constituit în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Şi în evul mediu moldovenii înțelegeau că vorbesc aceeaşi limbă cu ardelenii şi muntenii, dar nu exista o normă literară unică în provinciile româneşti, după cum nu exista nici în cele italiene sau germane, pentru limbile italiană şi germană. O dată cu constituirea națiunii române s-a constituit şi limba literară română, dar din păcate în acel moment Basarabia şi Transnistria nu participau la acest proces. Aici „evul mediu" a fost conservat pentru mai mult timp. Perioada 1918-1944 a fost o perioadă prea scurtă ca să se producă o modificare serioasă în concepția de identificare a românilor basarabeni, iar ceea ce s-a reuşit a fost repede şters de administrația sovietică care a cultivat spiritul de identificare separată a moldovenilor basarabeni în raport cu restul românilor. Imediat după Mișcarea de Eliberare Națională din 1988-1991, ba poate chiar în timpul acesteia, basarabenii au descoperit o gravă problemă de identitate. Nu e de mirare, deci, că anume problema identitară a fost cea care a marcat Mișcarea de

Eliberare Națională, asta fiind una din deosebirile esențiale a mișcării de independență din Republica Moldova față de cele din alte republici ex-sovietice, inclusiv din Georgia. În timp ce georgienii luptau împotriva comunismului și pentru redobândirea suveranității lor naționale, moldovenii luptau pentru istoria românilor, limba română și revenirea la conștiința naționala românească.

Deși conflictul transnistrean este deseori tratat separat, în realitate el nu reprezintă decât un segment al unui conflict teritorial mult mai vast, mai exact o cascadă de conflicte ce se întinde din Galiția până la gurile Dunării și implică nu doar Republica Moldova şi Rusia, dar și România și Ucraina. Având o origine geoistorică foarte complexă și un potential exploziv destul de mare axa conflictuală Bucovina-Basarabia-Transnistria, a fost umbrită, totuși, de evenimentele tumultuoase ce s-au petrecut în ultimile două decenii în Balcani şi Caucaz. Chiar şi în studiile recente de geopolitică regională problema fracturii geopolitice cauzate de axa conflictuală Bucovina – Basarabia – Transnistria este fie neglijată, fie subestimată. De altfel problema n-a fost niciodată abordată în ansamblu, ci doar pe părți – conflictul din estul Republicii Moldova numit și transnistrean, conflictul din sudul Republicii Moldova numit şi gagauz, problema raporturilor Chişinău-Bucureşti, problema frontierei moldo-ucrainene şi a frontierei româno-ucrainene. În realitate e vorba de o axă conflictuală, (toate aceste conflicte având rădăcini istorice diferite dar aceiaşi protagonişti) având trei segmente ce implică în măsură mai mare sau mai mică trei țări: segmentul bucovinean – cu

participiparea preponderentă a României şi Ucrainei, mai puțin a Republicii Moldova; segmentul basarabean (incluzând și problema găgăuzilor și bulgarilor din sudul Basarabiei, precum și problema frontierei moldo-ucrainene) care reuneşte Ucraina, Republica Moldova şi România; segmentul transnistrean, în care figurează Ucraina şi Republica Moldova, mai puțin România. Ar fi greşit să dăm acestei axe conflictuale doar o dimensiune regională şi să ne limităm la cei trei actori implicați direct. Cel puțin încă patru țări – Rusia, SUA, Turcia şi Bulgaria – pot fi considerate ca fiind implicate în conflictele deschise sau latente din această axa conflictuală.

O mare parte din problemele Chişinăului cu Kievul rezidă din transformarea autonomiei moldoveneşti în republică unională. Se invocă o serie de greşeli legale comise în procedura de cedare teritorială în vara anului 1940. Partea ucraineană susține că populația ucraineană este mai importantă decât cea românească în toate cele trei zone primite în august 1940 (nordul Basarabiei, centrul Transnistriei şi sudul Basarabiei) şi că în iunie 1940 întreg teritoriul autonomiei moldoveneşti făcea parte din Ucraina, iar în momentul când Kievul a consimțit ca o republică autonomă din componența Ucrainei să se transforme în republică unională, partea ucraineană avea tot dreptul să intervină pentru a modifica frontiera în favoarea populației ucrainene ce risca să aparțină altei republici unionale.

După 1991 cea mai serioasă dispută dintre Chișinău și Kiev a fost în legatură cu debușeul danubian al Republicii Moldova. Autoritățile moldovene pretindeau că Republica

Moldova ar avea un acces de 2 km la Dunare, în timp ce ucrainenii susțineau că aceasta ar fi lipsită în totalitate de un acces direct la acest râu internațional. O altă problemă sensibilă era cea a proprietăților moldovenești din sudul Basarbiei, în special complexele hoteliere și sanatoriale de pe litoralul basarabean al Mării Negre, dar și calea ferată moldovenească care pe porțiunea Căinari-Reni trece de mai multe ori pe teritoriul Ucrainei. Valoarea proprietăților moldovenești de pe litoralul basarabean e greu de estimat, ea reprezentând zeci de obiective foarte mari. De fapt cele mai mari stațiuni din această zonă – Zatoka (Bugaz), Primorskoie (Budac), Lebedevka (Burnas), Primorskoie (Jibrieni) și mai ales Sergheevka (Achimbet) erau în perioada sovietică un fel de „rivieră moldovenască". Stațiunea Sergheevka (Achimbet) e cea mai mare dintre ele și este, de fapt, un oraș construit pe banii Republicii Moldova. La începutul anilor 1990 Chişinăul a încercat să valorifice extraordinara situație geopolitică a acestei regiuni, care reprezinta o semiexlavă ucraineană, în favoarea sa. Ceea ce a împiedicat „ofensiva" Chişinăului au fost conflictele din estul şi sudul Republicii Moldova. Acestea din urmă au fost extraordinar de bine venite pentru Ucraina (mult mai mult decât pentru Rusia) şi s-au desfăşurat nu fără participarea tacită a Kievului, care în acest fel a distras atenția Chişinăului şi Bucureştiului de la cei 500 de mii de români din Ucraina şi de la negocierea contestatei frontiere moldo-ucrainene.

În același timp, recensământul din 1989 a arătat că 35 % din populația Republicii Moldova o reprezintă minoritățile etnice (ruşi, ucraineni, turci-găgăuzi, bulgari, evrei, țigani

s.a.). Minoritățile rusă şi ucraineană nu locuiesc pe un areal compact. Unica legitate a distribuirii lor spațiale e legată de tipul de localități – majoritatea ruşilor locuiesc în oraşe, iar ucrainenii în sate. Întrucât instruirea în comunele ucrainene se făcea în rusă şi nu în ucraineană, e greu să spunem că ar fi vorba de o veritabilă minoritate ucraineană, cea mai mare parte a lor nevorbind ucraineana, ci rusa. Unicele minorități distribuite mai compact sunt bulgarii şi turcii-găgăuzi. Concentrarea turcilor-găgăuzi pe un areal compact în apropierea frontierei Republicii Moldova a reprezentat unul din marile dezavantaje geopolitice ale țării. Al doilea mare dezavantaj în geopolitica minorităților acestei țări este că cele patru mari minorități – ruşii, ucrainenii, turcii-găgăuzi şi bulgarii – au în spate un „stat-protector" care se străduie să utilizeze aceste minorități drept culoar pentru „trafic de influență" în zonă. Factorul etnic e cauza a patru linii de tensiune ce radiază în jurul polului basarabean: Republica Moldova – Rusia, Republica Moldova -Ucraina, Republica Moldova – Turcia şi Republica Moldova -Bulgaria.

Conflictul transnistrean a fost unul din cele mai mediatizate conflicte din spațiul post-sovietic şi de fapt datorită apariției acestui conflict în 1989 revine toponimul Transnistria, utilizat de istoricii români de la finele secolului al XIX-lea pentru a denumi spațiul dintre cursul inferior al râului Nistru şi cel al Bugului Meridional. Dacă ne-am conduce după frontierele avute de guvernamântul Transnistriei în 1941-1944 atunci suprafața regiunii ar fi de 44 mii km2, dintre care mai puțin de 4 mii km2 în Republica Moldova și peste 40 mii km2 în Ucraina (raioanele din stânga

Nistrului din regiunea Odesa, cele din dreapta Bugului Meridional din regiunea Nikolaev, o mica portiune din regiunea Kirovograd și raioanele de sud-vest ale regiunii Vinița). De altfel toponimul Transnistria a fost vehiculat mai mult în acea perioadă, iar ideea includerii Transnistriei în România a fost vehiculată cu mult înainte de regimul Antonescu. Încă în 1914, Viena și Berlinul încercau să seducă Bucureștiul cu promisiunea ca dacă România intra în război de partea puterilor germane ea va fi generos răsplătită din contul Rusiei cu Basarbia și Transnistria.

Teritoriul promovat în istoriografia și literatura geografică românească de la finele sec. XIX și până în 1944 sub denumirea de Transnistria reprezinta parti a doua regiuni istorice – sudul Podoliei şi vestul Novorusiei. Populația românească era concentrată în vestul Transnistriei, teritoriu pe care în 1924 a şi fost constituită autonomia moldovenească. RASS Moldovenească a fost prima formațiune statală românească în Transnistria şi, cu toate că scopul creării acestei regiuni era unul de revanşă teritorială, involuntar sovieticii recunoscuseră caracterul românesc al ținutului, caracter vehement contestat astăzi de separatiştii transnistreni. Argumentul invocat de Tiraspol consta în faptul că Transnistria n-a făcut parte din Moldova, iar mai târziu din România. Este, desigur, adevărat, dar tot atât de adevărat e şi că Transnistria n-a făcut parte până în 1792 nici din Rusia. Cu toate că dreptul istoric asupra teritoriilor este din ce în ce mai contestat în practica internațională, dacă s-ar recurge la el, românii ar fi mai îndreptățiți decât ruşii şi ucrainenii pe motivul întâietății lor în teritoriu. Mai

mult, pentru Republica Moldova, Transnistria reprezintă chiar leagănul statalității.

În 1941, când se constituia guvernoratul Transnistriei, au fost mai multe voci ce au contestat trecerea trapelor române la est de Nistru. Acelaşi lucru s-a petrecut şi în 1992, când Republica Moldova a încercat militar să recapete controlul asupra raioanelor sale transnistrene. În mod expres şi nu nefondat, Moscova este învinuită de crearea acestui focar de conflict. Cu toate acestea, de pe urma conflictului transnistrean Kievul profită nu mai puțin decât ruşii şi, dacă Moscova a fost cea care a provocat acest litigiu, Kievul a fost cel ce a avut grijă de menținerea lui, or conflictul din segmentul transnistrean este în directă legătură cu problemele româno-moldo-ucrainene din segmentele bucovinean şi basarabean. Ucraina era sigură că, atâta timp cât Chişinăul e preocupat de problema diferendului transnistrean, pretențiile sale asupra nordului şi sudului Basarabiei vor fi doar „platonice". În pofida aparentei neutralități, Kievul a contribuit la menținerea conflictului nu doar prin „non-ingerință". Frontiera dintre Ucraina şi „Republica moldovenească nistreană" a fost destul de penetrabilă şi a permis fără nicio dificultate conexiunea Tiraspolului cu Rusia, iar în timpul conflictului armat din 1992 Ucraina a fost un veritabil „spate de front" pentru regimul separatist. Dacă Ucraina ar declara un embargo regimului separatist de la Tiraspol şi ar bloca orice acces în regiune (dublat de acțiuni similare ale Chişinăului), atunci existența „statului" transnistrean ar fi măsurată în zile.

Cu toate acestea Ucraina a fost deculpabilizată frecvent

chiar de politicienii de la Chişinău, care au insistat adeseori asupra „originii" ruseşti a conflictului şi chiar asupra orientării lui şi împotriva Ucrainei, deoarece în acest fel Rusia ar „incercui" Ucraina. Procedura „barajelor circulare" reprezintă într-adevăr un procedeu geostrategic clasic, dar în cazul dat el este imposibil de aplicat. Cauza nu constă în suprafața limitata a Transnistriei, or exista regiuni și mai mici cum ar fi Gibraltarul, arhipelagul maltez sau isula Guam, care au o valoare geostrategică globală. De regulă, însă, aceste puncte strategice au neaparat o deschidere maritimă, pe când în cazul Transnistriei, Ucraina poate oricând bloca comunicarea micii enclave nistrene cu metropola rusă. În aceste condiții ar fi o acțiune total alogică să concentrezi un important efectiv militar într-un spațiu enclavat, care pe deasupra mai are şi forma unei benzi cu lățime medie de 20 km, „sfâșierea" careia în mai multe segmente ar fi în caz de un conflict armat cu un inamic atât de puternic precum Ucraina o problema de câteva minute. De altminteri un astfel de scenariu este doar unul ipotetic, deoarece o confruntare militară ruso-ucraineană e greu de imaginat, ceea ce confirmă şi mai mult inconsistența ideii „Transnistria – un cuțit rus în spatele Ucrainei".

Rusia are pârghii geopolitice mult mai importante pentru a acționa asupra Ucrainei. Mai mult decât atât – de fapt Transnistria este un mijloc al Kievului de a acționa asupra Rusiei, aici încă o dată văzându-se interesul Ucrainei în menținerea conflictului transnistrean. Moscova înțelege că separatismul transnistrean poate exista atâta timp cât permite Kievul. Ucraina a acționat întotdeauna favorabil în

ceea ce priveşte comunicarea Tiraspolului cu Moscova, problema transnistreană fiind una din temele capabile să mențină căldura în dialogul Kiev – Moscova. Sesizând interesul ruşilor în zonă, ucrainenii le dădeau de înțeles că fără bunăvoința Kievului lucrurile ar putea evolua altfel.

Așadar, relațiile moldo-ucrainene diferă mult de cele dintre Tibilisi şi Kiev. Dacă georgienii văd în Kiev un partener și aliat natural în dosarele abhaz și sud-osetin, atunci moldovenii nu pot conta pe o poziție echidistantă și dezinteresată a ucrainenilor. Conflictul transnistrean are atât pentru Rusia câât şi pentru Ucraina o importanță geopolitică, dar cu totul alta decât cea explicată la Chişinău. Ea constă în dorința Moscovei (dar și a Kievului) de a împiedica unirea Republicii Moldova cu România şi în posibilitatea de a avea un stat moldovenesc manevrabil. Aici e cazul să ne amintim că rușii au subordonat la începutul anilor 1990 atât Georgia cât și Republica Moldova cu ajutorul conflictelor din Transnistria, Abhazia și Osetia de Sud. Slăbiciunea militară, politică şi economică a Rusiei făcea imposibilă polarizarea în jurul său a republicilor ex-sovietice cu mijloace „cinstite” – adică edificarea unui spațiu geopolitic pro-rus pe criterii „pozitive”, determinând-o să recurgă la aplicarea motivării negative – Tbilisi şi Chişinăul au fost nişte mostre, ceilalți au înțeles lecția.

De altminteri, multi analişti politici au făcut o serie de paralele între conflictele din Georgia şi cele din Republica Moldova. Fara indoiala, dincolo de faptul ca provin din aceeași zona politico-geografică aceste conflicte mai au un element comun – geneza, faptul ca au fost inspirate şi

sustinute de Kremlin. Cu toate acestea trebuie sa spunem ca între conflictele din Republica Moldova şi cele din Abhazia şi Osetia de Sud exista o diferenta esentiala – atât Abhazia cât și Osetia de Sud erau regiuni cu statut autonom încă din perioada sovietica. Conflictul transnistrean se mai deosebeste de cele din Osetia de Sud şi Abhazia şi prin aceea ca în Georgia conflictele aveau o coloratura etnica foarte clara, în timp ce în estul Republicii Moldova nu putem vorbi despre acest lucru. Pe linga asta mai trebuie sa mentionam şi faptul ca cele doua zone conflictuale din Georgia sunt situate la frontiera cu Federația Rusa, care le serveste drept „spate de front", în timp ce zona transnistreana este «strânsa» între Ucraina şi teritoriul controlat de autoritatile moldovene.

Kremlinul se simte foarte comod în starea de incertitudine creată de conflictul osetin. Pentru Tbilisi, acest conflict e cu atât mai jenant cu cât prin pierderea controlului asupra Osetiei de Sud, Georgia s-a transformat în două semienclave iar calea ferată şi autostrada transgeorgiană, ce leagă provinciile estice de cele vestice ale țării, sunt uşor de atacat de pe pozițiile ocupate de gherilele osetine pe versanții sudici ai Caucazului. Cel mai mare avantaj geopolitic al Osetiei constă în faptul că se află atât pe versanții nordici cât şi sudici ai Caucazului (este unicul popor caucazian prezent şi în Ciscaucazia şi în Transcaucazia) şi în faptul că separă în două zone arealul popoarelor montane din Caucaz – la est se află popoarele vainahe şi daghestane, iar la vest cele abhazo-adighe şi karaceavo-balcare. De menționat că pentru prima dată factorul osetin a fost utilizat de ruşi de o manieră similară încă în secolul al XIX-lea. Când intrândul osetin a

fost folosit pentru a separa Cerkesia de Cecenia şi Daghestan şi a construi drumul militar georgian ce lega Imperiul Rus de posesiunile sale din Caucaz.

Georgia are la frontiera cu Armenia doua raioane populate în proportie de peste 90 % de armeni – Ninotsminda şi Akhalkalak. Aceasta regiune, numita de georgieni Djavahetia iar de armeni Djavahk se invecineaza cu regiunea istorica Meshetia (în versiune georgiană Samtshe) care cuprinde trei raioane situate de-a lungul frontierei turco-georgiene (Aspindza, Akaltsikhe şi Adigheni) şi în care locuieste o populație mixta armeano-georgiană. Unite cele doua regiuni au suprafața de 6,4 mii km pt, armenii reprezentind 53 % din totalul populației. Problema Djavahetiei şi Meshetiei a fost şi rămâne o problema extrem de sensibila în relațiile dintre Erevan şi Tbilisi. În noiembrie-decembrie 1918, imediat după retragerea trupelor turco-germane de ocupatie din cele trei state caucaziene Armenia şi Georgia au purtat una contra alteia un scurt dar sângeros război pentru controlul Djavahetiei. A fost nevoie de intervenția militara şi diplomatica a Marii Britanii pentru a opri ostilitatile. Englezii au promis ca trasarea frontierei armeano-azere va fi hotărâta în cadrul Societatii Națiunilor, dar de fapt cei care au hotărât-o au fost sovieticii care au ocupat la finele anului 1920 ambele țări. După ce în 1991 Armenia şi Georgia şi-au redobândit independenta problema Djavahetiei a reaparut. De fapt în perioada 1991-1992 autoritatile de la Tbilisi practic nu controlau raioanele Ninotsimanda şi Akhalkalak. Doar faptul ca georgienii se aflau în conflict cu osetinii şi abhazienii l-au determinat atunci pe presedintele

Gamsahurdia sa evite un conflict deschis cu comunitatea armeana. În 1995 liderii naționalisti armeni din Djavahetia i-au cerut presedintelui georgian Shevarnadze sa examineze posibilitatea crearii unei regiuni autonome Djavahetia şi Meshetia în cadrul Georgiei. După victoria lui Saakașvili la alegerile prezidențiale, mișcarea autonomistă a armenilor din Djavahetia şi Meshetia a luat amploare. Chiar în zilele de 23-25 septembrie 2005 la Ahalkalaki sub genericul „Statutul Djavahetiei în structura de stat a Georgiei" avea loc un congres al armenilor din Georgia. Rezolutia acestei reuniuni continea o adresare catre presedintele Saakashvili în care acesta era solicitat sa solutioneze neîntârziat problema autonomiei Djavahetiei şi Meshetiei36.

Nu putem exclude nici faptul ca reanimarea miscarii autonomiste armene din Georgia îşi are sursele nu la Erevan ci la Moscova, care ar putea fi interesata în generarea unor noi focare de tensiune în Caucaz pentru a-şi putea mai lesne exercita influența în zona. Aceasta versiune pare cu atât mai verosimila dacă vom atrage atentia asupra faptului ca la Ahalkalak se afla până nu demult una din cele mai mari baze militare rusesti din Georgia. Rusii pretindeau ca prezenta acestei baze militare avea inclusiv un efect „de temperare" al autonomistilor armeni. Faptul ca intensificarea demersului autonomist ale armenilor din Djavahetia a coincis cu lichidarea bazei rusesti de la Ahalkalaki poate alimenta suspiciunea ca Moscova are o anumita contributie la

---

[36] Армяне Джавхетии требуют автономии// Независимая Газета, No 206 (3603), 26.09.2005

escaladarea tensiunilor dintre armeni şi georgieni în aceasta regiune. Oricum, autoritatile de la Tbilisi urmeaza sa gaseasca o solutie pentru comunitatea armeana din Georgia, a doua ca marime etnie din tara (în 1989 în Georgia locuiau 440 mii de armeni, adică 8,1 % din populația republicii).

Ca și în Republica Moldova, peisajul etnic al Georgiei e una din cauzele majore ale instabilității politice a țării. De-a lungul frontierelor Georgiei se află patru zone populate majoritar de non-georgieni, (abhazi, osetini, azeri şi armeni). Situația se complică din cauza georgienilor care sunt o națiune nu chiar formată, fracturile interne fiind foarte mari atât sub aspect cultural şi istoric, cât şi confesional şi lingvistic. Spre exemplu megrelii şi svanii – două grupuri etnice georgiane – nu vorbesc georgiana, ci respectiv megreliana şi svana, apropierea cărora de georgiană ar fi ca a polonezei de rusă. În pofda unei istorii aproape trimilenare, a unor mari regate antice şi medievale cum ar fi Kolhida, Iberia sau marele stat georgian al reginei Tamara, conştiința unității naționale pune şi ea unele probleme, or georgienii sunt întâi de toate megreli, svani, ageari, lazi, kartlieni, kahetini ş.a. În.d. După destrămarea Regatului Georgian, ce în perioada apogeului său din secolul al XII-lea ajungea până la Trapezund. Fiecare dintre ei au reprezentat un principat, evidențiindu-se mai ales Kahetia la est şi Kartli la vest. Deosebirile dintre principatele georgiane orientale şi occidentale până în secolul al XlX-lea se datorau şi faptului că primele erau sub suzeranitate turcă, iar ultimele sub suzeranitate iraniană. Fragmentarea teritorială, influența marilor imperii vecine şi în general aşezarea geografică a

Georgiei la intersecția civilizațiilor orientale şi occidentale au făcut ca însăşi unitatea confesională a georgienilor să fie perturbată. Deşi în Georgia este acceptat creştinismul încă din perioada apostolică şi reprezintă un bastion al ortodoxiei în Caucaz, circa 20% din georgieni nu sunt creştini-ortodocşi, ci musulmani-suniți (lazii, ceanii şi agearienii) sau iudei (ebraelii). Aceştia din urmă, alături de karaimi (în Crimeea) şi tați (în Daghestan), sunt una din rămăşițele iudaismului în spațiul caucaziano-pontic medieval timpuriu, când multe regate şi principate acceptaseră iudaismul.

Fragmentarea confesională pune mai multe probleme-decât cea lingvistică. Nu atât Megrelia sau Svanetia sunt cele ce contestă apartenența la națiunea georgiană, cât Agearia sau Lazistanul. Prima – un stat autonom în componența Georgiei – este un fel de protectorat turcesc, în timp ce Lazistanul revendicat de naționaliştii extremişti georgieni este chiar un vilaiet turc. Ținând cont de particularitățile regionale, preşedintele Şevardnadze a lansat ideea federalizării Georgiei. Aceasta ar permite o egalizare în drepturi a celor trei state autonome deja existente – Abhazia, Agearia şi Osetia de Sud cu provinciile istorice ale țării.

Conflictul abhaz a fost mai mediatizat decât cel osetin sau decât problemele Agеariei, Djavaheitie sau cau minorității azere din Georgia. Abhazii sunt un popor caucazian (în 1989 erau 105 mii de persoane) din grupul abhazo-adig. Majoritatea (95 de mii) locuiesc în Republica Autonomă Abhazia (8,6 mii km2 şi 525 de mii de locuitori). Statul autonom abhaz a fost creat în 1920 şi face parte din componența Georgiei. În 1991, când preşedintele georgian

Gamsahurdia a respins cu fermitate ideea rămânerii Georgiei în componenta URSS. Sovieticii au recurs la susținerea ideilor separatiste abhaze. Spre deosebire de Tbilisi. Administrația de la Suhumi era de acord să rămână în componența Uniunii Sovietice, abhazilor fiindu-le frică de o Georgie naționalistă capabilă să suprime firava autonomie abhază (abhazii reprezintă doar 17,4 % din populația republicii). După destrămarea Uniunii Sovietice abhazii şi-ar fi dorit să facă parte în calitate de stat autonom din componența Rusiei şi nu a Georgiei, fapt ce a şi condus la declanşarea conflictului militar abhazo-georgian din 1992-1994.

După înrăutățirea raporturilor dintre Tbilisi şi Suhumi, georgienii au declarat abhazii venetici şi iară niciun drept de a avea o autonomie sau vreo pretenție la un teritoriu incontestabil georgian de trei milenii. Naționaliştii georgieni au spus că se vor opune utilizării de către „veneticii de dincolo de Caucaz" a numelui de Abhazia, Regatul medieval al Abhaziei fiind un stat georgian (cu capitala la Kutaisi) ce n-are nicio legătură cu populația abhază. Abhazii sunt într-adevăr originari din Cerkesia şi s-au stabilit în Transcaucazia în perioada medievală. Dar în Regatul Abhaziei ei erau, ca şi acum, minoritari, reprezentând o pătură de agricultori şi nu elita statului abhaz. O parte a strămoşilor abhazilor – abazinii, a rămas în continuare pe versanții nordici ai Kaukazului,. Deosebirile dintre abhază şi abazină sunt mici de tot, aceasta din urmă fiind considerată un dialect al

abhazei vorbite în Georgia37.

Un motiv în plus al conflictului constă în faptul că abhazii sunt musulmani-suniți şi conflictul căpăta pe deasupra coloraturii sale interetnice şi una interconfesională. Apartenența abhazilor la lumea islamică le-a asigurat susținerea tuturor popoarelor musulmane din nordul Kaukazului precum şi a Turciei.

În legătură cu conflictul abhaz apare întrebarea: cum de au reuşit cei 95 de mii de abhazi să înfrunte Georgia lui Gamsahurdia? Intrebarea e cu atât mai logică cu cât în Abhazia propriu-zisă raportul abhazi-georgieni era 1:4! Este absolut evident că acest conflict a fost lansat ca şi cel osetin, de Moscova şi nu numai lansat, ci şi bine susținut şi regizat. Scopul urmărit de Moscova nu e doar tendința de a menține tânărul stat transcaucazian în sfera sa de influență. Prin intermediul celor două conflicte Moscova şi-a creat două avanposturi strategice în sudul lanțului caucazian şi şi-a prelungit considerabil controlul asupra litoralului pontic. Prin intermediul acestui conflict, ca şi a celorlalte litigii din Caucaz, Moscova menține starea de „nici război – nici pace", stare care are efectul unui congelator, ce menține zona pentru o perioadă când Rusia va depăşi criza prin care trece şi-şi va putea garanta prin alte mijloace prezența în Caucaz.

Începind cu anul 2003 atât relațiile ruso-georgiene cât şi cele moldo-ruse suferă o degradare rapidă. În Georgia se produce aşa-numită revoluție a rozelor. În Republica

---

[37] vezi M. Sala, I. Vintilă-Rădulescu, articolele *Abazina, Abhază* în *Limbile lumii,* op.cit.

Moldova, practic concomitent, are loc respingerea proiectului Kozak de federalizare a țării.

Totodată, atât Georgia cât şi Republica Moldova rămân obiectele unui interes mai special (deşi relativ discret) al Turciei. După implozia URSS, Turcia devine un factor important şi activ în geopolitica spatiului pontic. Cu toate acestea, deși au trecut aproape doua decenii de la destramarea Uniunii Sovietice, rolul Turciei în geopolitica regionala n-a fost încă bine analizat şi nici pe deplin conștientizat. Exceptind citeva studii alarmiste aparute în prima jumatate a anilor 1990 în presa rusa de specialitate, locul şi rolul factorului turc în geopolitica regiunii Mării Negre rămâne a fi un subiect destul de rar abordat.

Republica Moldova simte prezenta factorului turc destul de puternic datorita autonomiei gagauze. La rindul lor, relațiile turco-georgiene sunt marcate de problema lazilor, grup etnic georgian de religie musulmană sunită, care locuiesc preponderent în regiunea Artvin (Lazistan), dar și cea a Agearіei, o republica autonoma din componenta Georgiei situata la frontiera cu Turcia. Agearii sunt, ca și lazii, georgieni de religie musulmana sunita, dar tinind cont de faptul ca deseori în Caucaz (ca și Balcani) identitatea confesionala o determina pe cea națională multi ageari se percep ca turci şi nu ca georgieni. Chiar dacă ageaii n-au creat georgienilor probleme tot atât de serioase ca și osetinii sau abhazienii, totuşi, până în 2004 Agearia presedintelui Abașidze era de-facto necontrolata de autoritatile de la Tbilisi. Merita de spus ca aceasta stare de lucruri era discret incurajata anume de Ankara. Alte două cauze de ordin istoric

ce stăvilesc o apropiere turco -georgiană sunt perioada dominației turceşti din secolele XVI-XIX şi problema turcilor meshetini, deportați din considerente politice din Georgia. Astăzi Georgia nu are o minoritate turcă importantă, dar în sudul țării, în regiunea numita Kvemo Kartli (r-nele Bolnisi, Dmanasi şi Marneuli), locuieste compact minoritatea azera. Azerii reprezintă în Georgia o comunitate mai importantă decât osetinii (165 de mii) şi abhazii (95 de mii) luați în ansamblu, numarind la recensamintul populației din 1989 cea 310 mii persoane (5,7 % din populația țării). Cu toate acestea, spre deosebire de osetini sau abhazieni, azerilor din Kvemo Kartli nu li s-a oferit autonomie teritoriala. Actualmente Turcia şi Azerbaidjanul, din cauza diferendelor cu Armenia, nu pot valorifica această comoară geopolitică, dar pot oare fi siguri georgienii că turcii nu va utiliza azerii georgieni tot atât de eficient precum a utilizat Rusia o mâna de abhazi şi osetini, cu ajutorul cărora suveranitatea Georgiei s-a transformat într-o ficțiune? Cert este că Turcia nu poate conta pe Georgia în calitate de aliat. Mai curând, ținând cont de suspiciunile ce persistă între Georgia şi cele două state turcice vecine, Rusia se va strădui să o mențină în sfera sa de influenta.

În încheire nu putem să nu ne referim și la poziția SUA și UE față Georgia şi, respectiv de Republica Moldova. Interesul american pentru cele două țări se manifesta în mod diferit şi este generat de motive destul de diferite. Georgia este fara indoiala un obiectiv geopolitic important pentru Washington, fiind țara care asigura accesul spre bazinul caspic, bogat în hidrocarburi. Republica Moldova prezinta pentru americani

un interes periferic. În fond prezenta militara rusa în estul Republicii Moldova şi relaţiile moldo-române sunt cele doua subiecte de interes real pentru americani în zona. UE manifesta fata de ambele ţări un interes modest. Atât Georgia cât şi Republica Moldova fac parte din proiectele politicii de vecinatate a UE, dar aspiraţiile acestor ţări de aderare la UE par a fi, cel putin pentru moment, greu realizabile.

Putem astfel conchide ca sarcina principala a celor doua ţări este restaurarea suveranitatii naţionale asupra intregului teritoriu, ieşirea din sfera de influenta a Moscovei. Din acest punct de vedere agenda politica a Georgiei şi a Republicii Moldova, aşa cum este ea dictata de realitatile geopolitice, este foarte asemanatoare. Aceste similitudini ca şi existenta unui adversar comun, fac din Georgia şi Republica Molodva niste aliati naturali şi impun autoritatile de la Tibilisi şi Chişinău sa-şi coaguleze eforturile. Pentru moment, însă, suntem nevoiti sa constatam ca cel putin Chişinăul oficial nu a inteles nici valoarea unui parteneriat strategic cu Georgia şi nici posibilitatile pe care le-ar oferi intarirea unei structuri de cooperare regionala precum GUAM.

TRANSNISTRIA ŞI OSETIA DE SUD:

diferenţe, asemănări şi consecinţe

Independenţa regiunii autonome sârbe Kosovo şi

evenimentele din august-septembrie 2008 din Caucaz au declanșat noi discuții la Chișinău, Kiev și Moscova în legătură cu dosarul transnistrean și viitorul acestei regiuni. Unul din motivele pentru care autoritățile moldovene (ca și cele georgiene, ucrainene sau azere) nu s-a grăbit să recunoască independența regiunii Kosovo a fost tocmai temerea că acest pas ar putea servi rușilor drept pretext pentru a justifica recunoașterea unilaterală a independenței regiunilor separatiste din țările GUAM. Politicienii și comentatorii politici ruși nu-și ascundeau satisfacția în legătură cu „precedentul Kosovo", anticipând în prezicerile lor cu o uimitoare precizie suita evenimentelor la care urma să ne așteptăm în regiunea Mării Negre. Moscova s-a convins încă odată că sistemul de drept internațional poate fi mai lesne interpretat și înțeles cu ajutorul rachetelor și aviației și la numai câteva luni după proclamarea independenței regiunii Kosovo rușii pun în aplicare un scenariu identic, dar în regie proprie, în Osetia de Sud. Și dacă în cazul Kosovo clasa politică din Chișinău și-a pus doar întrebări retorice în legătură cu riscurile pe care le emana acest pas la adresa unor țări precum Republica Moldova, atunci evenimentele din Osetia de Sud au produs o adevărată panică. Spre deosebire de Kosovo, cu care cazul transnistrean avea mai puține asemănări atât de formă cât și de conținut, Osetia de Sud era un dosar care avea multe asemănări cu conflictul din estul Republicii Moldova. Mulți politologi din spațiul ex-sovietic găseau similitudini frapante anume între cazul transnistrean și cel sud-osetin. Cunoscutul caucazolog Alexandr Iskandarean îmi spunea, după ce a vizitase Transnistria, că

printre elementele comune care disting cele două conflicte de cele din Abhazia sau Karabah ar fi permiabilitatea relativă a frontierei dintre zona controlată de separatiști și restul țării, precum și coexistența grupurilor etnice favorabile separatismului cu cele care privesc cu rezervă regimul, respectiv a georgienilor și osetinilor în Osetia de Sud și a rușilor și ucrainenilor pe de o parte și a românilor moldoveni pe de altă parte în regiunea transnistreană. Un alt element comun al celor două conflicte mi-l semnala în octombrie 2007, în timpul unei vizite în Georgia, Dmitri Sanakoev, liderul administrației pro-Tbilisi din Osetia de Sud. Președintele Saakașvili a creat pe teritoriile controlate de georgieni din Osetia de Sud o administrație controlată de Tbilisi, tot așa cum autoritățile moldovene au creat pe teritoriile transnistrene controlate de Chișinău raionul Dubăsari (deși această comparație e acceptabilă doar parțial). La rândul ei jurnalista rusă Iulia Latânina scria în timpul evenimentelor din august 2008 că Osetia de Sud nu e un teritoriu, o țară sau un regim ci o întreprindere mixtă a unor generali kaghebiști și a unor bandiți osetini. Lucruri similare s-au spus, nu o singură dată, de-a lungul ultimilor douăzeci de ani, în presa de la Chișinău sau de aiurea și despre esența regimului transnistrean. Latânina se întreabă, pe bună dreptate, cine sunt separatiștii de la Țhinvali și în ce măsură exprimă ei punctul de vedere al osetinilor. „Cine e osetinul de acolo? Anatolii Baranov, șeful KGBului de la Țhinvali, care până mai ieri era șeful FSB în Republica Mordovia, sau ministrul apărării Vasilii Lunev, fostul comisar militar al regiunii Perm, sau poate premierul sud-osetin Iurii Morozov?”

Întrebări identice s-au pus, de multe ori, și în legătură cu liderii separatiști de la Tirapol, care sunt în exclusivitate cetățeni ai Federației Ruse și în mare parte originari din Rusia sau din alte republici ex-sovietice și nicidecum din regiunea transnistreană.

Pe lângă aceste similitudini de ordin tehnic, există și multe asemănări de natură istorică sau geografică. Autonomia moldovenilor transnistreni în cadrul Ucrainei Sovietice a fost creată la 12 octombrie 1924, adică cam în aceeași vreme cu autonomia sud-osetină din cadrul Georgiei Sovietice, care a fost întemeiată la 20 aprilie 1920. Ca și rușii sau ucrainenii, care au început să se așeze în Transnistria abia în secolul XVIII și osetinii s-au instalat relativ târziu pe teritoriul actualei Osetii de Sud. Ei ajung la sud de Caucaz abia în secolul XIII, când statul georgian avea deja aproape două milenii de existență. Suprafața regiunii autonome Osetia de Sud (în hotarele ei de la 1 ianuarie 1990) este de 3,9 mii km pt, adică exact ca și cea a teritoriului controlat de autoritățile separatiste de la Tiraspol. Ca și Transnistria, Osetia de Sud reprezintă un teritoriu fără ieșire la mare, având frontieră comună doar cu statul de care tinde să se separe și cu un singur stat străin. Identice sânt și motivele Rusiei de a sprijini cele două regimuri secesioniste. E clar că prin acțiunile sale Moscova nu vizează anexarea Transnistriei sau a Osetiei de Sud ci penalizarea Georgiei și a Republicii Moldova pentru încercarea lor de a ieși din sfera de influență politică, economică și culturală rusă. Rușii nu ascund faptul că dosarele respective ar putea fi închise doar în cazul în care puterea de la Tbilisi și Chișinău ar accepta un comportament

identic cu cel al Minskului sau Erevanului în raporturile sale cu Kremlinul.

Ca și dosarul transnistrean, cel sud-osetin a fost multă vreme umbrit de cazuri mai sonore, cum ar fi cel cecen, crimeean sau abhaz, nemaivorbind de conflictele din Balcani. Lipsa unor tensiuni deschise și a unor acțiuni masive de epurare etnică a făcut ca pe parcursul anilor 1990 americanii și vest-europenii să manifeste doar un în interes sporadic și modest față de cele două conflicte. Spre exemplu „perla fostei riviere sovietice", Abhazia, o regiune cu populație musulmană, din care au fost explulzați cea 400 mii de georgienii, era analizată cu o atenție incomparabil mai mare decât Osetia de Sud. Situația avea să se schimbe doar după venirea lui Putin la putere și după revenirea treptată a Kremlinului la un mesaj imperial necamuflat, urmare a căruia, în perioada 2002 – 2005, Occidentul și-n primul rând americanii, susțin discret forțele politice anti-rusești din Republica Moldova și Azerbaidjan și salută deschis schimbările de regim de la Kiev și Tbilisi. În același timp România și Bulgaria sânt admise în NATO, toate acestea producând o schimbare esențială de decor pe scena geopolitică a regiunii Mării Negre.

Asemnănările dintre cele doua conflicte nu merg, însă, mai departe. Osetia de Sud a beneficiat timp de șaptezeci de ani de un statut de autonomie regională în cadrul Georgiei sovietice, în timp ce Transnistria nu a fost o entitate distinctă decât în perioada 1924-1940, adică până la anexarea Basarabiei de către URSS și crearea RSS Moldovenești. Transnistria este o regiune de șes, dens populată (în 1989

densitatea medie a populației în zona transnistreană a RSS Moldovenești era de 197 loc. /km pt), în timp ce Osetia de Sud este o regiune montană, slab populată (în 1989 regiunea avea 100 mii de locuitori, adică de șapte ori mai puțin decât zona revendicată de separatiștii transnistreni). Pe teritoriul controlat de separatiștii transnistreni se află cinci orașe relativ mari – Tiraspolul, Benderul, Râbnița și Dubăsariul, în care în 1989 locuiau 410 000 persoane, în timp ce Osetia de Sud reprezintă o zonă rurală, singurul oraș important fiind Țhinvali, care la recensământul din 1989 avea numai 43 mii locuitori (la ora actuală mai are doar vreo 20 mii locuitori). Implicit, Transnistria era (și rămâne) o regiune industrializată, cu o populație preponderent urbană, în timp ce Osetia de Sud a fost (și rămâne) o regiune agrară, cu o populație esențialmente rurală. Există diferențe și referitor la mobilul conflictului. Deși ambele regiuni aspiră să devină subiecți ai Federației Ruse, separatismul sud-osetin e bazat pe un demers etnic – aspirația poporului osetin de a dispune de un stat independent, în timp ce separatiștii transnistreni nu pot avansa astfel de argumente, ei mergând pe ideea internaționalismului de tip sovietic.

Una din deosebirile esențiale constă în poziționarea geografică a Transnistriei și Osetiei de Sud în raport cu Rusia. Transnistria are hotar comun cu Ucraina, fiind departe de Rusia, în timp ce Osetia de Sud are frontieră comună cu Rusia, mai exact cu Osetia de Nord, cel mai ascultător subiect al Federației Ruse din Caucazul de Nord. Evident acest lucru are implicații cât se poate de clare asupra evoluției conflictului.

Există diferențe sesizabile și în ceea ce ține de valoarea geopolitică a celor două regiuni. Chiar dacă Osetia de Sud este o regiune slab populată și cu o economie precară, valoarea ei geopolitică este semnificativ mai mare decât a regiunii transnistrene. Controlul asupra Osetiei de Sud, regiune ce reprezintă un intrând în teritoriul georgian, oferă rușilor posibilitatea de a supraveghea toate căile de transport și comunicații, inclusiv oleoductele și gazoductele, ce vin spre porturile georgiene sau cele turcești dinspre bazinul caspic. În același timp, Transnistria nu prezintă pentru ruși un interes politic, strategic sau economic, exceptând calitatea ei de cătușe pentru Republica Moldova. Lipsa unei ieșiri la mare sau a frontierei comune cu Rusia, deci incapacitatea rușilor de ajunge în Transnistria fără a trece pe teritoriul „inamic" al Ucrainei sau Republicii Moldova, invalideaza orice teorii legate de valoarea geopolitică sau geostrategică a regiunii transnistrene.

De altminteri, poziția Ucrainei față de cele două conflicte poate fi trecută și ea la capitolul deosebiri. Atitudinea critică a Kievului față de intervenția rusă din august-septembrie 2008 în Abhazia și Osetia de Sud nu se compară cu politica ambiguă a Ucrainei față de regimul separatist de la Tiraspol. De fapt, separatismul transnistrean ar fi imposibil dacă Kievul nu ar fi atât de generos cu regimul de la Tiraspol și nu ar fi privit cu ostilitate orice încercare a Chișinăului de a promova o politică mai dură față de Igor Smirnov.

Unul din motivele pentru care Ucraina manifestă atâta indulgență vizavi de separatismul transnistrean este prezența masivă a ucrainenilor (cam 30 % din totalul populației) în

așa-zisa „Republică moldovenească nistreană”. O altă cauză, ce-i drept invocată doar în culise, ar fi aceea că ucrainenii consideră regiunea transnistreană ca fiind „fagaduită” de istorie și geografie Ucrainei. Pe lângă aceste motive „sentimentale” mai există și interesele economice ale unor figuri importante din sfera politică (cum ar fi ex-secretarul Consiliului Securității Naționale a Ucrainei Petro Poroșenko) sau economică din Ucraina (mai ales anumite grupări obscure din Odesa, care însă se dovdesc a fi destul de generoase cu forțele politice importante de la Kiev în perioada campaniilor electorale). Beneficiind de o liniște relativă, de vecinătatea unui oraș-port agitat din toate punctele de vedere cum e Odesa, de proximitatea UE și de o frontieră permiabilă în toate direcțiile, Transnistria s-a transformat într-o zonă off-shore a CSIului, devenind o gazdă primitoare pentru afacerile dubioase ale grupărilor mafiote din Rusia, Ucraina, Bielorusia, Republica Moldova și nu doar. Banii acestora s-au făcut simțiți nu o singură dată în campaniile electorale de la Kiev și Chișinău, capitale de care depinde în mare parte existența nestingherită a acestui „paradis al mafiilor” din CSI.

Din vara anului 2008 cele două dosare beneficiază de un tratament diferit și din partea Rusiei. Osetia de Sud a fost recunoscută de Moscova, alături de Abhazia, ca stat independent. E adevărat că niciunul din partenerii Rusiei din cadrul CSI nu s-a grăbit să urmeze exemplul Kremlinului, nici chiar Bielorusia, ceea ce reprezintă un veritabil insucces diplomatic pentru ruși. După toate probabilitățile dosarele celor două regiuni caucaziene vor trece la un „alt nivel de înghețare”, or e clar, că independența lor nu e o soluție iar

anexarea lor la Federația Rusă ar conduce la o deterioare fără precedent a imaginii Moscovei în afară. În aceste condiții cazul transnistrean are un rol mai nou. Transnistria trebuie sa fie acel exemplu pozitiv pe care vrea să-l servească Kremlinul comunității internaționale și întâii de toate statelor din CSI. Rușii ar vrea să demonstreze că ei pot găsi soluții durabile pentru conflictele din zonă și Transnistria e din multe considerente o variantă ideală pentru asta. Întii de toate rușii ar trebui să scape cumva de această povară costisitoare și nu neapărat utilă pentru ei din punct de vedere politic. În al doilea rând în Transnistria relațiile intercomunitare nu au cunoscut acea degradare care s-a semnalat în conflictele din Karabah sau Abhazia. Există și un minim dialog între Chișinău și Tiraspol și-n fine, ceea ce e mai important, regimul comunist de la Chișinău, care trăiește o adevărată „criză de popularitate" e gata să facă orice pentru a păstra puterea și mai ales averile pe care le-au acumulat în cei opt ani de guvernare. Pierzând încrederea americanilor și vest-europenilor, detestat de tot spectrul opoziției și chiar de unele facțiuni din interiorul propriului partid, președintele Voronin părea gata, în timpul evenimentelor din Caucaz să accepte o versiune modificată și îmbunătățită a proiectului Kozak, fapt confirmat (din neatenție probabil) și de premierul Zinaida Greceanâi, și de șeful diplomației de la Moscova.

La începutul lunii septembrie președintele Medvedev îl primea la reședința sa marină de la Soci pe liderul separatist transnistrean Igor Smirnov pentru a-i spune că Moscova nu intenționează se aplice scenariul din Osetia de Sud și-n cazul Transnistriei, convingându-l (iar președinții Rusiei pot fi

foarte convingători) că e necesară reluarea dialogului cu Chișinăului. Presa apropiată Kremlinului scria după această întrevedere că Moscova nu va alimenta așteptările Tiraspolului privind repetarea scenariului sud-osetin pe malurile Nistrului. Jurnalistul rus Vladimir Kuzmin transmitea de la reședința prezidențială din Soci că „maximum la ce poate pretinde Transnistria este statutul de largă autonomie în cadrul Republicii Moldova".

Adevărul e că generozitatea liderului de la Kremlin a trezit mai curând suspiciuni în tabăra democrată din Chișinău. Întrebarea ce ne frământă e: care ar putea fi prețul pentru aceasta oferta a Kremlinuluui? E foarte probabil ca afacerea privind reintegrarea Transnistriei în Republica Moldova să coste prea mult, adică chiar Republica Moldova în întregime, or rușii i-ar putea servi Chișinăului o soluție care să prevadă nu doar perpetuarea prezenței lor militare în zonă sau dreptul de veto al autonomiei transnistrene în probleme precum politica externă, securitatea națională ori apărarea, ci și garanții clare că moldovenii vor fi legați de mâini și de picioare de spațiul eurasiatic controlat de Rusia.

«CAZUL KOSOVO»: RETROSPECTIVĂ ȘI PERSPECTIVĂ

Proclamarea independenței fostei regiuni autonome iugoslave Kosovo a stârnit discuții controversate și chiar dacă de la eveniment s-a scurs deja ceva timp iar spiritele s-au

mai temperat, cazul respectiv rămâne larg comentat de politologii, juriștii și istoricii de pe ambele maluri ale Atlanticului. Poziția marilor puteri ale lumii s-a împărțit clar între cei care acceptă inependența regiunii și cei care se pronunță categoric împotrivă. SUA și principalii săi aliați europeni – Germania, Marea Britanie, Franța și Italia – au fost pentru recunoașterea independenței noului stat, în timp ce Rusia și China s-au pronunțat cu fermitate împotrivă. Motivele de care se conduc marile puteri în alegerea acestor opțiuni sunt diferite, chiar dacă se invocă aceleași lucruri – democrație, dreptul la autoderminare, drepturile omului etc.

Americanii, confruntați cu o criză economică prelungită și accentuată și cu o depreciere fără precedent a dolarului în raport cu euro, au vrut să-i mai pună odată la încercare pe europeni (să nu uităm că și imediat după întroducerea monedei unice americanii au intervenit în Balcani). Britanicii, «calul Troian» al SUA în UE, se orientează, ca mai întotdeauna, după poziția luată de Washington. Nemții văd în independența Kosovo un pas «în lături» în raport cu prevederile Conferinței de la Helsinki, conferință care a fost un fel de substituent al tratatului de pace cu Germania învinsă în cel de-al doilea război mondial și stabilea o «noua ordine» în Europa. Italienii, susținători traditionali și fideli ai Albaniei, fac o favoare fostului lor satelit în Balcani. În același timp, chiar dacă Moscova a contestat vehement pasul făcut de albanezii kosovari, în realitate Kremlinul are tot temeiul să jubileze ori, «cazul Kosovo» e cât se poate de binevenit pentru ruși. Invocând «precedentul Kosovo» Rusia își va putea justifica acțiunule în Abhazia, Osetia de Sud, Transnistria

sau Karabahul de Munte. Totodată, rușii au un prilej extraordinar să le demonstreze sârbilor (și nu doar) că singurul aliat pe care-l pot avea e Rusia. În fine China vede în cazul Kosovo o evidentă asemenare cu «dosarul» regiunii autonome Tibet, independența căreia e discret susținută de japonezi și de marile puteri occidentale, dar și cu cel al Taivanului, provincie care scapă oricărui control din partea autorităților comuniste chineze.

Pentru a-și argumenta demersul, atât apologeții cât și adversarii unui Kosovo independent au făcut apel și la istorie, și la dreptul internațional. ***Din păcate nu chiar toate analizele sunt pertinente şi nici prea documentate, chiar dacă multe dintre ele au aparut în paginele unor publicatii cu rezonanta mondiala. Pentru a intelege «cazul Kosovo» e, într-adevăr, util să facem o scurtă retrospectiva a situației. În antichitate teritoriul acualului Kosovo, ca și toata partea vestica a Balcanilor, era populata de triburile ilirice. În perioada romană o mare parte din iliri a fost romanizată, dând naștere unor grupuri etnice precum dalmații. Dar o parte din ei și-au păstrat identitatea culturală nealterată, dând naștere poporului albanez contemporan. În secolul VII în Balcani ajung slavii, care înghit treptat populațiile ilirice românizate (idiomul dalmatin va disparea definitiv la finele secoului XIX) și-i imping spre sud, în adâncul munților, pe ilirii neromânizati, adică pe viitorii albanezi. În fond, majoritatea istoricilor e de părere ca regiunile Kosovo și Metohia și într-o anumită măsură chia și Muntenegrul și Macedonia, au avut o populație mixtă, slavo-albaneză, încă din perioada medievală timpurie.

Aflându-se, după dezmembrarea Imperiului Român, sub influență bizantină, albanezii primesc încă în zorii evului mediu creștinismul de rit oriental. Cea mai mare parte a albanezilor au fost creștin-ortodocși până în secolul XVII, când s-a accelerat trecerea lor la islam. Albanezii au opus o rezistență dârză Imperiului Otoman pe parcursul veacurilor XV și XVI. Chiar și mai târziu multe din principatele albaneze erau controlate doar de-jure de otomani. În 1912, în toiul primului război balcanic, Congresul de la Londra recunoaște independența Albaniei, hotarele noului regat urmând să fie stabilite după incheierea ostilităților. După pacea de la București din august 1913, care a stabilit hotarele în regiune după incheierea celui de-al doilea război balcanic, Albania primeste hotarele actuale iar regiunile Kosovo şi Metohia au fost cedate Serbiei deși o mare parte a populației o reprezentau albanezii. În aprilie 1939 Italia fascista organizeaza o lovitura de stat la Tirana, il detroneaza pe regele Zogu şi-l proclama pe regele Italiei rege al Albaniei. În realitate Albania devine o semicolonie italiana. În aprilie 1941 trupele albaneze vor participa alături de cele germane şi italiene la agresiunea impotriva Greciei şi Iugoslaviei. După capitularea Iugoslaviei cea mai mare parte a regiunii Kosovo precum și zona Tetovo din actuala Republica Macedonie, au fost alipite la Regatul Albaniei, dar după război «Albania Mare», creata cu ajutorul Italiei fasciste, a fost lichidată, Albania fiind readusă la frontierele sale de la 1 ianuarie 1941. Totuși, Tito va institui pentru albanezii din Kosovo o regiune autonoma în cadrul Republicii Socialiste Serbia. În viziunea liderului iugoslav autonomia albaneza din cadrul

Serbiei urma sa fie un cap de pod pentru operațiunea de alipire a Albaniei la Iugoslaviei, or în anii 1945-1948 Tito promova ideia unei federații balcanice care ar fi inclus cele şase republici iugoslave plus Albania şi Bulgaria. Proiectul balcanic al lui Tito n-a reuşit din cauza divergențelor pe care le-a avut liderul de la Belgrad cu Stalin, dar regiunea autonomă Kosovo a continuat să existe. Dar dincolo de proiectele geopolitice ale lui Tito autonomia kosovara avea şi alte rațiuni, printre ele numarindu-se crearea unui cadru politic acceptabil pentru populația albaneza din regiune şi temperarea sentimentelor iredentiste. Totuși, Belgradul a avut tot timpul suspiciuni vizavi de loialitatea albanezilor kosovari. În consecinta Kosovo aşa şi n-a ajuns sa fie egalat în drepturi cu celelalte republici ale federației iugoslave, deși demersuri în acest sens s-au facut auzite chiar în perioada lui Tito. Mai mult ca atât, frica de o eventuala secesiune a regiunii a determinat autoritatile federale iugoslave sa fie destul de precaute în ceea ce priveste cheltuielile privind dezvoltarea economică a tinutului sau crearea unei infrastructuri adecvate cerintelor vremii – regiunea autonoma Kosovo a fost de departe cea mai slab dezvoltata a zona din fosta Iugoslavie Socialista. În anii 1980 diferențele dintre Kosovo şi alte entitati ale federației iugoslave deven cauza primelor frictiuni serioase dintre autoritatile centrale de la Belgrad şi cele de la Pristina. De fapt, dincolo de problema identitatii confesionale sau naționale, problemele sociale şi economice au fost cele care au stat la baza nemultumirii albanezilor fata de puterea centrala. Prabuşirea federației iugoslave a dus la intensificarea frictiunilor dintre sirbi şi

albanezii kosovari. În 1990 regimul lui Milosevici a suprimat autonomia kosovara. Situația ea o turnura dramatica în 1999 când sub presiunea regimului de la Belgrad quasimajoritatea albanezilor kosovari a fost fortata sa paraseasca tara. Numai intervenția militara a NATO face posibila revenira albanezilor la bastina şi restabilirea ordinii. Noua putere de la Belgrad consimte ca regiunea sa fie administrata de o autoritate internațională până la stabilirea definitiva a statului sau. Din păcate însă, dialogul dintre Belgrad şi Pristina s-a dovedit a fi absolut ineficient – sirbii pledau pentru o larga autonomie a regiunii în componenta Serbiei, în timp ce kosovarii vedeau solutia doar în independenta fata de Belgrad. Separarea, în 2006, a Muntenegrului de Serbia a intarit şi mai mult demersul pro-independentist al kosovarilor.

Acestea fiind spuse rămâne sa vedem care pot fi consecintele «cazului Kosovo» pe plan internațional şi regional. În ce masura «cazul Kosovo» este, intr-adevăr, un precedent şi care sunt pericolele pe care le comporta acest exemplu pentru Europa şi chiar pentru sistemul relațiilor internaționale în ansamblu. Sa incepem prin a constata faptul ca acest caz nu reprezinta ceva chiar atât de inedit pentru istoria relațiilor internaționale din Europa. În octombrie 1938 marile puteri europene decideau, din rațiuni oarecum asemănatoare, sa cedeze Germaniei regiunea Sudetenland din Cehoslovacia. Decizia a fost motivată prin faptul că 90 % din cei peste trei milioane de locuitori ai ținutului erau etnici germani. Dacă printr-un miracol regimul nazist ar fi căzut înainte de 1 septembrie 1939, adică inainte de inceperea războiului doi mondial şi frontierele europene ar

fi rămas așa cum erau în ajunul conflagrației azi am fi citit în manuale de istorie ca liderii marilor democrații europene – Chamberlane și Daladier – au facut în 1938 un lucru extraordinar, corectind o gafa pe care au comis-o puterile victorioase în primul război mondial în raport cu poporul german. Şi mai multe similitudini cu cazul Kosovo il are separarea în 1971 a Banigadeshului de Pakistan, acțiune tacit sprijinită de URSS și India.

De fapt pericolul «cazului Kosovo» nu consta în perturbarea sistemului dreptului internațional, mai ales ca nu exista nicio «lege» a dreptului internațional care ar prevedea cum se declara şi se recunoaste independenta unui stat, ci într-o eventuala destabilizare a situației în Balcani. Tinind cont de sensibilitatea subiectului «frontiere etnice – frontiere politice» în sud-estul Europei e usor sa ne imaginam o serie de posibile reactii în lant. Prima care ar putea suferi de pe urma «cazului Kosovo» ar putea fi Republica Macedonia. La ora actuala cea 30 % din populația Republicii Macedonia este de origine albaneza, ei formând majoritatea absolută în nord-vestul țării (zona Tetovo), într-o regiune ce se margineste cu Albania şi Kosovo. Succesul albanezilor kosovari ar putea sa-i faca și mai indrazneti şi intransigenti pe albenezii din zona Tetovo. În cazul separarii zonei Tetovo viabilitatea Republicii Macedonia ar fi pusă la grea incercare şi nu putem exclude faptul ca succesul naționalismului albanez s-ar putea la un moment dat transforma în succesul naționalismului bulgar, or dacă slavii macedoneni vor pierde controlul asupra zonei Tetovo una din reactiile posibile ale acestora ar fi anume reconsiderarea poziției lor fata de identitatea bulgara. La

rindul lor şi sirbii din Bosnia ar putea pune în discutie problema alipirii Republicii Sirbe din Bosnia la Serbia, tot așa cum croatii din Herzegovina Occidentaa ar putea fi tentati sa ceara alipirea lor la Croatia. De fapt succesul separatistilor kosovari alimenteaza sperantele multor miscari separatiste din zona şi chiar din alte regiuni ale Europei. O serie de miscari autonomiste, iredentiste sau sepratiste din intreaga Europa sau grabit sa salute independenta Kosovo, printre ei numarindu-se şi liderii unor entitati separatiste din spatiul ex-sovietic (de fapt aici poate fi vazuta dualitatea poziției Rusiei – Moscova condamna independenta regiunii Kosovo iar regimurile separatiste sustinute de Kremlin o saluta!).

După cum era şi firesc, proclamarea independentei regiunii Kosovo nu putea sa nu aiba ecou şi în Republica Moldova. La Chișinău şi Tiraspol «cazul Kosovo» este urmarit cu interes. Liderii separatisti de la Tiraspol incearca sa interpreteze recunoasterea independentei regiunii Kosovo ca pe un precedent juridic ce ar putea sa usureze recunoasterea pe plan internațional a «Republicii moldovenești nistrene». Şi unii comentatori politici moldoveni sunt de părere că acest caz ar putea fi cu usurinta utilizat de ruşi pentru a justifica recunoasterea independentei zonei separatiste transnistrene. Cu toate acestea, în pofida aparențelor, între Kosovo și așa-numita «R.M.N» aproapă că nu există asemănări – nici de ordin juridic, nici de ordin moral şi nici de ordin istoric sau geopolitic. Populația regiunii Kosovo e formata preponderent din albanezi, în timp ce în zona transnistreana nu exista un grup etnic ce ar avea o majoritate evidenta. Dacă ultimul recensamint al populației din Iugoslavia socialista atesta

faptul ca 7/8 din populația regiunii autonome Kosovo era albaneza atunci ultimul recensamint al populației din URSS (1989) arata ca în raioanele de est ale RSSM erau cea 40 % moldoveni, cea 30 % ucraineni şi cea 25 % ruşi. Exista deosebiri certe şi în ceea ce priveste baza legala. Kosovo a avut statut de regiune autonoma într-o federație care s-a dizolvat. Transnistria nu a avut un statut distinct vreodata, fiind o regiune artificiala şi din punct de vedere istoric, şi din punct de vedere etnogeografic şi din punct de vedere politic. În fine exista o deosebire esentiala şi din punct de vedere moral. Albanezii kosovari au fost supuşi unui tratament inuman de catre regimul Milosevici ceea ce ce a antrenat după sine o reactie a comunității internaționale, în timp ce niciuna din comunitățile etnice din zona de est a Republicii Moldova nu poate pretinde ca ar fi fost pusă în pericol de catre autoritatile de la Chișinău.

O anumită similitudine există, mai curând, între cazul Kosovo şi cel al fostelor autonomii din RSS Georgiană – Abhazia şi Osetia de Sud. Ca şi Kosovo regiunile Osetia de Sud şi Abhazia au avut statut de aunomie în cadrul unei republici socialiste dântr-o federație care s-a destrămat. Ca şi în cazul Kosovo, autonomia celor doua regiuni a fost suprimată de un regim național-ist (Gamsahurdia n.a.). Dar aici asemnarile se opresc şiâincep deosebirile, or nici în Abhazia, şi nici în Osetia de Sud, nu a există o majoritata abhază, respectiv osetină. În ambele regiuni în anul 1989 majoritatea populației era de origine georgiană. În al doilea rând, chiar dacă abhazii invocă politica represivă a lui Gamsahurdia, ar fi greu să acceptăm faptul că autoritățile de

la Tbilisi au pus abhazii şi osetinii într-o situație indentică cu cea în care s-au pomenit la un moment dat albanezii kosovari în timpul lui Miloşevici, adică sa fi fost expatriați. Ba dimpotrivă, cei care au fost expulzați sunt georgienii din Abhazia. Cred că, de fapt, cea mai mare asemănare cu Kosovo o are Karabahul de Munte. Ambele regiuni aveau statut de autonomie în cadrul unor subiecți ai federațiilor socialiste care s-au destrămat. Dacă înainte de începerea conflictului în Kosovo erau cea 90 % de albanezi, în Karabahul de Munte erau cea 90 % armeni. În spatele albanezilor kosovari stătea Albania, tot aşa cum în cazul armenilor din Karabahul de Munte sta Armenia. Implicit, mişcările separatiste din ambele regiuni văd independența ca pe un pas spre «Albania Mare» şi respectiv, spre «Armenia Mare». Ambele regiuni au «beneficiat» până în 1989 de o situație economică mai proastă comparativ cu restul republicii din care făceau parte (ceea ce nu e deloc valabil în cazul Abhaziei sau Transnistriei), adică conflictul a avut la origine şi o dimensiune social-economică. Majoritatea populației celor două regiuni diferă de restul populației republicilor din care făceau parte nu doar din punct de vedere etnic dar şi confesional (albanezii kosovari sunt musulmani suniți pe când sârbii sunt creştini ortodocşi, tot aşa cum armenii sunt creştini monofiziti în timp ce azerii sunt musulmani şiiți).

În fine, ultima întrebare pe care şi-o pun mulți politicieni şi comentatori politici, e dacă Kosovo va rezista ca stat sau va fi absorbit de Albania. Acum zece ani, în cartea „Geopolitica spațiului pontic" care apărea la Cluj, consideram inevitabilă

secesiunea regiunii Kosovo de Iugoslavia şi alipirea ei la Albania. Rămân de aceeaşi părere şi astăzi. E puțin probabil ca regiunea Kosovo, care are o suprafață de trei ori mai mică decât cea a Republicii Moldova şi o situație economică mai mult decât precară (de fapt din februarie 2008 nu mai putem spune că Republica Moldova e cea mai săracă țară din Europa, dar nu din cauza succeselor guvernului comunist) să poată rezista multă vreme ca stat independent. Din momentul în care de acolo vor pleca soldații europene şi Occidentul va înceta să mai subvenționeze bugetul acestei țări, Kosovo va înceta să existe, fiind înghițit de Albania. În aceste condiții, «cazul Kosovo» ar putea să aibă pentru Republica Moldova cu totul alte conotații şi să deschidă cu totul alte perspective.

NATO-GUAM: O perspectiva

Gruparea celor patru «națiuni rebele» din cadrul CSI – Georgia, Ucraina, Azerbaidjan şi Republica Moldova, numita GUAM – este încă puțin cunoscuta la vest de Prut. În mare parte acest lucru se datoreaza faptului ca după mai bine de zece ani de la constituirea sa GUAM-ul încă n-a reuşit sa devina o structura functionala. Şi asta în pofda sprijinului moral oferit de Washington, care vedea în GUAM pe de o parte o asociatie de state capabile sa reziste tentativelor rusesti de reconstituire a unei federații eurasiatice, iar pe de alta parte un traseu sigur pentru tranzitul de hidrocarburi din bazinul Marii Caspice spre Occident.

Acordul de constituire al GUAM a fost semnat la 10 octombrie 1997 la Strasbourg. Trei ani mai tirziu, în septembrie 2000 la summit-ul Mileniului ONU a fost semnat un memorandum care reglementa activitatea alianței. Din păcate, însă, după reuniunea la virf de la Yalta din iunie 2001 la care a fost adoptat statutul GUAM, organizatia a intrat într-o prelungita perioada de stagnare. Cauza principala a acestei situații rezida în relațiile marcate de ambiguitate dintre țările memebre ale alianței. Până în anul 2005 raporturile dintre Chișinăul şi Kiev erau marcate de problema proprietatilor moldovenești de pe teritoriul ucrainean (în special pe litoralul basarabean al Mării Negre) şi de problemele de frontiera din sudul Basarabiei. Un alt punct sensibil al relațiilor moldo-ucrainene era pozitia prea toleranta a Kievului în fata de regimul separatist de la Tiraspol. Nici relațiile dintre Tbilisi şi Baku nu erau prea fericite, ele fiind umbrite de revendicările autonomiste ale azerilor din regiunea georgiană Kvemo-Kartli, tacit sprijinite de autoritatile Azerbaidjanului.

Reactivarea GUAM s-a produs doar după „revolutiile democratice" din Georgia şi Ucraina, carora le-a urmat o schimbare radicala a poziției regimului Voronin fata de Moscova. Modalitatile de relansare a cooperarii în cadrul GUAM au fost discutate în cadrul citorva intilniri bilateriale ale liderilor țărilor-membre. Astfel, în martie 2005 la Chișinău vine Mihail Saakasvili, iar cu putin timp inainte de asta Vladimir Voronin efectuat o vizita la Kiev, unde a purtat discutii cu presedintele ucrainean. În aprilie 2005, imediat după realegerea lui Voronin în calitate de presedinte al

Republicii Moldova, la Chișinău are loc reuniunea la virf a GUAM la care a luat parte şi presedintele în exercitiu al OSCE.

În cadrul summitului de la Chișinău dimenşiunea politico-militara a GUAM a devenit mai evidenta ca oricând, tema principala a reuniunii fiind coordonarea poziției celor patru țări fata de regimurile secesioniste sustinute de Federația Rusa. Faptul ca cele patru țări sunt confruntate cu miscari separastiste sprijinite de Kremlin le-a pus din start intr-un fel de alianța naturala. În cazul Republicii Moldova e vorba de regiunea transnistreana dar într-o anumita masura şi de nodul conflictual din Bugeac (problema minorităților turca-gagauza şi bulgara). În același timp problema Crimeii rămâne în continuare un subiect sensibil pe agenda relațiilor dintre Moscova şi Kiev. Georgia e confruntata cu doua conflicte deschise – cel din Abhazia şi Osetia de Sud şi cu unul pasiv – cel din Javahetia, unde minoritatea armeana sustinuta de Moscova şi Erevan îşi intensifica demersurile autonomiste. În Azerbaidjan rămâne deschis dosarul Karabahului de Munte, iar în nord-estul țării mai exista un focar de tensiune legat de minoritatea lezghina, care, instigata de Rusia, pune problema reunirii Lezghistanului de Sud, aflat în componenta Azerbaidjanului, cu Lezghizatnul de Nord, aflat în componenta Rusiei. În cadrul reuniunii de la Chișinău liderii celor patru țări au ajuns la concluzia ca este necesara o reducere a influentei Rusiei în procesul de reglementare a unora din conflictele sus-amintite şi au solicitat o implicare mai activa a SUA şi UE. Ulterior, deja în cadrul summitului de la Baku din iunie 2007, s-a decis şi crearea unui batalion

GUAM de mentinere a pacii.

Cu toate că, așa cum spuneam, GUAM nu a fost conceput ca o alianța politica sau, cu atât mai mult, ca un bloc politico-militar, printre motivele invocate în 1997 de autorii proiectului se numara şi necesitatea organizarii unei riposte comune a acelor patru țări la intențiile Rusiei de a reexaminta prevederile Tratatului FACE. Autoritatile georgiene, moldovene şi ucrainene se temeau ca prin asta Rusia ar incerca sa-şi legifereze prezenta militara pe teritoriul țărilor lor în pofda vointei exprimate de guvernele de la Chișinău, Tbilisi şi Kiev. Existenta unei agende politico-militare a GUAM devene evidenta în 1999, când Georgia şi Azerbaidjanul au decis sa paraseasca Tratatul de securitate colectiva al CSI (Ucraina şi Republica Moldova nu faceau parte din structurile militare ale Comunității). De altminteri Moscova a privit de la bun inceput constituirea GUAM anume ca pe o alianța politica și ca pe un istrument al intereselor americane în zona Mării Negre.

Dar în pofida acestei percepții, cele patru țări au puncte de vedere divergente referitor la cooperarea cu NATO. Kievul pare sa fie hotărât în privința atât în privința necesitatii aderarii Ucrainei la NATO cât și în privința imprimarii unui contur politic mai clar GUAMului. La rindul sau Georgia şi-a facut şi ea publica pozitia fata de alianța. La 5 ianuarie 2008 în cadrul unui referintum organizat simultan cu alegerile prezidentiale 72 % din respondenti s-au pronunțat în favoarea aderarii Georgiei la NATO. În același timp Azerbaidjanul şi mai ales Republica Moldova prefera sa pastreze o distanta în raport cu alianța. Chișinăul insista

asupra neutralitatii sale unilateral declarate, considerind ca asta ar putea favoriza reintegrarea zonei transnistrene.

Cu toate acestea GUAM cooperarea politico-militara ar putea deveni unul din principalele obiective ale acestei organizatii, dimensiunea politico-militara fiind singura care poate justifica existenta acestei organizatii şi asigura viabilitatea ei. În aceste conditii cooperarea GUAM cu Alianța Nord-Atlantica ar trebui sa capete un contur mai clar. Conștient de acest lucru, la recentul summit al GUAM de la Kiev, presedintele ucrainean Victor Iuscenko a spus ca tinind cont de conditiile actuale, de acutizarea unor fenomene cum ar fi separatismul, crima organizata sau terorismul, cooperarea celor patru țări membre ale GUAM în domeniul securitatii ar trebui sa se bazeze anume pe un parteneriat mai strâns cu NATO.

GEOPOLITICA REGIUNII MĂRII NEGRE: O MIZĂ PENTRU RUSIA ŞI UNIUNEA EUROPEANĂ

Extinderea Uniunii Europene și NATO spre est de la începutul secolului XXI, schimbările dramatice care s-au produs în anii 2003-2005 în viața politică a noilor democrații din arealul pontic, intervenția militară rusă în Georgia din august 2008 și sporirea prezenței politice, militare și economice americane în zonă, au readus regiunea respectivă, după mulți ani, în prim-planul atenției internaționale.

Marea Neagră, împreună cu apendicile său geografic – Marea Azov, e cea mai continentală mare, bazinul maritim cel mai îndepărtat de apele oceanelor. Dacă o comparăm cu alte mări închise cum ar fi Marea Baltică, Marea Mediterană sau Marea Roșie, observăm o particularitate și anume aceea că Marea Neagră e conectată prântr-o strâmtoare cu o altă mare și nu cu un ocean. În plus, Bosforul Tracic, care leagă Marea Neagră cu Marea Marmara, este cea mai îngustă strâmtoare intermaritimă, având, pe anumite porțiuni, mai puțin de 1 km lățime. Putem afirma că Marea Neagră e un impas, un fel de *finis-mer*, dar anume această particularitate o face să aibă acel rol deosebit în istoria Eurasiei, transformând-o într-o placă turnantă a schimburilor internaționale din diverse epoci. Firește, faptul că Marea Neagră e, practic, o exclavă a Oceanului Mondial determină, în bună parte, specificitatea

geopoliticii regiunilor adiacente.

Suprafața Mării Negre este de 422 mii km²38 (461 mii km² împreună cu Marea Azov39), adică are o dimensiune comparabila cu cea a Mării Baltice sau Mării Caspice. În partea de nord ea are o largă deschidere spre cea mai mare câmpie din lume – Marea Câmpie Rusă, în timp ce țărmul sudic e secondat de Munții Pontici. Dinspre Est și Vest două lanțuri montane se avântă perpendicular spre mare, unul vizavi de celălat – Balcanii la vest și Caucazul la est. Aici, în peninsula Balcanică și pe istmul caucazian, coridoare terestre ce leagă Europa și Asia, cele două continente se întâlnesc, se interpătrund și concresc. Islam șiit și islam sunit, creștinism ortodox, catolic și eterodox, dar și budism lamaist, zoroastrism și iudaism, popoare indo-europene, uralo-altaice și caucaziene, crează acel mozaic surprinzător de religii, popoare, tradiții culturale, precum și de naționalisme și antagonisme seculare dacă nu chiar milenare. Iar pentru ca tabloul să fie mai complet, vom aminti și acel unic complex identitar, acea «personalitate dedublată» și acel «război de poziție» între heteroidentificare și autoidentificare de care suferă toate popoarele din regiune, care rămân a fi niște asiatici pentru cei mai mulți dintre europeni și niște europeni pentru cei mai mulți dintre asiatici.

Geografia socială extrem de complexă a regiunii Mării Negre a generat și generează un climat politic inedit și turbulent în țările din zonă. Placă turnantă nu doar între

---

[38] *«Большой энциклопедический словарь»,* Москва, 1991, т.2, стр. 633
[39] *Idem*, т.1, стр. 24

Europa și Asia sau creștinism și islam, dar și între spațiul de integrare europeană și cel de «dezintegrare eurasiatică», regiunea Mării Negre a cunoscut după implozia Uniunii Sovietice o veritabilă revoluție geopolitică. Dispariția dictaturii geopolitice sovietice, multiplicarea țărilor riverane, reactivarea factorului turc și dezenclavarea geoeconomică a imensului hinterland al spațiului pontic sunt doar câteva dintre rezultatele recentelor reconfigurări politico-geografice survenite în bazinul Mării Negre. Totodată, ampisarea regiunii Mării Negre de-a lungul faliei geopolitice Nord-Sud, ca și vecinătatea sa cu doi jucători de prim rang ai scenei politice internaționale – Rusia și Uniunea Europeană, precum și cu regiunea caspică, care adăpostește mari rezerve de hidrocarburi, au contribuit la creșterea valoarii geopolitice.

Cu toate acestea, fiind încorsetată de un lanț de conflicte interetnice și asociată frecvent cu fenomene precum criminalitatea sau instabilitatea politică și cu o situație economică precară, regiunea Mării Negre nu se bucură de un nume bun în rândul geopoliticenilor și mai ales, a jurnaliștilor. Și într-adevăr, nu vom găsi o altă regiune a lumii unde pe un teritoriu atât de restrâns ar fi prezente atâtea conflicte teritoriale deschise. Și e vorba nu doar de probleme reputate, mediatizate pe larg de presa internațională, cum ar fi cele din Transnistria, Crimeea, Cecenia, Abhazia, Osetia de Sud, Karabah sau Kurdistanul turcesc, ci, mai ales, de numeroase conflicte latente, aproape anonime pentru publicul larg din afara țărilor afectate direct. Printre acestea se numără dosare interne, cu potențial exploziv redus, cum ar fi problema bulgarilor basarabeni, dar și conflicte

mocninde, ignorate, considerate ca fiind stinse, cum ar fi litigiul turco-armean, problema găgăuză sau cea a relațiilor moldo-ucrainene și româno-ucrainene. Până și unii experți occidentali ignoră implicațiile pe care le mai pot avea schimbările de frontieră din anii 1940 asupra relațiilor dintre Ucraina pe de o parte și cele doua state românești pe de altă parte. Și totuși, problema celor 500 mii de etnici români, care după 1940 s-au pomenit în cadrul Ucrainei, ca și problema proprietăților moldovenești din sudul Basarabiei sau dosarul Insulei Șerpilor, nu pot fi trecute cu vederea atunci când analizăm relațiile Kievului cu Chișinăul sau Bucureștiul. În complexa geoistorie a fruntariilor sud-vestice ale Ucrainei găsim și cheea înțelegerii comportamentului dualist al Kievului în dosarul transnistrean.

Protagonistul celor mai multe dintre aceste conflicte este Rusia, dar în ultima vreme, mai ales după valul de extindere al UE din 2007, care a adus Uniunea la Marea Neagră, și europenii încearcă să monitorizeze mai eficient dosarele litigiilor din regiune, în special cele care pot afecta interesele lor economice sau politice. Un exemplu edificator în acest sens îl reprezintă conflictul transnistrean, inspirat și menținut de Moscova. Problema separatismului din estul Republicii Moldova, țară care are o relație foarte specială cu România, unul din membrii Uniunii, este primul exemplu de implicare activă a UE într-un conflict din zonă și totodată, primul exercițiu de rivalitate pe teme militar-politice a europenilor și rușilor în regiunea Mării Negre după 1945.

Un alt binecunoscut focar de tensiune din nordul Mării Negre în care sunt implicați deopotrivă rușii și ucrainenii este

cel al Crimeii, republică autonomă cu o populație majoritar rusească, atașată arbitrar la Ucraina de Hrușciov în anul 1954. În ultimile două decenii problema Crimeii apare în primul plan ori de câte ori situația politică din zonă e perturbată de evenimente însemnate, dar mai ales atunci când Kievul încearcă să demonstreze mai multă independență decât s-ar cuveni din perspectiva Kremlinului. Dar și aici lucrurle sunt mult mai complexe, or dosarul crimeean nu implică doar Kievul și Moscova, dar și Ankara, care sprijină comunitatea tătarilor crimeeni, cea de-a treia componentă etnică a populației Republicii Autonome Crimeea. Și chiar dacă publicul larg cunoaște mai ales despre disputele ruso-ucrainene din această regiune, problema comunității tătaro-crimeene nu e deloc mai puțin spinoasă, mai ales dacă ținem cont de ritmul sporului numeric al acesteea. Astfel, acum două decenii, la recensământul din 1989, tătarii crimeeni nu reprezentau decât 1,6 % din populația Crimeii, iar doisprezece ani mai târziu, la recensământul din 2001 reprezentau deja 12,6 %. Astăzi numărul tătarilor crimeeni din regiune se apropie de 300 mii și asta în condițiile în care populația Republicii Autonome Crimeea a scăzut de la 2,43 milioane de locuitori în 1989 la 1,99 milioane în 2005.

Trecând de strâmtoarea Kerci, în Caucazul de Nord, găsim dosare mai încâlcite, cu impicații indirecte ale puterilor islamice dornice să pună în valoare renașterea conștiinței musulmane a popoarelor nord-caucaziene. Printre conflictele mocninde ale acestei zone, dincolo de larg mediatizatul dosar cecen, am putea menționa problema Marii Cerkesii, disputele

din jurul frontierei administrative dintre republicile autonome Ingușetia și Osetia de Nord, tensiunile dintre grupurile etnice cerkese și cele turcofone din Kabardino-Balcaria și Karaceavo-Cerkesia, precum și revendicările autonomiste ale unor popoare daghestaneze cum ar fi cele ale avarilor, bunăoară. Viitorul acestor dosare este greu de prezis, mai ales după intervenția militară rusească în Georgia din 2008, or recunoașterea unilaterală a independenței celor două regiuni separatiste de către Moscova ar putea lovi ca un bumerang chiar asupra Rusiei și chiar aici, în regiunea caucaziană. De altminteri, candidatul republican la președinția SUA senatorul Mekain a lăsat să se înțeleagă cât se poate de clar faptul ca americanii ar putea să-și schimbe comportamentul în dosarele nord-caucaziene, de care s-au ținut cu prudență la distanță până în momentul de față. Nu putem deloc exclude faptul că Washingtonul și aliații săi europeni vor lovi Rusia nu cu ajutorul unor acțiuni economice, care oricum riscă să nu aibă efectul scontat, ci prin motivarea disretă a mișcărilor separatiste din Caucazul de Nord sau Povolgia. Iar condiții condiții pentru dezvoltarea unor astfel de scenarii există, mai ales dacă ținem cont de descreșterea continuă a ponderii elementului rusesc în populația republicilor autonome din aceste zone. Recensământul general al populației din Rusia din 2002 a scos la iveală o situație alarmantă pentru Moscova în mai multe regiuni ale țării. Astfel din cei 2,6 milioane de locuitori ai Daghestanului ruși erau doar 4,6 % (120 mii)! Nici în republicile vecine situația nu diferă prea mult. În Osetia de Nord rușii formează 23,2 % din locuitori, în Kabardino-

Balkaria – 25,1 %, în Karaceavo-Cerkesia – 33,6 %. În n Cecenia rușii reprezentă doar 3,7 % din populație, iar în Ingușetia numai 6 mii din cei 500 mii de locuitori ai republicii sunt ruși! Adică doar 1,2 %!

În același timp, Rusia caută să se impună dincolo de lanțul caucazian, stimulând mișcări separatiste în cele două țări membre ale GUAM din regiune – Georgia și Azerbaidjan. Despre modul cum instrumentează Kremlinul aceste conflicte ne-am convins cu prisosință în timpul evenimentelor din august 2008 din Osetia de Sud și Abhazia. De altminteri în Georgia avem și alte câteva focare de conflicte care, deși sânt foarte puțin cunoscute, prezintă un mare pericol pentru securitatea regională. Consecințe grave poate avea declanșarea unui conflict deschis în regiunea Meshetia și Javahetia, unde e concentrată numeroasa minoritate armeană din Georgia. La fel e și în cazul regiunii Kvemo Kartli, populată în bună parte de azerii georgieni. În pofida relațiilor aparent amicale dintre Tbilisi și Baku și a declarațiilor optimiste ale autorităților georgiene, care neagă existența unei probleme reale Kvemo Kartli, stabilitatea regiunii rămâne destul de fragilă, or cei 400 mii de azeri georgieni nu par să fi renunțat la ideia unei autonomii etnice40. Mai există și problema Adjariei, care deși forțată să accepte suveranitatea georgiană poate oricând fi tentată să revină la vechile animozități.

După cum s-a spus, Rusia joacă un rol destul de ambiguu

---

[40] Эдуард Абрамян, "Этно-конфессиональная политика Грузии: основные направления и вероятные развития", *ИА Regnum,* 25.07.2007

în regiune. Separatiștii transnistreni, găgăuzi, crimeeni, abhazi, sud-osetini și cei din Karabah, ca și grupările autonomiste talâșe și lezghine din Azerbaidjan sau armenești din Georgia se bucură de un sprijin nedisimulat al Kremlinului, care vede în toate aceste mișcări separatiste/autonomiste un instrument eficient de presiune psihologică și politică asupra noilor state independente din zona Mării Negre sau chiar pietre de temeilie pentru viitorul edificiu al unei noi uniuni eurasiatice. De altminteri nu e un secret pentru nimeni că regimurile separatiste de la Stepanakert, Țhinvali, Suhumi sau Tiraspol, ca și militanții separatiști din regiunea autonomă Gagauz Yeri sau din republica autonomă Crimeea, nu aspiră la independență ci la refacerea unei noi URSS.

Începând cu secolul XVIII Marea Neagră devine pentru ruși o zonă de interes strategic, reprezentând singura cale de acces spre bazinul mediteranean, dar și o posibilitate de a influența politic și economic Balcanii și Caucazul. Direcția pontică a reprezentat unul din vectorii politicii expansiunii teritoriale rusești începând din 1696, anul când rușii pun stăpânire pe cetatea Azov și până la primul război mondial, în care Petersburgul spera să realizeze visul etern al împăraților ruși – anexarea Constantinopolului. Și chiar dacă «cea de-a doua Romă» n-a ajuns în stăpânirea rușilor, victoria URSS asupra puterilor Axei face ca în 1945 Marea Neagră să încapă, în proporție de trei sferturi, sub control sovietic (în mod paradoxal anglo-americanii au acceptat această situație chiar pe malul Mării Negre, în cadrul Conferinței de la Yalta). Pierderea, după 1991, a celei mai mari părți a litoralului

Mării Negre a pus Rusia într-o situație geopolitică nouă, regiunea pontică devenind arena celor mai înverșunate încercări ale Moscovei de a revizui frontierele stabilite după colapsul URSS.

«Nostalgiile pontice» se numără printre temele predilecte ale unor politicieni și politologi ruși, unii dintre ei (A.Mitrofanov, A.Dughin, A.Pușkov) invocând în acest sens nu doar motivații pragmatice dar și spirituale cum ar fi rolul protector al Rusiei pentru națiunile ortodoxe din zonă, care ar fi prost tratate de către puterile occidentale, sau relația istorică specială dintre Marea Neagră și poporul rus. Din punctul de vedere al acestora Rusia ar fi, indiscutabil, pilonul unui ansamblui geopolitic identificabil cu creștinantatea ortodoxa şi ea trebuie sa-şi ea în serios implicarea elementelor geopolitice straine în acest spatiu. E vorba în primul rând de UE, de lumea islamica și de SUA. Faptul ca în anul 2004 toți noii membri acceptati în UE (exceptind Ciprul) au fost doar națiuni catolice sau protestate a fost bine speculat de presa rusa. Din punctul de vedere al unor jurnalisti şi comentatori politici ruşi aceasta ar scoate în evidenta existenta unui război al civilizatiilor şi adevărul exprimat de Huntington. Acest punct de vedere este impartașit şi de multa lume nu doar din Rusia dar şi din țări precum Ucraina sau Republica Moldova.

Oricum, trebuie de spus ca Rusia are destul de multe dificultati în a se orienta în noua situație geopolitică. Chiar şi acum, după aproape doua decenii de la colapsul URSS, Rusia se mai gaseste în căutarea propriei cai, a propriului loc pe scena relațiilor internaționale. După venirea la putere a lui

Ptuin Rusia a cunoscut o schimbare evidenta în relațiile cu SUA, iar apoi şi cu vest-europenii. O reconsiderare a strategiei geopoltice a fost pusă la punct, pentru inceput fiind vorba de consolidarea spatiului eurasiatic, adică a CSI. Aceasta viza de asemenea «îmblânzirea» unor țări rebele precum Ucraina, Georgia sau Republica Moldova. Susținerea necamuflată a mișcărilor separatiste din țările GUAM, ca și sprijinul oferit fortelor politice pro-moscovite, combinate cu strategii de strangulare economică (ridicarea prețului la gazul natural pentru Ucraina, Republica Moldova și Georgia, interzicerea importului de vinuri din Republica Moldova și Georgia) au devenit elemente distinctive ale noii politici pontice a Kremlinului.

Pe de altă parte, tentativele Kievului de a prelua inițiativa și de a deveni nucleul unei grupări geopoltitice regionale – GUAM, structură ce reuneste Georgia, Azerbaidjanul, Ucraina și Republica Moldova, au eșuat. Cu toate că Ucraina a moștenit cea mai mare parte a litoralului ex-sovietic al Mării Negre, ea rămâne o țară cu un potențial insuficient pentru a juca rolul de lider regional. Și asta nu doar din cauza disputelor cu moldvenii și românii sau a capacității economice îndoielnice dar și din pricina fragilității politice interne și a problemelor identitare cu care se confruntă. Existența unui stat ucrainean nu poate fi tăgăduită, dar nu atât de evidentă e și existența unei conștiințe naționale ucrainene bine cimentate. Evenimentele politice din 2004 – 2008 au scos la iveală faptul cât de dificil și complex e cazul ucrainean din punct de vedere etnopolitic. Cu toate acestea, independența Ucrainei a modificat mult geografia politică a

Europei de Est, implicit și climatul geopolitic regional. Rusia a pierdut nu doar hotarul comun cu Europa Centrală și Europa de Sud-Est dar și o buna parte a litoralului Mării Negre, inclusiv Crimea, o regiune extrem de importantă pentru controlul acestui bazin maritim. Odata cu pierderea litoralului ucrainean şi georgian al Mării Negre ruşii trebuie sa se multumeasca doar cu tarmul nord-caucazian, lipsit de golfuri prielnice pentru construirea unor mari porturi militare sau comerciale. În plus, litoralul rus al Mării Negre e dezavantajat și de faptul că lanțul caucazian face destul de dificilă comunicarea lui cu restul țării.

Un alt actor geopolitic din regiune este Turcia, o țară care a profitat enorm de pe urma vidului de putere creat de colapsul URSS, anul 1991 marcând începutul unei veritabile ofensive politice și economice turcești în Balcani, Caucaz și Asia Centrală. Și chiar dacă majoritatea inițiativelor lansate de Ankara, printre care Organizația Cooperării Economice la Marea Neagră și Comunitatea Statelor Turcofone, așa și nu și-au atins scopul, Turcia rămâne cel mai important actor al scenei geopolitice pontice după Rusia. Acest fapt se datorează potențialului economic, militar și demografic al Turciei. Conform datelor recensământului din 2007 Turcia avea 70,6 milioane de locuitori, adică cât Ucraina și România luate împreună, plasându-se la acest capitol pe locul 17 în lume. E de remarcat și faptul că din cele opt țări atribuite în mod tradițional regiunii Mării Negre (Ucraina, Republica Moldova, România, Bulgaria, Turcia, Armenia, Georgia și Rusia, mai exact districtul federal de Sud al acesteia), Turcia e singura țară în care pe parcursul ultimilor două decenii se

înregistrează o creștere permanentă a populației. Astfel, de la recensământul din 1990 și până la cel din 2007 populația Turciei a crescut cu 14,5 milioane de locuitori, adică cu 25,8 %! În același timp populația Rusiei a scăzut de la 148,7 milioane în 1991 la 142 milioane în 2008. O dinamică pozitivă înregistrează şi economia turcească, care în 2007 a ajuns să fie a 17-ea economie a lumii, având un PIB (nominal) de 0,66 trilioane $, în timp ce Rusia, cu un PIB de 1,29 trilioane $, se plasa pe locul 11, în urma Canadei și Braziliei. Nu e de neglijat nici puterea militară a Turciei, țară care, cu cei peste un milion de soldați și ofițeri, dispune de a doua ca mărime armată atât din regiunea pontică (după Rusia), cât și din NATO (după SUA).

Importanța geopolitică a Turciei în regiunea Mării Negre e strâns legată de factorul american. Interesele geopolitice ale SUA în regiunea pontică se articuleaza pe doua axe principale. În primul rând e vorba de interesul vital al americanilor pentru reseursele naturale strategice. Anume acest lucru face din Marea Neagra şi din zona pontica în general un punct de interes, cel putin geoeconomic, foarte sensibil. În al doilea rând e vorba de pericolul terorismului islamic, pericol ce a condus la operari importante în politica externa americana din ultimii ani. Intrucit acesta nu echiar un veritabil război riscul zilei de azi, ci o confruntare cu un inamic deteritorializat şi greu de definit, în pofda conexiunilor care se fac adesea cu multe țări sau cu lumea islamica în general. Intrucit în jurul Mării Negre sunt mai multe focare de instabilite şi zona însăși gazduieste miscari banuite de a avea legaturi cu terorismul internațional (militiile cecene,

regimul separatist de la Tiraspol, anumite grupari separatiste kurde din Turcia), Washingtonul şi-a sporit de o maniera vizibila prezenta în regiune. Pe linga asta, însă, mai exista şi interese de alta natura, care releva mai curind de gindirea geopolitică care sugereaza necesitatea favorizarii unei pluripolaritati geoplitice şi a nu incuraja ascensiunea unor adversari potential cum ar fi Uniunea Europeana sau Rusia, vechiul adversar al SUA. Intrucit actualmente americanii se bucura de un confort de unica supraputere şi ei nu şi-ar dori sa piarda aceasta poziție. Iata de ce ei incearca sa mentina relații bune cu ruşii pentru a putea oricum avea o supraveghere discreta a partenerlui lor. Mai este şi pentru a contrabalanta în caz de necesitate excesele unei Ruşii prea puternice pentru care americanii cultiva o relație speciale cu Ucraina.

Spre deosebire de americani şi de ruşi Uniunea Europeana manifesta un interes periferic, chiar supercial, hazardat şi spontan fata de zona Mării Negre. Putem afirma ca pentru moment harta spatiului pontic încă nu e insuşita bine de factorii de decizie europeni. Odata cu extinderile din 2004 şi 2007 UE şi-a sporit vizbil ponderea demografica și suprafața, dar în pofda faptului ca este prima putere economica a lumii, rolul UE în geopolitica globala rămâne destul de modest. Pentru moment UE se multumeste doar cu statutul de hiperputere economica. La nivel politic şi militar UE rămâne o putere modesta care revendica mai curind pozitia unei mari putere morale decât a unei mari puteri reale.

IMPASUL PAN-EUROPEISMULUI

Ideea europeană trece astăzi prântr-o vădită criză de imagine. Eşecul adoptării aşa-numitei Constituții europene, criza prelungită a economiei germane – vreme de decenii locomotiva economiei europene –, dar mai ales lipsa de hotărâre a liderilor europeni de a adopta un program tranşant privind finalitatea procesului de integrare europeană au adus proiectul european într-un impas.

Cu toate că, într-o formă sau alta, paneuropeismul a fost o prezență permanentă a gândirii sau practicii politice europene (să ne amintim doar de proiectul „Imperiului pan-catolic" al împăratului german Carol V sau de „Imperiul european" al lui Napoleon Bonaparte), ca şi concept coerent el va lua naştere doar după Primul Război Mondial. Drama trăită de Europa în cei peste patru ani de război, răsturnarea principiilor şi schemelor pe care s-a bazat evoluția Europei timp de secole i-au făcut pe unii gânditori europeni, precum Oswald Spengler sau Richard von Kudenhove-Kalergi, să-şi pună insistent întrebarea referitor la locul şi rolul Europei într-o lume ce părea să ia calea unor spectaculare schimbări. În 1923, austriacul Richard von Kudenhove-Kalergi publică volumul „Pan-Europa", care rămâne până astăzi un fel de manifest al paneuropeismului. Tot el inițiia în 1926 Liga Pan-Europeană – o primă mişcare neguvernamentală la nivel continental, ce milita pentru crearea unei Europe unite. Congresul Ligii Pan-Europene de la Viena îl alegea în calitate de preşedinte pe Aristide Briand, laureat Nobel, ministru de Externe al Franței. Printre pionierii mişcării paneuropene se

mai numără şi cunoscutul om german de afaceri J. Schaht (viitorul preşedinte al Reichsbankului), L. Blum, viitor prim-ministru al Franței, J. Wierth, fostul reichscancelar al Germaniei, precum şi nume notorii ale culturii şi ştiinței europene cum ar fi scriitorii Tomas şi Heinrich Mann, fizicianul Albert Einstein sau psihologul Siegmund Freud. În 1930, Aristide Briand propunea, în calitatea sa de ministru de Externe al Franței, un ambițios proiect de constituire a unei confederații europene (fără Turcia, URSS, Marea Britanie şi Irlanda, la acel moment dominion britanic). Mai multe țări, printre care şi România, au răspuns pozitiv demersului lui Briand. Dar asasinarea acestuia în 1932 şi venirea naziştilor la putere în Germania au spulberat orice şansă de realizare a respectivului proiect.

După o scurtă perioadă de recul (1933-1940), ideea paneuropeană revine în vogă în toiul celui de-al Doilea Război Mondial, intelectuali de marcă din Franța, Germania, Italia, Marea Britanie şi alte țări europene văzând în crearea unei Europe unite singura şansă de menținere a păcii după sfârşitul intemperiei ce cuprinsese lumea la acea oră. Războiul le-a dat europenilor un nou temei de reflecții consistente asupra viitorului Bătrânului continent, mobilizând o puternică mişcare civica şi intelectuală de vocație paneuropeană. O încununare firească a acestui elan paneuropenist a fost Congresul de la Haga de la 8 mai 1948, reuniune ce n-ar fi fost posibilă fără efortul neobosit al unor intelectuali de marcă precum Denis de Rougemont, Richard von Kudenhove-Kalergi sau Alexandr Marc, ori politicieni precum ex-premierul britanic W. Churchill, viitorul cancelar

federal german K. Adenauer sau ministrul francez de Externe Robert Schuman.

Dar, în pofida a ceea ce suntem tentați să credem, perioada avântului paneuropenist s-a dovedit de scurtă durată. Europa îşi bandajase rănile, viața a intrat treptat în făgaşul normalității, aşa încât la doar 15 ani de la sfârşitul războiului ideea paneuropeană a deviat de pe făgaşul „romântismului" optimist pe cel al unui „pragmatism realist". Politicienii europeni, cei care urmau să traducă în viață speranțele paneuropeniste nutrite de milioane de cetățeni în perioada războiului, au decis că integrarea trebuie să urmărească nişte scopuri materiale şi să fie marcată de „concretețe" – o piață comună, o politică fiscală armonizată, o monedă unică. Puțin câte puțin „reveriile federaliste" ale paneuropeniştilor, acele idei care au animat viața intelectuală şi politica europeană în anii 1945-1950, s-au pomenit periferializate şi împărtăşite doar de un număr modest de intelectuali şi oameni politici, calificați adesea ca „excentrici" sau, şi mai râu, ca fiind nişte visători lipsiți de simțul realității. „Ideile astea erau necesare pentru menținerea stării de spirit într-o Europă a ruinelor, azi însă, în societatea noastră de consum, ele nu-şi mai au loc", ne spun rânjind cu condescență adepții „realpolitik" ului european. Atunci însă când sunt întrebați de finalitatea procesului de „integrare europeană" – o suntagmă care acum şase decenii avea o alură aproape mesianică, iar azi este mai curând o expresie banală, având funcția unei conjuncții indispensabile limbajului de lemn a politicii europene – aceşti funcționari şi „experți" obosiți de seriozitate îşi scutură

nervos umerii şi ne răspund supărați: „Avem la ora actuală atâtea sarcini de realizat: terorismul, prețul petrolului, soluționarea conflictelor înghețate, noua politică de vecinătate. Nu ne mai sâcâiți cu aceste întrebări metafizice ce nu-şi au locul într-o discuție serioasă şi la obiect".

În realitate putem constata fără tăgadă că integrarea europeană s-a transformat într-un proces fără scop – sau, mai bine zis, într-un proces axat pe el însuşi. Şi dacă acum vreo două decenii un ministru britanic încă îşi mai permitea să spună (scandalizând opinia publică, deprinsă de-a binelea cu „limbajul politic corect" şi neiertătoare la orice fel de „metafore" confuze) că Europa unită ar fi o „rachetă germană cu bătaie lungă", astăzi putem constata că integrarea europeană e mai curând un proiectil lansat aiurea, fără o țintă precisă. Această debusolare a Europei îşi are în bună măsură explicația în „deintelectualizarea" procesului de integrare europeană. Atâta timp cât paneuropeismul era acceptat (fie şi neoficial) ca sursă intelectuală şi spirituală a acțiunii de edificare a unității europene, mecanismul a funcționat aproape ireproşabil. Dacă vom răsfoi presa europeană de acum jumătate de secol, vom constata că până şi mari intelectuali precum Salvador de Madariaga sau Jose Ortega-y-Gaset credeau că în decursul unui deceniu Statele Unite ale Europei ar putea deveni o realitate a hărții politice a lumii. Azi însă nimeni (exceptând o mână de federalişti europeni, infectați de un optimism aproape exasperant) n-ar îndrăzni să creadă asemenea „enormități".

Proiectul european s-a născut ca un proiect intelectual şi a sucombat în ridicol atunci când a fost pus pe seama unor

tehnocrați copleşiți de gravitatea propriilor funcții. Procesul de unificare a Europei nu s-a blocat din cauza lipsei de bani (să fim serioşi, UE este cea mai mare putere economică mondială la ora actuală!) şi nici a dificultăților de ordin tehnic (deşi troienele de hârtie de la Bruxelles sunt într-adevăr un obstacol terifiant), ci din cauza lipsei unei viziuni. Iar adevărații stăpâni ai procesului de integrare europeană – contabilii Comisiei Europene (dar şi „experții de curte" de la Bruxelles) – nu sunt nişte vizionari reputați. De fapt, criza cea mai adâncă a Europei contemporane (singura criză reală, de altminteri) este „criza intelectuală". Doar depăşirea acestei grave stagnări (şi chiar involuții) spirituale ce s-a abătut asupra Europei postbelice (şi nu depăşirea crizei petrolului sau gazului) ar putea reaşeza procesul de integrare europeană în albia prescrisă de părinții fondatori ai paneuropeismului – o albie care duce spre singurul liman firesc al unui astfel de parcurs, spre o Europă extinsă şi realmente unită.

LIMITELE EUROPEI

Anii 2004-2007 vor rămâne în istoria Uniunii Europene ca perioada «Marșului spre Răsarit» al Europei. Admiterea celor zece state postcomuniste din centrul și sud-estul Europei a însemnat nu doar o revoluție în sens politico-geografic a Uniunii, ci a pus în discuție însuși conținutul și esența acesteea, fiind un catalizator al căutarilor unei soluții plauzibile pentru forma și modul în care va apărea Uniunea Europeană în viitorul apropiat.

Dacă nu luam în calcul cele citeva microstate (Andora, Monaco şi San Marino) legate oricum strâns de Uniune printr-un sistem de vechi acorduri bilaterale cu țările vecine (inclusiv acorduri de uniune vamala, monetara şi postala), în afara UE mai ramin cele patru state hiperbogate din Asociatia Europeana a Liberului Schimb (Elvetia, Norvegia, Islanda şi Liechtensteinul), cele şase state din Balcanii de Vest (Croatia, Bosnia şi Herzegovina, Serbia, Muntenegru, Albania şi Republica Macedonia) şi cele trei state est-europene (Bielorusia, Ucraina şi Republica Moldova). În afara Europei Unite mai rămâne şi Turcia şi cele trei state caucaziene (Georgia, Armenia şi Azerbaidjan), care însă se inscriu mai putin în peisajul european din punct de vedere geografic, istoric şi civilizational.

Deși UE se arata obosita de aceasta «expansiune» fara precedent iar oficialii europeni se grabesc sa infirme orice posibilitati privind noi extinderi în viitorul apropiat, discutiile privind noi eventuale adeziuni nu contenesc. De altminteri

exista patru țări care ar putea fi admise în termen de citeva luni în cazul în care aceastea s-ar decide sa adere, e vorba de cele patru state din AELS. Acestea, însă, fiecare din considerentele sale prefera sa se observe de la distanta evolutia Uniunii. În afara acestor țări mai exista un candidat care n-ar avea mari probleme sa adere intr-un viitor apropiat – Croatia. Aceasta se bucura de un sprijin puternic din partea Germaniei şi Austriei, are o prestatie economica mai buna chiar decât unele țări care au devenit membre ale Uniunii în 2004, are numai cinci milioane de locuitori, deci n-ar genera probleme atât de serioase legate de o eventuala migrație a fortei de munca. Cu toate acestea mai multe voci din diverse capitale ale Uniunii sustin ca Croatia ar trebui admisa în același val cu restul țărilor din Balcanii de Vest. Unii includ în aceasta lista şi Turcia, tara care are caracteristici foarte diferite de cele ale țărilor din vestul Balcanilor.

Turcia reprezinta un caz cu totul aparte. Desigur, geografic ea face parte mai curind din Asia de Vest decât din Europa de Sud-Est, unde se afla doar 3 % din teritoriul național al țării, inclusiv Istanbulul, vechea capitala a țării. O alta problema frecvent invocata e de natura civilizationala, adică cea a islamului, confesat de majoritatea populației Turciei. În fine, ultimile aspecte tin de performantele economice şi mai ales de cele legate de nivelul de democrație al țării. Dar exista şi contraargumente. Dacă Turcia este cel putin partial europeana din punct de vedere geografic, atunci Ciprul, admis la insistentele Greciei în UE în anul 2004, este o tara situata integral în vestul Asiei. Exista, deci, un precedent

când o tara a fost admisa în Uniune fara ca ea sa fie geografic o tara europeana. Cât priveste religia, trebuie sa mentionam ca nici aici lucrurile nu stau chiar atât de simplu. Europa intr-adevăr e un continent creștin, mai exact preponderent creștin, creștinismul fiind unul din fundamentele traditionale, deşi mai rar invocate ale ideii de unitate europeana. Dar a fi preponderent creștin nu inseama şi în exclusivitate creștin, or Europa n-a fost niciodata în exclusivate creștina, or pe parcursul ultimelor 13 secole insule musulmane au existat în permanenta fie în sud-vestul (Califatul din Cordoba de ex.), fie în sud-estul (Imperiul Otoman) sau estul continentului (Bulgaria de pe Volga, Hoarda de Aur, Hanatul Crimeii). Şi e vorba, totuşi, de state care au jucat un rol important în istoria Europei în anumite perioade. Nici în Europa contemporana nu este un «club» de state în exclusivitate creștin, or Bosnia şi Herzegovina are o majoritate relațiva musulmana, iar în Albania musulmanii reprezinta chiar 70 % în timp ce în regiunea autonoma Kosovo din Serbia ei reprezinta cea 90 % din totalul populației. Cea 20 % din populația Bulgariei, cea 30 % din cea a Ciprului şi cea 40 % din populația Republicii Macedonia sunt de asemenea musulmani. Lucrurile pot fi, însă, privite şi altfel. Turcia este o tara musulmana cu o minoritate creștina şi concomitent o tara în care se pastreaza citeva din cele mai mari vestigii şi sacre locuri ale istoriei creștinatatii, printre ele numarindu-se Constantinopolul, resedinta patriarhului ecumenic ortodox, orasul în care se afla cea mai mare catedrala a ortodoxiei – Sfinta Sofia şi prima capitala a imperiului universal creștin; Niceea şi Efesul – locurile unde de fapt s-au pus bazele

bisericii creștine prin cele citeva consilii bisericesti universale; Antiohia, cetatea de scaun a unuia din cele patru patriarhate istorice ale creștinatatii, oras legat ca niciunul altul de numele apostolului Pavel. Încă acum un mileniu majoritatea populației pe teritoriul de azi al Turciei era creștina şi nu exista oras în Turcia în care sa nu găsom vestigii ale creștinismului. Poate ca Turcia trebuie readusa acasa, într-o lume careia i-a apartinut atâta vreme. Chiar dacă am admite ca Turcia, țările caucaziene şi țările balcanice sa fie admise în UE, numarul musulmanilor ar fi de cea 17 %, adică mai mic îm termeni procentuali decât în Rusia, unde reprezinta cea 20 % din totalul populației (fara ca cineva sa conteste pe acest motiv calitatea Rusiei de stat creștin).

O alta zona care pune cel putin tot atitea probleme ca și Turcia este Europa de Est. Aici situația e mai complexa şi din cauza ca cele trei țări – Ucraina, Bielorusia şi Republica Moldova – sunt foarte diferite atât în plan geografic, cât și geoeconomic, social şi demografic. Ucraina e o tara mare, cu cea 50 milioane de locuitori, cu o un sistem economic prea putin reformat. Bielorusia practic n-a pornit pe calea reformelor, ea fiind o rezervatie a modelului economic sovietic în Europa. În fine Republica Moldova, chiar dacă incomparabil mai mica decât celelalte doua țări, se confrunta cu o suita de grave probleme, printre care conflictul transnistrean, care o fac greu calificabila pentru un apropiat val de aderare.

Într-o situație identica se afla țările din Caucaz. Şi aceste țări sunt geografic parte a Asiei de Vest şi nu a Europei de

Est, după cum se crede în mod eronat uneori. E adevărat ca Georgia şi Armenia sunt țări precădere creștine, iar Azerbaidjanul are o importanță economica care atenuiaza diferențele civilizationale.

Ar mai exista şi problema Rusiei. Nu încape nicio indoiala ca Rusia e o tara ce se inscrie fara probleme în peisajul european, atât din punct de vedere geografic, cât și din punct de vedere civlizational. Unii considera Rusia prea mare pentru a fi încorporată în Europa, dar aceasta nu e decât o iluzie optica creata de harta. Şi Groenlanda e de 50 de ori mai mare decât Regatul Danemarcii, şi totuşi, este nu altceva decât o anexa a monarhiei daneze şi nu invers. Rusia are o populație de cea 143 milioane de locuitori. Pe locul doi în Europa se situeaza Germania, cu 84 milioane de locuitori, ceea ce inseamna ca Germania singura are cea 60 % din potentialul demografic al Rusiei. Dacă ne-am imagina o situație în care Rusia ar fi admisa în Uniune impreuna cu celelalte țări din Europa de Est, atunci în Europa Unita s-ar regăsi 130 milioane de vorbitori nativi de limbă rusă (115 milioane în Rusia, 10 milioane în Ucraina, 2 milioane în Bielorusia şi 3 milioane în alte țări), contra 115 milioane de vorbitori nativi de germana. Admiterea Rusiei, ar atenua astfel temerea francezilor, cehilor sau polonezilor ca factorul german, dominant în Europa din toate punctele de vedere, ar putea cu timpul sa devina mai insistent în tendintele sale de a-şi manifesta superioritatea numerica și economică. Un alt avantaj ar fi chiar resursele naturale imense de care dispune Rusia, dar și țările caucaziene, Turcia şi cele din Europa de Sud-Est, resurse care combinate cu tehnologiile europene ar

crea bazele unei veritabile supraputeri mondiale.